

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Evropské
hnutí
Česká republika

European
Movement
International

Evropská unie v nových podmínkách: kam směřuje její vývoj?

Souhrnná publikace z vědeckopopularizační konference
realizované v rámci projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017
se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

NEWTON College, a. s.
Brno, 7. dubna 2017

OBSAH

Předmluva 7

**MOŽNÉ SCÉNÁŘE BUDOUCÍHO VÝVOJE
EVROPSKÉ UNIE** 9
(výkladový text k tématu vědeckopopularizační konference)

**EVROPSKÁ UNIE V NOVÝCH PODMÍNKÁCH:
KAM SMĚŘUJE JEJÍ VÝVOJ?** 43
(záznam přednášek a diskuse z vědeckopopularizační konference)

Evropská unie v nových podmínkách: kam směřuje její vývoj?

Souhrnná publikace z vědeckopopularizační konference
pořádané
dne 7. dubna 2017 v Brně, Rašínova 2,
vysokou školou NEWTON College, a. s.
a Evropským hnutím v České republice.

Vědeckopopularizační konference byla realizována
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2017

ISBN 978-80-87764-08-4

PŘEDMLUVA

Evropská unie si letos připomíná výročí podpisu několika velmi významných integračních smluv. Dne 25. března uplynulo 60 let od podpisu Římských smluv. Ty založily Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii, která se společně s již dříve vzniklým Evropským společenstvím uhlí a oceli stala základem novodobého evropského integračního procesu. Dne 7. února uplynulo 25 let od podpisu Maastrichtské smlouvy, která založila Evropskou unii, právně zakotvila jednotnou evropskou měnu a posunula evropskou integraci na novou, vyšší úroveň. A 13. prosince uplyne 10 let od podpisu Lisabonské smlouvy, která přinesla další zásadní posun a prohloubení integrace členských států EU. Podle této smlouvy Evropská unie funguje dodnes.

Je tedy určitou ironií, že se právě v letošním roce Evropská unie ocitla na historickém rozcestí. Dne 29. března 2017 oznámila Velká Británie Evropské radě svůj záměr vystoupit z EU. Tím byl oficiálně zahájen proces vyjednávání o brexitu, tedy o odchodu Velké Británie z Evropské unie. Je to poprvé, kdy Evropskou unii opouští její členský stát a kdy se v ní rozbíhá opačný proces, než na který dosud byla zvyklá – proces dezintegrační.

I když ostatních 27 členských států EU vyjádřilo své odhodlání pokračovat v evropské integraci a zachovat své členství v Evropské unii, brexit ukazuje, že evropská integrace má alternativu. Evropská unie tudíž přes všechny deklarace o své jednotě a pokračování integrace vstupuje do neznámého, neprobádaného prostoru. V souvislosti s tím vyvstává řada otázek. Jakým způsobem se po brexitu změní vztahy mezi Evropskou unií a Velkou Británií? A jak se změní vztahy mezi členskými státy Evropské unie navzájem? Jak brexit ovlivní mocenské poměry mezi velkými a menšími zeměmi EU nebo mezi členskými státy s různými názory na další směřování evropské integrace? Zvětší se již tak existující rozpory mezi členskými státy EU?

Brexit však není jediný faktor ovlivňující budoucí vývoj Evropské unie. Je spíše špičkou ledovce problémů a krizí, jimž Evropská unie dlouhodobě čelí a které přitom nedokáže účinně řešit. Dojde však v této věci v budoucnosti ke změně? Dokáže Evropská unie skutečně spolehlivě vyřešit dluhovou krizi v některých státech eurozóny, přetrvávající problémy finančního sektoru v některých zemích EU nebo migrační krizi v Evropské unii? A neobjeví se další, nové faktory, které mohou existenci Evropské unie a dosavadní směřování evropské integrace ohrozit?

Všemi výše uvedenými otázkami a problémy se zabývala jednodenní vědecko-popularizační konference na téma „Evropská unie v nových podmínkách: kam

směřuje její vývoj?“, která se uskutečnila dne 7. dubna 2017 v Brně na vysoké škole NEWTON College, která konferenci pořádala společně s Evropským hnutím v České republice. Vědeckopopularizační konference byla realizována jako klíčová aktivita projektu Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace (reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128). Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Nositelem uvedeného projektu je NEWTON College. Po odborné stránce realizaci projektu zajišťují ředitel Institutu evropské integrace NEWTON College PhDr. Jiří Malý, Ph.D. a vědečtí pracovníci Institutu evropské integrace NEWTON College Ing. Karel Mráček, CSc., Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. a Ing. Ivana Dostálová. Jiří Malý v rámci projektu působí jako manažer a vědecký pracovník, Karel Mráček jako vědecký pracovník, Petr Wawrosz jako odborný pracovník a Ivana Dostálová jako lektor.

Výše uvedení členové realizačního týmu projektu a další přednášející na vědeckopopularizační konferenci prezentovali výsledky domácího, zahraničního i svého vlastního výzkumu týkajícího se probírané problematiky. S jejich poznatky a závěry se můžete seznámit prostřednictvím předkládané publikace. Její první část tvoří výkladový text, který je úvodem do tématu probíraného na vědeckopopularizační konferenci. V druhé části publikace jsou pak zaznamenány přednášky a diskuse v dopoledním a odpoledním bloku vědeckopopularizační konference. Obsah přednášek a diskusí tematicky navazuje na výkladový text, rozvíjí ho a doplňuje ho o další problémové okruhy.

Další informace o výše uvedeném projektu a jeho výstupech můžete najít na webových stránkách www.eu-vyzkum.eu.

PhDr. Jiří Malý, Ph.D.
manažer projektu

Možné scénáře budoucího vývoje Evropské unie

Výkladový text k tématu
vědeckopopularizační konference

OBSAH VÝKLADOVÉHO TEXTU

Evropská unie na rozcestí: čeká ji další integrace, nebo dezintegrace?	13
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Evropská unie mezi proklamacemi a realitou: potřebuje více, nebo méně integrace?	31
<i>Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D.</i> , Vysoká škola finanční a správní; Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.	

EVROPSKÁ UNIE NA ROZCESTÍ: ČEKÁ JI DALŠÍ INTEGRACE, NEBO DEZINTEGRACE?

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. – ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Dne 25. března 2017 uplynulo 60 let od podpisu Římských smluv, jež založily Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii, která se společně s již dříve vzniklým Evropským společenstvím uhlí a oceli stala základem evropského integračního procesu. Dne 7. února 2017 uplynulo 25 let od podpisu Maastrichtské smlouvy, která založila Evropskou unii, právně zakotvila postup k přijetí jednotné evropské měny a posunula evropskou integraci na novou, vyšší úroveň. A 13. prosince 2017 uplyne 10 let od podpisu Lisabonské smlouvy, která dále prohloubila integraci členských států EU a podle níž Evropská unie funguje dodnes.

Je určitou ironií, že v roce 2017, kdy Evropská unie oslavuje významná výročí hned několika integračních smluv, se v EU rozbíhá i proces opačný – dezintegrační. Dne 29. března 2017 oznámila Velká Británie Evropské radě svůj záměr vystoupit z Evropské unie. Tím byl oficiálně v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii zahájen proces vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU, tedy o tzv. brexitu.

I když ostatních 27 členských států Evropské unie vyjádřilo své odhodlání pokračovat na cestě evropské integrace a zachovat své členství v EU, brexit ukazuje, že evropská integrace, respektive členství v Evropské unii, má alternativu. Evropská unie tudíž přes všechny deklarace o své jednotě a pokračování integrace vstupuje do neznámého, neprobádaného prostoru. Brexit změní nejen vztahy mezi Evropskou unií a Velkou Británií, ale i vztahy mezi členskými státy uvnitř Evropské unie. Změní se mocenské poměry mezi velkými a menšími zeměmi EU a také mezi členskými státy s různými názory na další směřování Evropské unie, na podobu a hloubku evropské integrace. To může zvětšit již tak existující rozpory a pnutí mezi členskými zeměmi EU. Na Evropskou unii a ochotu členských států v ní zůstat bude mít vliv rovněž skutečnost, nakolik úspěšně, či neúspěšně se s brexitem vyrovná samotná Velká Británie.

Brexit však není jediný faktor ovlivňující budoucí vývoj Evropské unie. Je spíše špičkou ledovce problémů a krizí, jimž Evropská unie dlouhodobě čelí a které přitom nedokáže účinně řešit, ať už se jedná o dluhovou krizi v některých zemích eurozóny, přetrvávající problémy finančního sektoru v některých členských státech EU, migrační krizi v Evropské unii, nebo zhoršenou bezpečnostní situaci a nárůst počtu teroristických útoků v řadě zemí EU. Skutečnost, že Evropská unie spíše jen zmírňuje průběh a následky těchto problémů a krizí, namísto aby odstranila jejich příčiny, ohrožuje evropský integrační proces nesrovnatelně více než samotný brexit.

Navíc se svět nachází na prahu rozsáhlé technologické změny, tzv. čtvrté průmyslové revoluce, která podle předpokladů přinese výrazné posuny v charakteru výroby, ve struktuře výrobních nákladů i na trhu práce. Stojíme tedy na začátku procesu, který může mít tak dalekosáhlé ekonomické, sociální a další důsledky, že je v tuto chvíli lze jen stěží odhadnout. Tyto ekonomické, sociální a další efekty čtvrté průmyslové revoluce pak mohou proměnit Evropskou unii více než všechny dosavadní integrační smlouvy, problémy a krize EU či brexit dohromady.

1. Od britského referenda o členství v EU k zahájení vyjednávání o vystoupení Velké Británie z Evropské unie

Dne 23. června 2016 se uskutečnilo referendum o členství Velké Británie v Evropské unii. Zvítězili v něm odpůrci členství Velké Británie v EU. Pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie se vyslovilo 51,9 % hlasujících (17 410 742 hlasů), pro pokračování členství Velké Británie v EU pak 48,1 % hlasujících (16 141 241 hlasů). Účast v referendu byla 72,2 %.

Pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie se vyslovila většina voličů v Anglii (53,4 %) a ve Walesu (52,5 %), naopak pro setrvání Velké Británie v EU hlasovala většina voličů ve Skotsku (62 %) a v Severním Irsku (55,8 %). V rámci Anglie byla pro zachování členství Velké Británie v EU většina hlasujících v Londýně (59,9 %), ostatní anglické regiony se vyslovily pro odchod Velké Británie z Evropské unie (poměrem hlasů 51,8 % až 59,3 %).

Kampaň před referendem vedená odpůrci členství Velké Británie v EU byla účinnější než kampaň organizovaná zastánci setrvání Velké Británie v Evropské unii. Zatímco zastánci zachování členství Velké Británie v EU argumentovali zejména ekonomickými výhodami zapojení Velké Británie do jednotného vnitřního trhu EU a varovali před ekonomickými riziky, respektive negativními ekonomickými šoky, které by přineslo vítězství strany brexitu, zastánci vystoupení Velké Británie z Evropské unie poukazovali na negativní důsledky, nákladnost a nepotřebnost předpisů EU a byrokracie EU pro britskou ekonomiku. Odpůrci členství Velké Británie v EU rovněž zdůrazňovali potřebu obnovy suverenity Velké Británie a návratu rozhodovacích pravomocí zpět britským občanům, britskému parlamentu a britské vládě, potřebu účinnější kontroly a snížení imigrace do Velké Británie a také úsporu britských plateb do rozpočtu Evropské unie ve výši 16,4 mld. eur ročně v případě vystoupení Velké Británie z EU.

Po ohlášení výsledků referenda dne 24. června 2016 rezignoval na post britského premiéra a předsedy Konzervativní strany David Cameron, který v kampani před referendem podporoval pokračování členství Velké Británie v EU. Jeho nástupkyní se stala Theresa Mayová, která se 11. července 2016 ujala funkce předsedkyně Konzervativní strany a 13. července 2016 byla jmenována novou britskou premiérkou.

Je nutné zdůraznit, že samotný výsledek referenda o členství Velké Británie v EU nebyl právně závazný, takže britská vláda a britský parlament s ním mohly

naložit podle svého uvážení – buď ho respektovat, nebo ho odmítnout. Výsledek referenda rovněž nemohl spustit formální proces odchodu Velké Británie z Evropské unie, protože ten je v právu EU upraven jiným způsobem. Jednání o vystoupení členské země z EU se zahajuje na základě článku 50 Smlouvy o Evropské unii, v němž se uvádí: „Každý členský stát se v souladu se svými ústavními předpisy může rozhodnout z Unie vystoupit. Členský stát, který se rozhodne vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. S ohledem na pokyny Evropské rady Unie sjedná a uzavře s tímto státem dohodu o podmínkách jeho vystoupení, s přihlédnutím k rámci jeho budoucích vztahů s Uní... Smlouvy přestávají být pro dotyčný stát použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost, nebo nedojde-li k tomu, dva roky po oznámení jeho záměru vystoupit, nerozhodne-li Evropská rada jednomyslně po dohodě s dotýčným členským státem o prodloužení této lhůty...“

Příznivci zachování členství Velké Británie v Evropské unii se po referendu snažili zvrátit jeho výsledek tím, že požadovali opakování referenda, protože doufali, že v dalším referendu by se voliči vyslovili pro setrvání Velké Británie v EU. Protože ve Skotsku většina voličů hlasovala pro pokračování členství Velké Británie v Evropské unii, skotská první ministryně Nicola Sturgeonová začala požadovat setrvání Skotska v EU a přípravu dalšího referenda o nezávislosti Skotska.¹ To předcházející se přitom konalo v roce 2014 a 55,3 % hlasujících v něm nezávislost Skotska odmítlo.

Nová britská premiérka Theresa Mayová se však rozhodla výsledek referenda respektovat a Evropskou unii opustit. Britská vláda začala připravovat kroky k oznámení záměru Velké Británie vystoupit z EU Evropské radě, které by zahájilo vyjednávání o brexitu v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Z vyjádření britské premiérky i dalších členů britské vlády, stejně jako z prohlášení vrcholných představitelů Evropské unie přitom bylo stále více patrné, že vyjednávání o brexitu zřejmě nebude směřovat k nastolení nadstandardních vztahů mezi Velkou Británií a Evropskou unií a k zachování určitých atributů členství Velké Británie v EU, které se označovalo jako měkký brexit, ale naopak povede k úplnému odchodu Velké Británie z Evropské unie, označovanému jako tvrdý brexit.

Theresa Mayová dne 11. července 2016, když se stala novou předsedkyní Konzervativní strany, prohlásila: „*Jsou zde demokraticky zvolení politici, kteří vážně navrhuji, že by vláda měla hledat cestu, jak ignorovat výsledek referenda a nechat Velkou Británii v Evropské unii. Nemohu to říct jasněji: Brexit znamená brexit a pokusíme se, aby přinesl úspěch. Neuskuteční se žádné pokusy zůstat v Unii nebo se k ní znovu připojit zadními vrátky, ani žádné další referendum. Země zvolila opuštění Evropské unie a já jako premiérka zajistím, abychom ji opustili.*“²

¹ Příští schůzka lídrů EU už bude bez Britů. Španěl se hlásí o Gibraltar. Inhdn.cz, 24. 6. 2016.

² Cameron ve středu končí, Britům pohládne Mayová. Brexit odvracet nemíní. Idnes.cz, 11. 7. 2016.

Dne 20. července 2016 pak britská premiérka Theresa Mayová informovala předsedu Evropské rady Donalda Tuska, že se Velká Británie vzdá svého předsednictví Rady Evropské unie, které bylo plánováno na druhé pololetí 2017. Členské země EU se následně dohodly, že místo Velké Británie bude v uvedeném období předsednickou zemí Rady EU Estonsko.³

Respektování výsledku referenda a směřování k tvrdému brexitu britská premiérka Theresa Mayová potvrdila ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativní strany v Birminghamu dne 2. října 2016, když řekla: „*Brexit znamená brexit a my ho proměňíme v úspěch. Výsledek referenda byl jasný. Byl legitimní. Budeme věřit britskému lidu. Velká Británie opustí Evropskou unii... Velká Británie se po odchodu z EU stane opět nezávislou a suverénní zemí. Zákony se už nebudou dělat v Bruselu, ale ve Westminsteru. Tyto zákony nebudou interpretovat soudci v Lucemburku, ale soudy v této zemi... Podoba vztahů s EU bude zcela nová a nelze o ní uvažovat s ohledem na minulost ani jako o švýcarském či norském modelu. S Unii bude chtít Velká Británie setrvat v partnerském a obchodním vztahu a spolupracovat především v otázkách bezpečnosti... Po brexitu bude moci Velká Británie znovu rozhodovat o svých vlastních záležitostech včetně způsobu kontroly imigrace.*“⁴ Zároveň v tomto projevu britská premiérka oznámila, že oficiální vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii bude zahájeno koncem března 2017.

Předseda Evropské rady Donald Tusk zase 13. října 2016 uvedl, že Velká Británie si musí zvolit mezi setrváním v Evropské unii a tzv. tvrdým brexitem. Jiná možnost podle něj nepřichází v úvahu. Podle názoru Donalda Tuska je zbytečné spekulovat o tzv. měkkém brexitu, kdy by si Velká Británie zachovala volný přístup na jednotný vnitřní trh EU i po svém vystoupení z Evropské unie. „*Jedinou možnou alternativou pro tvrdý brexit je žádný brexit. Bez ohledu na to, že nyní tomu nikdo nevěří,*“ uvedl Donald Tusk. Podle předsedy Evropské rady celá kampaň ve prospěch brexitu ukázala, že Velká Británie touží po absolutní svobodě, zrušení právních předpisů EU a odmítnutí volného pohybu osob z ostatních členských zemí EU a že nechce přispívat do společného rozpočtu Evropské unie. „*Takový přístup má následky. Pro pozici britské vlády i celý vyjednávací proces. To v podstatě znamená radikální oslabení vztahů s EU. Což je věc, kterou lze pojmenovat jako tvrdý brexit,*“ prohlásil Donald Tusk.⁵

Zároveň začaly ve Velké Británii probíhat soudní spory o otázce, která instituce a za jakých podmínek má pravomoc zahájit oficiální vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Britská vláda byla toho názoru, že může spustit oficiální vyjednávání sama bez schválení

britským parlamentem. Zastánci setrvání Velké Británie v EU to však odmítali a požadovali, aby britská vláda oznámila Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU až poté, co obdrží souhlas britského parlamentu. Doufali totiž, že britský parlament by nemusel britské vládě souhlas se zahájením vyjednávání o brexitu udělit, protože mezi členy parlamentu převažovali zastánci členství Velké Británie v EU.

Proto stoupenci setrvání Velké Británie v EU podali žalobu k Vrchnímu soudu Anglie a Walesu, v níž požadovali zapojení britského parlamentu do procesu spuštění vyjednávání o brexitu. Vrchní soud Anglie a Walesu ve svém rozsudku ze dne 3. listopadu 2016 jejich požadavek podpořil, podle něj je k zahájení vyjednávání o brexitu nutný souhlas britského parlamentu. Britská vláda s tím však nesouhlasila a proti tomuto rozsudku se odvolala k Nejvyššímu soudu Spojeného království.⁶ Odvolání k Nejvyššímu soudu Spojeného království proti rozsudku Vrchního soudu Anglie a Walesu a pokračování na cestě k brexitu potvrdila 4. listopadu 2016 také britská premiérka Theresa Mayová.⁷

Nejvyšší soud Spojeného království zveřejnil své rozhodnutí dne 24. ledna 2017. Potvrdil jím rozsudek Vrchního soudu Anglie a Walesu ze dne 3. listopadu 2016. I podle rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království je tedy k zahájení vyjednávání o brexitu potřebný souhlas obou komor britského parlamentu – Dolní sněmovny a Sněmovny lordů. Zároveň však Nejvyšší soud Spojeného království rozhodl, že k zahájení vyjednávání o brexitu není nutný souhlas regionálních parlamentů Skotska, Walesu a Severního Irsku.⁸

Již o týden dříve, 17. ledna 2017, britská premiérka Theresa Mayová představila pozici Velké Británie při vyjednávání o vystoupení z EU. Ve svém projevu potvrdila směřování k tzv. tvrdému brexitu, tedy odchod Velké Británie z Evropské unie, z jednotného vnitřního trhu EU i z celní unie EU. Vzájemný obchod mezi Velkou Británií a Evropskou unií by se pak řídil pravidly Světové obchodní organizace, což by znamenalo zavedení cel. Velká Británie se jim však bude chtít vyhnout sjednáním nové dohody o volném obchodu s Evropskou unií. Odchod z celní unie bude pro Velkou Británii znamenat, že bude moci uzavírat samostatné obchodní dohody s ostatními státy světa. Odchod z jednotného vnitřního trhu EU pak Velké Británii umožní získat zpět kontrolu nad britskými hranicemi, zastavit volný pohyb pracovních sil, výrazně omezit migraci pracovníků z Evropské unie do Velké Británie a vyvázat se z pravomocí Soudního dvora Evropské unie, který dohlíží na dodržování pravidel jednotného vnitřního trhu EU.⁹

³ Británie se po brexitu vzdá předsednictví EU, nahradí ji Estonsko. Idu.cz, 3. 11. 2016.

⁴ Mayová: Po brexitu se Británie opět stane nezávislou a suverénní zemí. Novinky.cz, 2. 10. 2016.

⁵ Tvrdý, nebo žádný brexit, vzkázal Tusk do Británie. Navázal se do Johnsona. Idu.cz, 14. 10. 2016.

⁶ Britové nemohou odejít z EU bez souhlasu parlamentu, rozhodli soudci. Brexit to ale nejspíš neoddláží. Idu.cz, 24. 1. 2017.

⁷ Britové odejdou i z jednotného evropského trhu. Ve vzájemném obchodě s EU teď hrozí cla. Idu.cz, 17. 1. 2017.

Dále britská premiérka Theresa Mayová ve svém projevu dne 17. ledna 2017 uvedla, že odchod z jednotného vnitřního trhu EU umožní radikálně snížit platby Velké Británie do společného rozpočtu Evropské unie. Theresa Mayová zároveň varovala evropské partnery před případnou snahou prosazovat takovou podobu dohody o vystoupení Velké Británie z EU, která by měla být jakýmsi trestem pro Velkou Británii, aby odrazovala další země od odchodu z Evropské unie. Velká Británie si přeje přátelské vztahy s EU, ale na podobnou dohodu by nepřistoupila. Britská premiérka by podle svých slov raději opustila Evropskou unii bez jakékoli dohody než s nevýhodnou dohodou.¹⁰

Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království předložila britská vláda britskému parlamentu návrh zákona, který umožňuje britské vládě oznámit Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii, a tak zahájit vyjednávání o odchodu Velké Británie z EU. Dolní komora britského parlamentu – Dolní sněmovna – uvedený zákon schválila dne 8. února 2017, když pro jeho přijetí hlasovalo 494 poslanců, zatímco proti zákonu se vyslovilo 122 poslanců. Před konečným schválením zákona poslanci odmítli všechny pozměňovací návrhy, a tak zákon prošel Dolní sněmovnou ve znění, ve kterém ho předložila britská vláda. Jeden z pozměňovacích návrhů například požadoval vypsání referenda o vyjednané dohodě o vystoupení Velké Británie z EU, další pozměňovací návrh chtěl garantovat občanům členských zemí EU, kteří ve Velké Británii žili v den referenda o členství v Evropské unii (23. června 2016), aby mohli ve Velké Británii zůstat i po brexitu.¹¹

Následovalo schvalování zákona v horní komoře britského parlamentu – Sněmovně lordů. Tam byl proces komplikovanější, protože Sněmovna lordů nejprve přijala k vládnímu návrhu zákona dva dodatky. Takto pozměněný zákon se vrátil do Dolní sněmovny, která však 13. března 2017 oba dodatky odmítla a zákon schválila v původním znění, ve kterém ho předložila britská vláda. Ještě téhož dne, 13. března 2017, Sněmovna lordů od obou svých dodatků ustoupila a také ona schválila zákon v původním znění předloženém britskou vládou. Tím bylo schvalování zákona v britském parlamentu dokončeno.¹² O tři dny později, 16. března 2017, zákon podepsala britská královna Alžběta II., a zákon tak vstoupil v platnost.¹³

Na jeho základě pak britská vláda dne 29. března 2017 oznámila Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU, čímž v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii spustila oficiální vyjednávání o brexitu. Stalo se tak prostřednictvím dopisu britské premiérky Theresy Mayové, který byl předán předsedovi

Evropské rady Donaldu Tuskovi. Po předání dopisu dne 29. března 2017 britská premiérka Theresa Mayová promluvila k britským poslancům, kterým oznámila zahájení brexitu: „*Stálý zástupce Spojeného království při Evropské unii Tim Barrow předal na základě mého pověření předsedovi Evropské rady Donaldu Tuskovi dopis, v němž jsme oznámili, že vláda aktivuje článek 50 Smlouvy o Evropské unii. Velká Británie na základě přání svých občanů opouští Evropskou unii. Jedná se o historický moment. Budeme rozhodovat o vlastní budoucnosti. Už není cesty zpět.*“¹⁴

2. Vliv brexitu na Evropskou unii a její členské státy

Ačkoli se to tak na první pohled nemusí jevit, Evropská unie se odchodem Velké Británie dostane do nové, neznámé situace. Až dosud se Evropská společenství a posléze Evropská unie pouze rozšiřovala. Nyní poprvé dojde k procesu opačnému, a sice k vystoupení členského státu. To může mít dalekosáhlé, i když zatím ne zcela dořečované důsledky.

Z Evropské unie totiž vystoupí jeden z největších členských států. Velká Británie má druhou největší ekonomiku (měřeno hrubým domácím produktem v běžných cenách) v rámci EU (po Německu), je třetí nejlidnatější zemí Evropské unie (po Německu a Francii) a čtvrtým největším plátcem do společného rozpočtu EU (po Německu, Francii a Itálii). Na základě údajů Eurostatu a Evropské komise z roku 2015 lze konstatovat, že po vystoupení Velké Británie se počet obyvatel Evropské unie sníží o téměř 13 % z 508,2 milionu na 443,3 milionu, velikost ekonomiky EU měřená jako hrubý domácí produkt v běžných cenách poklesne o 17,5 % ze 14,7 bilionu eur na 12,1 bilionu eur a v případě, že Velká Británie zcela zastaví své platby do rozpočtu EU, se objem společného rozpočtu Evropské unie sníží o necelých 12 % ze 141,2 miliardy eur na 124,8 miliardy eur.

Vystoupením Velké Británie odejde z Evropské unie země, která má dlouhodobě podle údajů Eurostatu ve srovnání s průměrem EU vyšší ekonomickou úroveň (měřenou jako HDP na obyvatele v paritě kupní síly), vyšší ekonomický růst (růst reálného HDP) a nižší míru nezaměstnanosti a naopak vyšší rozpočtový deficit a vyšší veřejný dluh. Po brexitu by se tedy měl v průměru EU snížit hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly i tempo růstu reálného HDP a zvýšit míra nezaměstnanosti, naopak by měla poklesnout úroveň rozpočtového schodku a veřejného dluhu.

Brexit dále prohloubí již tak dlouhodobě pozorovatelný pokles významu Evropské unie ve světové ekonomice. Jestliže porovnáme vývoj podílů největších ekonomik na světovém hrubém domácím produktu v paritě kupní síly

¹⁰ Británie odejde z jednotného trhu. Mayová se rozhodla pro tvrdý brexit. Iducs.cz, 17. 1. 2017.

¹¹ Britští poslanci schválili start brexitu. Návrh, zaručit právo na pobyt občanům EU, kteří v zemi už žijí, neprošel. Ihned.cz, 8. 2. 2017.

¹² Spuštění brexitu už nic nebrání, zákon prošel parlamentem. Novinky.cz, 13. 3. 2017.

¹³ Brexit může začít. Britská královna podepsala zákon o zahájení odchodu z EU. Ihned.cz, 16. 3. 2017.

¹⁴ Brexit byl zahájen, už není cesty zpět. Novinky.cz, 29. 3. 2017.

v letech 2007–2015 (viz tabulka 1), vidíme, že v uvedeném období poklesly podíly všech sledovaných vyspělých ekonomik. Podíl EU-28 (včetně Velké Británie) se snížil z 22,5 % na 16,9 %, podíl USA z 21,6 % na 15,8 % a podíl Japonska ze 6,7 % na 4,2 %. Poklesly rovněž podíly největších členských zemí Evropské unie – Německa, Velké Británie, Francie a Itálie. Naopak v uvedeném období vzrostly podíly některých nově industrializovaných a rozvojových zemí. Podíl Číny se zvýšil z 11 % na 17,3 % a podíl Indie ze 4,6 % na 7 %. V roce 2015 tak byla největší ekonomikou světa Čína, následovaná Evropskou unií (EU-28) a Spojenými státy americkými. Brexit způsobí další pokles podílu Evropské unie na světovém hrubém domácím produktu v paritě kupní síly. Podíl EU-27 (bez Velké Británie) se sníží na 14,5 % (údaj z roku 2015), a Evropská unie se tak v mezinárodním srovnání velikosti ekonomik ocitne až na třetím místě za USA.

Brexit rovněž s největší pravděpodobností ovlivní vztahy mezi zbylými 27 členskými státy Evropské unie. Těchto 27 členských států EU sice 25. března 2017, v den 60. výročí podpisu Římských smluv, přijalo tzv. Římské prohlášení, ve kterém vyjádřilo své odhodlání pokračovat na cestě evropské integrace, ale je otázkou, nakolik shodně, nebo rozdílně jednotlivé členské státy vnímají obsah či věcnou náplň evropské integrace a svého členství v Evropské unii.

Římské prohlášení ze dne 25. března 2017 mimo jiné konstatuje: „Evropskou unii učiníme silnější a odolnější prostřednictvím ještě větší jednoty a vzájemné solidarity a dodržováním společných pravidel. Jednota je nezbytností i naší svobodnou volbou. Pokud bychom jednali jen každý za sebe, zatlačí nás dynamika světového vývoje do pozadí. Společně však máme šanci tuto dynamiku ovlivňovat a hájit naše společné zájmy a hodnoty. Budeme postupovat společně, v případě potřeby různým tempem a s různou intenzitou, avšak stejně jako dříve budeme kráčet stejným směrem, v souladu se Smlouvami, přičemž další země budou mít i nadále možnost připojit se později. Naše Unie je jednotná a nerozdělitelná.“¹⁵ Je ale Evropská unie skutečně nerozdělitelná, když byl zahájen proces vystoupení jednoho jejího členského státu, navíc v souladu se zněním zakládajících smluv EU, konkrétně podle článku 50 Smlouvy o Evropské unii? Může být jednota EU nezbytností a zároveň svobodnou volbou? Opravdu bude zbylých 27 členských států EU postupovat společně, když zároveň v případě potřeby mohou tyto státy postupovat různým tempem a s různou intenzitou?

Brexit ukazuje, že evropská integrace, respektive členství v Evropské unii, má alternativu. A pokud Velká Británie zvládne brexit bez ekonomických a sociálních otřesů a pokud bude ekonomický a další vývoj Velké Británie po jejím odchodu

¹⁵ Římské prohlášení. Prohlášení vedoucích představitelů 27 členských států a Evropské rady, Evropského parlamentu a Evropské komise. Řím, 25. 3. 2017.

Tabulka 1 Podíly největších ekonomik na světovém hrubém domácím produktu v paritě kupní síly (v %)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Čína	11,0	11,6	13,0	13,8	14,6	14,7	15,8	16,6	17,3
USA	21,6	20,7	20,5	19,8	19,2	19,5	16,5	15,9	15,8
Indie	4,6	4,8	5,2	5,5	5,7	5,7	6,6	6,8	7,0
Japonsko	6,7	6,4	6,0	5,9	5,7	5,5	4,6	4,4	4,2
Německo	4,4	4,4	4,3	4,2	4,1	3,8	3,4	3,4	3,4
Rusko	3,2	3,3	3,0	3,0	2,9	3,0	3,4	3,3	3,3
Brazílie	2,8	2,9	2,9	2,9	3,0	2,8	3,0	3,0	2,8
Velká Británie	3,7	3,2	2,8	2,9	2,8	2,8	2,3	2,4	2,4
Francie	3,4	3,4	3,4	3,3	3,2	2,7	2,5	2,4	2,3
Itálie	2,8	2,8	2,7	2,6	2,5	2,2	2,0	2,0	1,9
EU-28 (včetně Velké Británie)	22,5	22,1	21,3	20,7	20,0	19,2	17,2	17,1	16,9
EU-27 (bez Velké Británie)	:	:	:	:	:	:	14,9	14,7	14,5

Pramen: Economic Forecast – Spring 2009; European Economic Forecast – Spring 2010; European Economic Forecast – Spring 2011; European Economic Forecast – Spring 2012; European Economic Forecast – Spring 2013; European Economic Forecast – Spring 2014; European Economic Forecast – Spring 2015; European Economic Forecast – Spring 2016; European Economic Forecast – Winter 2017

z EU příznivý, může to být dokonce alternativa lákavá. Brexit totiž změní mocenské poměry mezi velkými a menšími zeměmi EU a také mezi členskými státy s různými názory na další směřování Evropské unie, na podobu a hloubku evropské integrace. To může zvětšit již tak existující rozpory a pnutí mezi členskými zeměmi EU a některé z nich pak mohou začít uvažovat o tom, že budou následovat příkladu Velké Británie. Evropská unie tak čelí riziku, že Velká Británie nebude jediná, nýbrž první země, která vystoupí z EU. Toto riziko bude tím větší, čím příznivější bude ekonomický, sociální a další vývoj Velké Británie po jejím odchodu z Evropské unie.

3. Důsledky nevyřešených krizí v Evropské unii

Brexit však není jediný faktor, který ovlivňuje budoucí vývoj Evropské unie. Je spíše příznakem širšího spektra problémů a krizí, jimž Evropská unie dlouhodobě čelí a které přitom nedokáže účinně řešit. Jedná se například o dluhovou krizi v některých zemích eurozóny, přetrvávající problémy finančního sektoru v některých členských státech EU, migrační krizi v Evropské unii nebo zhoršenou bezpečnostní situaci a nárůst počtu teroristických útoků v řadě zemí EU. Skutečnost, že Evropská unie spíše jen zmírňuje průběh a následky těchto problémů a krizí, namísto aby odstraňovala jejich příčiny, ohrožuje evropský integrační proces mnohem více než samotný brexit.

Například při řešení dluhové krize, která od roku 2010 postupně zasáhla pět členských států eurozóny – Řecko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Kypr –, byla hned od počátku vyloučena možnost vystoupení těchto problémových zemí z měnové unie. To by totiž představovalo dezintegrační krok, který by byl v rozporu se zněním zakládajících smluv EU i s politikou orgánů Evropské unie. Představitel jednoho z těchto orgánů, tehdejší člen Evropské komise zodpovědný za hospodářské a měnové záležitosti Joaquín Almunia, na Světovém ekonomickém fóru v Davosu koncem ledna 2010 na dotaz, zda existuje možnost, že Řecko vystoupí z eurozóny, odpověděl: „V žádném případě. Bylo by šílené snažit se řešit problémy, které má Řecko, mimo eurozónu.“¹⁶

Opatření k řešení dluhové krize naopak zahrnovala změny práva EU, které dále prohlubovaly evropskou integraci. V květnu 2013 vstoupila v účinnost novelizace jedné ze zakládajících smluv EU, konkrétně článku 136 Smlouvy o fungování Evropské unie, která právně zakotvila fungování stálého záchranného mechanismu pro poskytování finanční pomoci členským zemím eurozóny v problémech – Evropského mechanismu stability. Již předtím přitom byly ke stejnému účelu vytvořeny dva dočasné záchranné mechanismy – Evropský nástroj finanční stability a Evropský mechanismus finanční stabilizace. Celkově byla pět zemím eurozóny postiženým dluhovou krizí poskytnuta finanční pomoc ve výši 498,2 mld. eur (viz tabulka 2).

Dále byly přijaty nové právní akty EU – nařízení a směrnice – k posílení rozpočtového a makroekonomického dohledu nad zeměmi eurozóny a k prohloubení koordinace jejich hospodářských politik. V prosinci 2011 vstoupil v účinnost tzv. six pack, soubor pěti nařízení a jedné směrnice EU, jímž byl novelizován Pakt stability a růstu, zpřísněn rozpočtový dohled nad zeměmi eurozóny a zaveden makroekonomický dohled pro členské státy EU. V květnu 2013 vstoupil v účinnost soubor dvou nařízení EU zvaný two pack, který dále zpřísnil pravidla pro členské státy eurozóny nacházející se v postupu při nadměrném schodku a čerpající finanční pomoc ze záchranných mechanismů eurozóny. V roce 2013 rovněž vstoupila v účinnost Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodář-

¹⁶ Eurokomisař: Řecko a státní bankrot? To v eurozóně nepřipadá v úvahu. *Ihned.cz*, 29. 1. 2010.

Tabulka 2 Finanční pomoc pěti zemím eurozóny postiženým dluhovou krizí

	Výše finanční pomoci (v mld. eur)	Zahájení čerpání	Ukončení čerpání	
Řecko	1. pomoc	73,0	květen 2010	prosinec 2011
	2. pomoc	142,9	únor 2012	červen 2015
	3. pomoc	86,0	srpen 2015	srpen 2018
Irsko	68,2	listopad 2010	prosinec 2013	
Portugalsko	76,8	květen 2011	červen 2014	
Španělsko	41,3	prosinec 2012	prosinec 2013	
Kypr	10,0	březen 2013	březen 2016	
Celkem	498,2			

ské a měnové unii, kterou schválilo 25 z 28 členských zemí EU (výjimku tvoří Velká Británie, Česká republika a Chorvatsko) s cílem ještě více utužit fiskální disciplínu v členských státech eurozóny stanovením jejich povinnosti udržovat strukturální rozpočtové deficity, tj. deficity veřejných rozpočtů očištěné o vliv ekonomického cyklu a jednorázových a dočasných opatření, nižší než 0,5 % HDP (země s nízkým veřejným dluhem a s nízkými riziky pro dlouhodobou udržitelnost veřejných financí mohou mít strukturální rozpočtové deficity nižší než 1 % HDP). Od roku 2014 jsou pak realizovány další kroky prohlubující evropskou integraci – je vytvářena bankovní unie a unie kapitálových trhů.

K řešení dluhové krize v eurozóně přijala opatření také Evropská centrální banka. Ta spočívala a dosud spočívají v realizaci extrémně uvolněné měnové politiky, konkrétně v nastavení základních úrokových sazeb do blízkosti nuly nebo do záporných hodnot a v kvantitativním uvolňování měnové politiky v podobě nákupů cenných papírů, především vládních dluhopisů členských zemí eurozóny, Evropskou centrální bankou na sekundárním trhu. Od března 2015 Evropská centrální banka nakupuje cenné papíry v hodnotě 60–80 mld. eur měsíčně. Tento program nákupů cenných papírů byl již několikrát prodloužen a podle posledního rozhodnutí Evropské centrální banky by měl být ukončen na konci roku 2017.¹⁷

¹⁷ Euro se k dolaru propadá, výnosy dluhopisů zemí eurozóny rostou. ECB překvapila trhy. *Ihned.cz*, 8. 12. 2016.

Tabulka 3 Veřejný dluh pěti zemí eurozóny postižených dluhovou krizí (Řecka, Irska, Portugalska, Španělska, Kypru) a Itálie (v % HDP)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ^{*)}
Řecko	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	179,7	177,4	179,7
Irsko	23,9	42,4	61,7	86,3	109,6	119,5	119,5	105,2	78,6	75,1
Portugalsko	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129,0	130,6	129,0	130,5
Španělsko	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,7	95,4	100,4	99,8	99,7
Kypr	53,5	44,7	53,4	55,8	65,2	79,3	102,2	107,1	107,5	107,4
Itálie	99,8	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129,0	131,9	132,3	132,8

^{*)} prognóza podle European Economic Forecast – Winter 2017
Pramen: European Economic Forecast – Winter 2017; Eurostat

Za celé období kvantitativního uvolňování (od března 2015 do konce roku 2017) by Evropská centrální banka měla nakoupit cenné papíry v gigantickém objemu 2300 mld. eur.

Přes realizaci výše zmiňovaných opatření prohlubujících evropskou integraci ve fiskální a dalších oblastech i přes opatření přijatá Evropskou centrální bankou však nelze považovat dluhovou krizi v uvedených pěti zemích eurozóny za vyřešenou. V roce 2016 totiž měly všechny tyto země vyšší veřejný dluh než v době, kdy v nich dluhová krize vypukla a kdy začala být zaváděna protikrizová opatření (viz tabulka 3).

Jediným státem z této pěti, který se pravděpodobně nachází na cestě k překonání dluhové krize, je Irsko. Veřejný dluh Irska se zpětínásobil z předkrizové úrovně 23,9 % HDP na 119,5 % HDP v letech 2012–2013, avšak od roku 2014 výrazně klesá. V roce 2016 se irský veřejný dluh snížil na 75,1 % HDP, což je ale stále trojnásobek předkrizové úrovně.

V Řecku, Portugalsku, Španělsku a na Kypru však k významnému snižování veřejného dluhu nedochází – veřejný dluh těchto států naopak setrvává na velmi vysokých úrovních a v některých případech dokonce dále roste. V roce 2016 dosáhl veřejný dluh Řecka 179,7 % HDP, Portugalska 130,5 % HDP, Kypru 107,4 % HDP a Španělska 99,7 % HDP. V Portugalsku a na Kypru tak veřejný dluh zůstává zhruba dvojnásobný v porovnání s předkrizovou úrovní, ve Španělsku je dokonce téměř trojnásobný oproti období před krizí. Řecko má stále nejvyšší veřejný dluh ze všech zemí eurozóny.

Druhý nejvyšší veřejný dluh v eurozóně má Itálie. I když tato země zatím nečelila dluhové krizi a nemusela přijmout finanční pomoc, její veřejný dluh dlouhodobě roste a v roce 2016 dosáhl úrovně 132,8 % HDP. To společně se slabostí italského bankovního sektoru vytváří potenciálně nebezpečnou situaci v této členské zemi eurozóny.

Další krizí, kterou se Evropské unii nepodařilo vyřešit, je krize migrační. Ta probíhá od roku 2015. Do Evropské unie přichází od roku 2015 velmi vysoký, historicky bezprecedentní počet imigrantů zejména z Afriky a Blízkého východu, mezi nimiž jsou jak uprchlíci před válečnými konflikty, tak ekonomičtí migranti. Základním problémem je, že Evropská unie v této oblasti rezignovala na plnění a vymáhání svých vlastních pravidel pro fungování schengenského prostoru, což je oblast volného pohybu osob mezi většinou členských států EU a některými dalšími evropskými zeměmi.¹⁸ Mezi hlavní zásady fungování schengenského prostoru patří volný pohyb osob přes hranice mezi členskými státy uvnitř schengenského prostoru, účinná kontrola vnější hranice schengenského prostoru a společná pravidla v oblasti azylové politiky, která určují postupy podávání a zpracování žádostí o azyl osob ze zemí mimo Evropskou unii, respektive mimo schengenský prostor. Žadatelé o azyl by se v zásadě měli registrovat, žádost o azyl podat a na její posouzení čekat v první zemi schengenského prostoru, do které přišli.

Ve skutečnosti však kontrola vnější hranice schengenského prostoru selhala a porušena byla rovněž společná pravidla v oblasti azylové politiky. Žadatelé o azyl obvykle odmítali zůstat v prvních zemích, do kterých přišli – v Itálii a Řecku –, a naopak směřovali do zemí, které preferovali – do Německa a Švédska. Pikantní je, že v srpnu 2015, tedy v době slábnutí přílivu imigrantů do Evropské unie, kdy již byla zjevná nefunkčnost pravidel schengenského prostoru, od společných pravidel EU v oblasti azylové politiky odstoupil největší členský stát EU – Německo. Německo tehdy prohlásilo, že bude samo posuzovat žádosti imigrantů o azyl a nebude je vracet do zemí, kde překročili vnější hranice schengenského prostoru,¹⁹ čímž dále podpořilo příchod imigrantů. V reakci na tuto situaci Evropská unie v září 2015 přes odpor některých členských zemí schválila hlasováním kvalifikovanou většinou kvóty na přerozdělování imigrantů mezi členské státy EU. Na jejich základě mělo být mezi členské země Evropské unie přerozděleno 160 000 imigrantů, avšak reálně se za 1,5 roku existence kvót (k 22. březnu 2017) podařilo přerozdělit pouze 14 759 imigrantů. To ukazuje na nefunkčnost celého systému, protože přerozdělování odmítají jak členské státy Evropské unie, tak samotní imigranti.²⁰

¹⁸ Evropě kvůli migrantům dochází dech, nezvládá plnit vlastní pravidla. Idnes.cz, 4. 8. 2015.

¹⁹ Němci nebudou vracet uprchlíky ze Sýrie, o jejich azylu rozhodnou sami. Idnes.cz, 25. 8. 2015.

²⁰ Země EU chtějí znát, kolik uprchlíků se bude přerozdělovat. Kvóty nelze naplnit. Novinky.cz, 27. 3. 2017.

Naopak některé členské země EU na své národní úrovni dokázaly přijmout opatření, která podstatně snížila imigraci do těchto států. Některé země EU obnovily kontroly na hranicích uvnitř schengenského prostoru, Maďarsko na svém úseku vnější hranice schengenského prostoru zajistilo účinnou kontrolu²¹ výstavbou hraniční bariéry²² a Rakousko ve spolupráci s balkánskými státy přijalo opatření, která výrazně omezila imigraci po balkánské trase.

I když se některým členským zemím EU podařilo přijetím vlastních opatření výrazně snížit počet imigrantů vstupujících na jejich území, celkový počet imigrantů přicházejících do Evropské unie zůstává stále velmi vysoký – pouze se mění trasy imigrace. Důvodem je absence účinných opatření na úrovni EU.

Tabulka 4 Celkový počet žadatelů o azyl v Evropské unii (v tisících)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Evropská unie	225,2	263,8	259,4	309,0	335,3	431,1	627,0	1322,8	1258,9

Pramen: Eurostat

O neúčinnosti politiky EU při řešení migrační krize svědčí údaje o celkovém počtu žadatelů o azyl v Evropské unii uvedené v tabulce 4. Zatímco v roce 2008 žádalo o azyl v Evropské unii 225 200 osob, v roce 2011 to bylo 309 000 osob a v roce 2013 již 431 100 osob. V roce 2014 se počet žadatelů o azyl v Evropské unii dále výrazně zvýšil na 627 000 osob a v roce 2015 se dokonce dále více než zdvojnásobil na rekordních 1 322 800 osob. V roce 2016 pak došlo pouze k nevýznamnému poklesu počtu žadatelů o azyl v Evropské unii na 1 258 900 osob. Ačkoli se tedy o migrační krizi v EU hovoří až od roku 2015, trend silně rostoucí imigrační vlny do Evropské unie je podle statistických dat patrný již mnohem delší dobu. Přesto orgány Evropské unie dosud nedokázaly na tuto situaci adekvátně reagovat a efektivně ji řešit.

To má ale své politické konsekvence. V posledních letech dochází v členských státech EU k nárůstu volebních preferencí a zlepšování volebních výsledků politických stran, které mají kritický pohled na současné fungování Evropské unie a další prohlubování evropské integrace. V poslední době vynívají pro Evropskou unii negativně také výsledky referend, ve kterých se voliči vyslovují k otázkám spojeným s evropským integračním procesem. Kromě již výše rozebíraného refe-

renda o členství Velké Británie v EU, v němž se většina hlasujících přiklonila na stranu brexitu, se totiž v roce 2016 konala i další referenda spojená s tematikou evropské integrace. Dne 6. dubna 2016 proběhlo v Nizozemsku referendum o dohodě o přidružení mezi Evropskou unií a Ukrajinou, ve kterém 61 % hlasujících tuto asociační dohodu odmítlo. Dne 2. října 2016 se pak v Maďarsku konalo referendum o kvótách na přerozdělování imigrantů mezi členské státy EU, ve kterém tyto kvóty odmítlo 98,4 % hlasujících.

4. Možné efekty čtvrté průmyslové revoluce

Aby toho nebylo málo, svět zároveň vstupuje do nové fáze rozsáhlé technologické změny, do období tzv. čtvrté průmyslové revoluce. Ta podle předpokladů přinese výrazné změny v charakteru výroby, ve struktuře výrobních nákladů i na trhu práce. Komplexní robotizace pracovně náročných výrob, inteligentní výrobní systémy, 3D tisk, internet věcí a další prvky čtvrté průmyslové revoluce povedou ke zkrácení výrobních a dodavatelských řetězců z organizačního i geografického hlediska, k dalšímu snížení potřeby pracovních sil, zejména nízkonákladových, a tedy i k dalšímu snížení podílu pracovních nákladů na celkových výrobních nákladech a ke zvýšení významu dopravních nákladů.

Výroba se bude přesouvat blíže ke spotřebitelům, bude docházet k její tzv. lokalizaci. To bude zřejmě znamenat i přesouvání výroby z nově industrializovaných a rozvojových zemí zpět do vyspělých států. V důsledku toho se předpokládá nárůst výrobních kapacit ve vyspělých státech a naopak pokles výrobních kapacit a značný úbytek zejména nízkonákladových pracovních míst v nově industrializovaných a rozvojových zemích s výjimkou Číny, která by měla podle analýz dosáhnout efektů podobných jako vyspělé státy.²³ Na makroekonomické úrovni to může znamenat obnovení růstu podílu vyspělých států na světovém hrubém domácím produktu a pokračování růstu podílu Číny. Naopak nově industrializované a rozvojové země s výjimkou Číny mohou čelit poklesu svého podílu na světovém HDP.

Národní ekonomiky by měly být provázány méně než dnes, měl by být méně potřebný mezinárodní obchod. Proto by mohla také poklesnout potřeba dohod o volném obchodu, celní unie EU nebo jednotného vnitřního trhu EU. Čtvrtá průmyslová revoluce tak může snížit význam Evropské unie v podobě, jak ji dnes známe.

Stojíme tedy na počátku procesu s tak dalekosáhlými ekonomickými, sociálními a dalšími důsledky, že je v tuto chvíli lze jen stěží odhadnout. Tyto ekonomické, sociální a další efekty čtvrté průmyslové revoluce pak mohou proměnit Evropskou unii mnohem více než všechny dosavadní integrační kroky, integrační

²¹ Maďarsko je blíž k opevnění hranic, přijalo zákon povolující stavbu plotu. Idnes.cz, 6. 7. 2015.

²² Maďarsko začalo stavět opevnění hranic, brání se před uprchlíky. Idnes.cz, 13. 7. 2015.

²³ Smart Factories: The Next Industrial Revolution. Stratfor, 21. 5. 2015.

smlouvy, problémy a krize EU či brexit dohromady. Může se stát, že členské země EU budou mít motivaci v mnohem větší míře než dnes nově definovat svůj vztah k Evropské unii, respektive k evropskému integračnímu procesu. Budou však za těchto nových, změněných podmínek evropské státy potřebovat Evropskou unii? To se teprve ukáže.

Literatura a prameny

1. *Brexit byl zahájen, už není cesty zpět.* Novinky.cz, 29. 3. 2017 (<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/433551-brexit-byl-zahajen-uz-neni-cesty-zpet.html>)
2. *Brexit do března spustíme, věří Mayová. Parlamentu se ptát nechce.* Idnes.cz, 4. 11. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/theresa-mayova-brexit-soud-odvolani-evropska-unie-fwm-/zahranicni.aspx?c=A161104_172018_zahranicni_mlb)
3. *Brexit může začít. Britská královna podepsala zákon o zahájení odchodu z EU.* Ihned.cz, 16. 3. 2017 (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-65661270-brexit-muze-zacit-britska-kralovna-podepsala-zakon-o-zahajeni-odchodu-z-eu>)
4. *Británie odejde z jednotného trhu. Mayová se rozhodla pro tvrdý brexit.* Idnes.cz, 17. 1. 2017 (http://zpravy.idnes.cz/mayova-brexit-projev-clanek-50-plan-d51-/zahranicni.aspx?c=A170117_092149_zahranicni_ert)
5. *Británie se po brexitu vzdá předsednictví EU, nahradí ji Estonsko.* Idnes.cz, 20. 7. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/britanie-predsednictvi-eu-dcf-/zahranicni.aspx?c=A160720_111134_zahranicni_ert)
6. *Britové nemohou odejít z EU bez souhlasu parlamentu, rozhodli soudci. Brexit to ale nejspíš neoddláží.* Ihned.cz, 24. 1. 2017 (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-65598120-odchod-z-evropske-unie-musi-schvalit-parlament-rozhodl-nejvyssi-soud-v-londyne>)
7. *Britové odejdou i z jednotného evropského trhu. Ve vzájemném obchodě s EU teď hrozí cla.* Ihned.cz, 17. 1. 2017 (<http://byznys.ihned.cz/c1-65590190-britove-odejdou-i-z-jednotneho-evropskeho-trhu-ve-vzajemnem-obchode-s-eu-ted-hrozi-cla>)
8. *Britští poslanci schválili start brexitu. Návrh, zaručit právo na pobyt občanům EU, kteří v zemi už žijí, neprošel.* Ihned.cz, 8. 2. 2017 (<http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-65617940-britsti-poslanci-schvalili-navrh-zakona-o-zahajeni-brexitu-predloha-nyni-poputuje-do-snemovny-lordu>)
9. *Cameron ve středu končí, Britům povládně Mayová. Brexit odvracet nemíní.* Idnes.cz, 11. 7. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/david-cameron-rezignuje-ve-stredu-dl9-/zahranicni.aspx?c=A160711_171250_zahranicni_mlb)
10. *Eurokomisař: Řecko a státní bankrot? To v eurozóně nepřipadá v úvahu.* Ihned.cz, 29. 1. 2010 (<http://byznys.ihned.cz/c1-40242190-eurokomisar-recko-a-statni-bankrot-to-v-eurozone-nepripada-v-uvahu>)
11. *European Economic Forecast – Winter 2017.* European Commission, 2017
12. *European Economic Forecast – Spring 2016.* European Commission, 2016
13. *European Economic Forecast – Spring 2015.* European Commission, 2015
14. *European Economic Forecast – Spring 2014.* European Commission, 2014
15. *European Economic Forecast – Spring 2013.* European Commission, 2013
16. *European Economic Forecast – Spring 2012.* European Commission, 2012
17. *European Economic Forecast – Spring 2011.* European Commission, 2011
18. *European Economic Forecast – Spring 2010.* European Commission, 2010
19. *Economic Forecast – Spring 2009.* European Commission, 2009
20. *Euro se k dolaru propadá, výnosy dluhopisů zemí eurozóny rostou. ECB překvapila trhy.* Ihned.cz, 8. 12. 2016 (<http://byznys.ihned.cz/c1-65549460-ecb-prekvapila-trhy-desitky-miliard-eur-bude-do-ekonomiky-pumpovat-i-cely-pristi-rok>)
21. *Evropě kvůli migrantům dochází dech, nezvládá plnit vlastní pravidla.* Idnes.cz, 4. 8. 2015 (http://zpravy.idnes.cz/evropske-smernice-o-uprchlicich-a-jejich-naplnovani-fy2-/zahranicni.aspx?c=A150803_123751_zahranicni_mlb)
22. *Konečné přijetí (EU, Euratom) 2015/339 souhrnného rozpočtu Evropské unie na rozpočtový rok 2015.* Úřední věstník Evropské unie, L 69, 13. 3. 2015
23. *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie.* Úřední věstník Evropské unie, 2010/C 83/01, 30. 3. 2010
24. *Maďarsko je blíž k opevnění hranic, přijalo zákon povolující stavbu plotu.* Idnes.cz, 6. 7. 2015 (http://zpravy.idnes.cz/madarsko-plot-proti-imigrantum-d3u-/zahranicni.aspx?c=A150706_141625_zahranicni_hro)
25. *Maďarsko začalo stavět opevnění hranic, brání se před uprchlíky.* Idnes.cz, 13. 7. 2015 (http://zpravy.idnes.cz/madarsko-plot-uprchlici-0wq-/zahranicni.aspx?c=A150713_130035_zahranicni_aba)
26. *Mayová může spustit brexit až se souhlasem parlamentu, rozhodl soud.* Idnes.cz, 3. 11. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/brexit-souhlas-britsky-parlament-dls-/zahranicni.aspx?c=A161103_111233_zahranicni_ert)
27. *Mayová: Po brexitu se Británie opět stane nezávislou a suverénní zemí.* Novinky.cz, 2. 10. 2016 (<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/416284-mayova-po-brexitu-se-britanie-opet-stane-nezavislou-a-suverenni-zemi.html>)
28. *Němci nebudou vracet uprchlíky ze Sýrie, o jejich azylu rozhodnou sami.* Idnes.cz, 25. 8. 2015 (http://zpravy.idnes.cz/v-noci-na-utery-shorela-ubytovna-pro-uprchliky-v-nauen-p11-/zahranicni.aspx?c=A150825_072259_zahranicni_san)
29. *Příští schůzka lídrů EU už bude bez Britů. Španěle se hlásí o Gibraltar.* Ihned.cz, 24. 6. 2016 (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-65343910-zive-britove-hlasuji-o-setrvani-spojeneho-kralovstvi-v-evropske-unii-pruzkumy-jsou-vyrovnane>)
30. *Římské prohlášení. Prohlášení vedoucích představitelů 27 členských států a Evropské rady, Evropského parlamentu a Evropské komise.* Řím, 25. 3. 2017
31. *Smart Factories: The Next Industrial Revolution.* Stratfor, 21. 5. 2015 (<https://www.stratfor.com/analysis/smart-factories-next-industrial-revolution>)
32. *Spuštění brexitu už nic nebrání, zákon prošel parlamentem.* Novinky.cz, 13. 3. 2017 (<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/431999-spusteni-brexitu-uz-nic-nebrani-zakon-prosel-parlamentem.html>)
33. *Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union.* Brussels, 2. 3. 2012
34. *Tvrdý, nebo žádný brexit, vzkázal Tusk do Británie. Navázal se do Johnsona.* Idnes.cz, 14. 10. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/brexit-tusk-johnson-britanie-dj5-/zahranicni.aspx?c=A161014_100845_zahranicni_ert)
35. *Země EU chtějí znát, kolik uprchlíků se bude přerozdělovat. Kvóty nelze naplnit.* Novinky.cz, 27. 3. 2017 (<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/433355-zeme-eu-chteji-znat-kolik-uprchliku-se-bude-prerozdelovat-kvoty-nelze-naplnit.html>)
36. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (<http://ec.europa.eu/eurostat>)

37. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts (including GDP) (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
38. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
39. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Population (demography, migration and projections) (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
40. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Asylum and managed migration (<http://ec.europa.eu/eurostat>)

EVROPSKÁ UNIE MEZI PROKLAMACEMI A REALITOU: POTŘEBUJE VÍCE, NEBO MÉNĚ INTEGRACE?

*Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. – Vysoká škola finanční a správní;
Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.*

Cílem tohoto textu je zamyslet se nad rozporem mezi společenskými a právními normami na úrovni Evropské unie. Tento rozpor se projevuje v tom, že zatímco právní normy EU usilují přímo či nepřímo o prohlubování evropské integrace, postoje řady občanů EU, a tím i společenské normy, kterými se tito občané řídí, myšlenku hlubší evropské integrace spíše odmítají. Text je strukturován následovně. První kapitola připomíná, co se rozumí normami evropského práva. Druhá kapitola ukazuje, že ačkoliv normy evropského práva usilují o to, aby Evropská unie byla homogenním celkem, realita je jiná a EU stále homogenním celkem není. Třetí kapitola rozebírá problematiku nehomogenosti Evropské unie, respektive rozporu mezi deklarovaným a skutečným stavem pohledem několika ekonomických teorií. Čtvrtá kapitola upozorňuje, že jakákoliv varianta vývoje EU, ať už se jedná o další prohlubování evropské integrace, nebo naopak o určitou dezintegraci, má své přínosy i náklady. Výhodnost jednotlivých variant je přitom možné hodnotit nejen na základě tvrdých, statistických dat, ale i podle preferencí občanů. Určitá varianta může občanům přinášet vyšší užitek, i když na základě tvrdých, statistických dat vychází jako méně výhodná. Závěr shrnuje hlavní poznatky.

1. Normy evropského práva

Evropská integrace byla vždy založena na smlouvách a dalších právních dokumentech, proto lze hovořit o evropském právu jako o speciálním druhu právních norem. Toto právo se standardně (viz například Tichý a kol. 2014) dělí na primární a sekundární.

Primárním právem EU se rozumí dokumenty, které upravují základní otázky existence a fungování Evropské unie – hodnoty, cíle, pravomoci, orgány a další záležitosti EU. V současnosti jsou součástí primárního práva zakládající smlouvy EU – Smlouva o Evropské unii (SEU) a Smlouva o fungování Evropské unie (SFEU) –, dále protokoly připojené k těmto smlouvám, Listina základních práv Evropské unie a smlouvy o přistoupení jednotlivých členských států k Evropské unii. Zmíněné smlouvy, které jsou součástí primárního práva EU, jsou oproti jiným mezinárodním smlouvám unikátní v tom, že členské země EU jako jejich signatáři se v nich vzdaly některých svých pravomocí a přenesly je na Evropskou unii.

Primární právo je nejvyšším pramenem práva EU, to znamená, že má přednost před všemi ostatními prameny práva. Evropská unie má přitom k dispozici mechanismy k vynucení tohoto stavu. Odpovědnost za zajištění přednostního postavení primárního práva má jeden z orgánů EU – Soudní dvůr Evropské unie –, který tak činí prostřednictvím různých postupů, jako je žaloba na neplatnost (článek 263 SFEU) nebo řízení o předběžné otázce (článek 267 SFEU). Pokud jde o územní působnost primárního práva, článek 355 SFEU stanoví, že právo EU se vztahuje na metropolitní území členských států Evropské unie a některé jejich ostrovy a zámořská území, stejně jako na území, za jejichž zahraniční vztahy převzaly členské státy odpovědnost.

Zakládající smlouvy EU umožňují orgánům Evropské unie vydávat právní normy odvozené od primárního práva. Právní teorie (Tichý a kol. 2014) zde hovoří o tzv. sekundárním právu EU. To tvoří nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska.

Nařízení je právně závazné. Platí v celém svém rozsahu v celé Evropské unii. Například když Evropská unie chtěla pro členské státy zavést společné záruky na zboží dovážené ze zemí mimo EU, přijala v této věci nařízení. Nařízení platí v každém členském státě EU přímo, aniž by muselo a mohlo být transformováno do národního právního řádu. Lze ho proto označit za evropský zákon. Nařízení vytlačuje veškeré vnitrostátní právo, které je s ním v rozporu. Členský stát Evropské unie nemůže, i kdyby chtěl, zabránit platnosti nařízení uvnitř svého právního řádu.

Směrnice je závazná pro každý členský stát EU, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo. Jedná se o právní akt stanovující cíl, který musí všechny členské země EU splnit. Je však na jednotlivých zemích, jak formulují příslušné vnitrostátní normy a jak tohoto cíle dosáhnou. Příkladem je směrnice EU o právech spotřebitelů, která posiluje práva spotřebitelů v celé Evropské unii, například tím, že eliminuje skryté poplatky a náklady při nakupování prostřednictvím internetu a prodlužuje lhůtu, ve které mohou spotřebitelé odstoupit od kupní smlouvy. Směrnice je tzv. bezprostředně použitelná. Před uplynutím lhůty k jejímu provedení má bezprostřední použitelnost pouze latentní povahu. Před soudy se lze dovolat pouze nepřímého účinku směrnice. Není-li však prováděcí akt členským státem řádně vydán po uplynutí lhůty k provedení směrnice, nastupuje při splnění příslušných podmínek bezprostřední možnost aplikace směrnice. Judikatura Soudního dvora Evropské unie výslovně konstatovala, že se závazným účinkem směrnice by bylo neslučitelné zásadně vyloučit, aby se směrnicí dotčené osoby nemohly dovolat závazků uložených směrnicí. Judikatura Soudního dvora EU tak vytvořila institut tzv. bezprostředního účinku. Jeho cílem je nepřipustit, aby pochybením členského státu trpěla práva jednotlivců. Ti se v případě porušení svých práv, která měla vyplynout z práva EU, mohou dovolat práva EU přímo před národními orgány. Konkrétně judikatura rovněž konstatovala, že členský stát, který nevydal v určené lhůtě prováděcí opatření stanovené ve směrnici, se nemůže vůči jednotlivcům touto skutečností bránit. Povinností členských států je tedy

transformovat směrnice do národního právního řádu. I netransformovaná směrnice má přitom bezprostřední účinek. Jedinou podmínkou pro to, aby se daná norma (směrnice) stala bezprostředně použitelnou, je, že umožňuje orgánu veřejné správy stanovit existenci práv a povinností. Národní soud, který byl požádán osobou, respektující ustanovení směrnice, aby neaplikoval normu, která je neslučitelná se směrnicí, jež ještě nebyla transformována do vnitrostátního právního řádu, ač již být transformována měla, musí této žádosti vyhovět za podmínky, že dotčený závazek ve směrnici je bezpodmínečný a dostatečně přesný (rozsudek Soudního dvora v případě „Ratti“ z roku 1979).

Rozhodnutí je závazné v celém rozsahu pro všechny, jimž je určeno (například pro členský stát EU nebo určitou obchodní společnost), a je přímo použitelné. Evropská unie například vydala rozhodnutí o účasti EU v různých protiteroristických organizacích – rozhodnutí se tedy vztahuje pouze na tyto organizace.

Doporučení není závazné. Prostřednictvím doporučení mohou dát orgány EU najevo svůj názor a navrhnout určité kroky, aniž by z nich vyvozovaly právní závazek pro toho, komu je doporučení určeno. Například když Evropská unie vydala doporučení, aby soudní orgány zemí EU více využívaly videokonferencí, aby usnadnily přeshraniční spolupráci v soudních záležitostech, doporučení nemělo žádné právní důsledky.

Stanovisko není závazné. Pomocí stanoviska se orgány EU mohou vyjádřit k určité otázce, aniž by tím vytvářely právní závazek pro toho, komu je stanovisko určeno. Stanoviska mohou vydávat hlavní orgány EU – Evropská komise, Rada EU a Evropský parlament –, i další orgány EU – Výbor regionů a Evropský hospodářský a sociální výbor. Tyto dva výbory vydávají během legislativního procesu stanoviska k návrhům právních aktů EU z pohledu regionů nebo hospodářských a sociálních otázek. Výbor regionů například vydal stanovisko k balíčku Čisté ovzduší pro Evropu.

2. Evropská unie není homogenní celek

Řada norem sekundárního práva EU v nějaké podobě řeší evropskou integraci, například problematiku volného pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu, otázky typu, aby finanční instituce z jednoho členského státu mohly poskytovat služby v jiném členském státě apod. V zásadě se uplatňuje následující postup:

- Pokud může nějaký subjekt působit v jednom členském státě EU (například na základě povolení státního orgánu tohoto členského státu), může působit i v ostatních členských státech.
- Aby se sjednotily podmínky, na základě kterých dané subjekty v členských státech EU působí, stanoví evropské normy (nejčastěji směrnice) minimální standardy, které musí dané subjekty splňovat. Tyto minimální standardy tedy musí být splněny ve všech členských zemích EU, členské země ale mohou stanovit i přísnější podmínky. Abychom byli konkrétní, směrnice EU například stanoví

minimální výši základního kapitálu, kterou musí mít určitý typ finanční instituce. Členský stát EU ve svém právním předpisu musí tuto minimální výši respektovat, ale může stanovit i vyšší hodnotu.

Příslušné normy sekundárního práva EU uvedeným způsobem stanovily minimální standardy v oblasti zboží, služeb atd. Přispěly tak k tomu, že pro obyvatele každého jednotlivého členského státu EU přestalo být neznámé, a tudíž rizikové to, co pochází z ostatních členských zemí EU. Jednoznačně tak přispěly k většímu pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu mezi členskými zeměmi. Nepochybně přispěly k vyšší životní úrovni obyvatel EU. Dalo by se očekávat, že tyto skutečnosti, které působí déle než 60 let, povedou ke vzniku celoevropského pocitu soudržnosti, k tomu, že evropská integrace bude podporována, že obyvatelé členských států EU vezmou integraci za svou, že se k ní budou aktivně hlásit, že pokusy integraci omezit nebudou mít podporu.

Realita je ale jiná. Členské země EU stále nejsou homogenním celkem, v mnoha ohledech se liší. Idea „evropského národa“ u většiny občanů členských zemí EU absenteje. Rozdíly existují i v rámci orgánů Evropské unie.

V rozhovoru pro týdeník *Respekt* č. 6/2017 s názvem *Přepískli jsme to* popsal současnou situaci EU Marek Mora, od 13. února 2017 člen bankovní rady České národní banky, který před svým jmenováním do bankovní rady ČNB působil v Generálním sekretariátu Rady Evropské unie nejprve jako ředitel kanceláře generálního tajemníka Rady EU a posléze jako ředitel pro rozpočet, daně a regionální politiku. K řecké dluhové krizi v uvedeném rozhovoru Marek Mora mimo jiné konstatoval: „Nejsme politická Evropa. Protestantský severovýchod, kam počítám i Německo, lpí na dodržování pravidel, zatímco jihozápad bere pravidla spíše laxně a pragmaticky. Sever klade důraz na zodpovědnost a až potom na solidaritu, jih nejdříve volá po solidaritě a potom říká, že taky bude ta zodpovědnost. Tohle vyvolává ohromné pnutí, bylo to vidět hlavně na řecké krizi. Technicky vzato by záchrana Řecka stála pár procent HDP eurozóny. Ale pro zařáté severské luterány jen tak pomoci někomu, kdo porušil pravidla, byl prostě problém... V roce 2015 po referendu v Řecku, jež odmítlo reformy, reálně hrozilo, že Řekové z eurozóny vyletí. Německý ministr financí Wolfgang Schäuble tlačil na vyloučení Řecka a ještě tvrdší než Němci byli Finové, kteří Řekům absolutně nevěřili. V té době byl finským ministrem financí Alexander Stubb, mladý politik, bývalý europoslanec, který Evropu zevnitř dobře znal, a ten to na klíčovém jednání ministrů financí prolomil, když vzal rozhodnutí na sebe. Souhlasil s pokračováním pomoci Řekům na vlastní pěst, bez mandátu finského parlamentu. A pak to definitivně zachránil francouzský prezident Hollande. Francouzi začali Řekům hodně pomáhat, dokonce poslali tým do Řecka, aby jim napsal nový reformní plán, a dilema pro Německo najednou nebylo, jestli jít proti Řecku, ale proti Francii. V té chvíli Německo otočilo. Německá kancléřka Angela Merkelová rozhodla, že se Řecku pomůže. V sázce byla pověst celé eurozóny a Řekové to věděli a jednali ve stylu: Kdo tu má větší problém? My, nebo vy?“

K migrační krizi v EU Marek Mora ve zmiňovaném rozhovoru pro týdeník *Respekt* č. 6/2017 uvedl: „Migrační krize zanechala ještě větší šrám než ta finanční. Všechny ty miliardy byly do jisté míry pro mnoho lidí abstraktní pojmy, ale když přes Evropu pochoduje dav milionu uprchlíků, je to velmi konkrétní obraz. Byla o tom velká debata na Evropské radě na jaře 2015, kde se nakonec dohodly dobrovolné kvóty na uprchlíky. Pak ale přišla Junckerova Evropská komise v září 2015, když už se do Evropy valily statisíce lidí, se svévolným závěrem, že kvóty budou povinné, a rozhořel se spor. Jih Evropy začal zase volat po solidaritě a sever mu na to říkal, ale vždyť vy jste se zavázali, že si svoje hranice ohlídáte, a teď to neděláte, lidi necháváte jít a chcete po nás pomoc. Východ Evropy se přidal tím, že Maďaři začali stavět plot a Slováci rozhodnutí o povinných kvótách žalují u soudu.“

Marek Mora si je vědom přínosů evropské integrace, upozorňuje však i na její rizika. Opět to můžeme ilustrovat citací z jeho rozhovoru pro týdeník *Respekt* č. 6/2017: „Teď je doba na to ubrat plyn, jít zpátky k členským státům a prodávat Unii tak, aby se s ní lidé více ztotožnili. Dělat jenom věci, které zvládneme, a neslibovat něco, čeho nejsme schopni... Myslím si, že jsme to v některých věcech přepískli s integrací a tu krizi jsme si trochu vyrobili sami. Měli jsme ambice, vytvářeli v lidech očekávání, a přitom se ukázalo, že máme projekt EU, který je jen do dobrého počasí. Euro v sobě od počátku nese systémové chyby a my jsme je stále neopravili. Reakce na migrační krizi se bezvýsledně táhne už dva roky. Já si proto například umím představit, byť nerad, že nebude schengenský prostor. Jestli jsou lidé přesvědčeni, že jim to pomůže k větší bezpečnosti, tak ukazujeme na hranicích pasy. Než abych riskoval, že se tady „ztrumpizují“ některé státy, uzavřou se do sebe, až EU úplně skončí, tak raději zrušíme schengenský prostor. Určitě by to přineslo ztrátu ekonomice, proto po zavření schengenského prostoru nevolám. Jen říkám, že pokud by na druhé misce vah bylo udržení vnitřního trhu a EU jako takové, tak bych obnovení hraničních kontrol nezavrhoval. Rakousko-německá nebo dánsko-německá hranice už se stejně kontroluje. Země smějí zavést „dočasné kontroly“ a dočasnost pak trvá rok či rok a půl.“

Na skutečnost, že Evropská unie není homogenní celek, respektive že cíle a realita EU se od sebe často podstatně liší, mnohokrát poukázal Václav Klaus, ať již byl ve funkci prezidenta České republiky, nebo na jiné pozici. Například ve svém vystoupení s názvem *Má EU nějakou dobrou budoucnost?* dne 26. října 2016 mimo jiné uvedl:

„Podívejme se nejprve na to, za co se dnešní EU vydává:

- dnešní EU je prezentována – před světem i před občany svých členských zemí – jako společenství národů zajišťující mír na evropském kontinentě;
- jako demokraticky organizovaná a řízená skupina zemí, kde si démos připadá jako démos, kde je lid lidem v politickém smyslu, tedy kde je lid – nikoli politické a byrokratické elity – hlavním aktérem politického dění;

- jako koherentní, jednoduše, homogenní entita, monokulturně založená na jednotlivých evropských hodnotách a vzorcích chování. Rozdíl mezi kulturou např. Řecka, Finska, Irsko či Portugalska je interpretován jako natolik zanedbatelný, že je násilná homogenizace Evropanů považována za snadnou a žádoucí;
- jako konglomerát zemí, kde jsou si všichni rovni (v orwellovském smyslu), kde je síla hlasu mocného Německa srovnatelná s hlasem malé Malty, Estonska či Slovinska;
- jako zcela altruistická instituce podobná rodině, kde slabším členům významně a dobrovolně pomáhají ti silnější;
- jako instituce, kde je opozice vůči oficiálním názorům nejen povolena a umožněna, ale i vítána;
- jako instituce, kde existuje skutečná, demokraticky utvářená a demokraticky implementovaná politika, atd. Víím, že tímto stručným náčrtem provádím pouhou modelovou zkratku daleko složitější reality.

Ve skutečnosti je dnešní EU něco úplně jiného:

- je to entita bez lidu, bez démosu, to znamená bez demokracie. Nesouhlasím s eufemistickými výroky, že EU charakterizuje demokratický deficit (což říci je dnes už téměř oficiálním stanoviskem). Jako následek výrazných de-demokratických tendencí, vyvolaných Maastrichtskou a Lisabonskou smlouvou, vidím v Evropě post-demokracii. Tedy něco úplně jiného než demokracii, respektive než její pouhý deficit;
- je to entita s jen velmi slabou společnou identitou. Pro mnohé z nás být Evropanem znamená převážně jen geografické vymezení. Pokud jde o naši skutečnou identitu, jsme primárně Češi, Slováci nebo Maďaři. A jsme na to hrdí. Jisté společné evropské znaky – stejně jako jistá evropská identita – nepochybně také existují, ale jsou relativně slabé. Evropa nikdy nebyla „tavícím kotlem“ (melting pot) v americkém slova smyslu (i když asi už jen v původním, nikoli dnešním americkém pojetí);
- je to entita, která zneužívá pojem subsidiarita k zamaskování skutečného stavu věcí a k zamlčování převládající tendence, kterou je neustále narůstající centralizace veškerých rozhodovacích procesů a přenášení více a více oblastí rozhodování od jednotlivých států do Bruselu;
- je to – zvláště po Lisabonské smlouvě, které jsem se, jak známo, intenzivně bránil – entita s jedinou dominantní zemí, Německem, které – jak nedávno prohlásil německý „Staatsminister für Europa“ Michael Roth – musí v Evropě převzít vedoucí roli, ať se mu to samotnému líbí, či nikoli. Zejména malé střeoevropské země to musí chápat jako riziko vůči své integritě, autonomii, suverenitě;
- je to entita bez autentické, skutečné solidarity. Pomoc Řecku – a to ví Slovansko více než dobře – nebyla dobrovolnou národní sbírkou Slováků na Řeky. Byla to za „solidaritě“ vydaná politika evropských elit, prováděná za peníze evropských daňových poplatníků, kteří si to většinou nepřáli;

- je to entita oslabená nefunkční měnovou unií, založenou na seskupení ekonomicky málo kompatibilních zemí, a oslabená – jak ukazuje dnešní migrační krize – nepromyšleným zrušením hranic, Schengenem.

Ten první seznam, který jsem uvedl, je propagandistickou verzí dnešní EU, ten druhý je realitou dnešní EU.“

3. Ekonomické teorie a současné problémy EU

Pokud rozebereme výše prezentované názory z ekonomického hlediska, lze konstatovat následující. Na současném stavu společnosti se ukazuje, že prohlubování evropské integrace je spojeno s rostoucími mezními náklady, respektive s klesajícími výnosy z rozsahu. To, že pokračování nějakého procesu nebo jevu je dříve či později spojeno s rostoucími mezními náklady (tedy s rostoucími dodatečnými náklady spojenými s pokračováním tohoto procesu nebo jevu), respektive s klesajícími výnosy z rozsahu (dodatečná jednotka přináší menší výnos než předcházející jednotka), je v ekonomické teorii známo. Ekonomická teorie rovněž upozorňuje na to, že díky technologickému pokroku může být tento stav, kdy náklady rostou a výnosy klesají, změněn. Nicméně musí jít o přirozený proces, kdy vskutku dojde k uplatnění technologického pokroku a kdy na základě reálných událostí má další pokračování smysl. Evropská unie se však podle našeho názoru nenachází ve stavu, kdy je další prohlubování integrace výhodné.

Institucionální ekonomie (viz například Furubotn a Richter 2005, Voigt 2008) upozorňuje na to, že jakákoliv aktivita musí být upravena příslušnými normami. Trh například nemůže fungovat bez respektování vlastnických práv a dobrovolně uzavřených smluv. Institucionální ekonomie přitom rozlišuje normy formální a neformální. Formální normy jsou kodifikovány státem, respektive jeho orgány či institucemi, jsou vynutitelné a jejich nedodržování může být sankcionováno. Formální normy jsou však samy o sobě nedostatečné. Musí být podpořeny neformálními normami – zvyklostmi, tradicemi, hodnotami apod., které definují, jak se mají lidé chovat. Jestliže například formální normy zakazují krádež, ale neformální normy by krádeže tolerovaly, výsledkem by byl zřejmě stav, kdy by se mnoho osob krádeží dopouštělo. Státní moc by v této situaci nebyla schopna trestat všechny krádeže, což by dále subjekty v dané společnosti stimulovalo, aby krádeže realizovaly. Jinými slovy, existence formální normy by nebyla schopna zabránit tomu, aby se lidé řídili normou neformální.

Výše uvedené citace Marka Mory i Václava Klause upozorňují na to, že v Evropské unii existuje rozpor mezi formálními a neformálními normami. Zatímco formální normy jsou postaveny na myšlence evropské integrace a prohlubování této integrace, neformální normy často další integraci odmítají.

Behaviorální ekonomie (například Ariely 2009) hovoří místo o konfliktu formálních a neformálních norem o konfliktu právních a společenských norem.

Společenské normy v pojetí behaviorální ekonomie představují to, co lidé v dané společnosti považují za správné či vhodné. Ariely konstatuje, že pokud se právní a společenské normy liší, nebude právo plnit svou roli – lidé se budou chovat podle společenských norem a budou v té či oné podobě ignorovat právní normy.

Jsme si vědomi toho, že nikoliv všichni občané odmítají evropskou integraci. Nepochybně existují lidé, kteří myšlenku evropské integrace a jejího dalšího prohlubování podporují a prosazují. Netvoří však prozatím rozhodující většinu obyvatel Evropské unie. Nedávné události (například vítězství brexitu v britském referendu) ukázaly, že v mnoha zemích EU jsou stoupenci prohlubování evropské integrace v menšině. Prosazovat další integraci se v takové situaci jeví jako kontraproduktivní.

Některé teorie říkají, že pokud se zrealizuje určité opatření, ekonomické subjekty si na něj zvyknou a začnou se podle něho chovat, což povede k tomu, že dané opatření bude mít důsledky, které jeho tvůrci zamýšleli. V praxi však takový automatismus nefunguje. Například dosavadní vývoj nepotvrzuje předpoklad, že přijímání norem primárního a sekundárního práva EU zaměřených na prohlubování integrace členských zemí Evropské unie povede k tomu, že se tato hlubší integrace bude nakonec bez problémů a bez odporu realizovat.

4. Přínosy a náklady různých variant vývoje Evropské unie

Marek Mora ve výše citovaném rozhovoru upozornil na to, že Evropská unie je projekt do dobrého počasí a že nemá dostatečné mechanismy pro zvládání nej-různějších krizí. Tento názor je možné zaznamenat i v dalších textech (viz například Wawrosz 2016a). To ale neznamená, že Evropská unie je zcela neživotaschopný útvar.

Jak konstatuje Wawrosz (2016b), za hlavní přínos EU lze považovat vnitřní trh. Ten pomohl odstranit tradiční, většinou staleté bariéry mezi trhy zúčastněných zemí – celní, obchodní, daňové, technické, administrativní a jiné. Vznikla tak „oblast bez vnitřních hranic, v níž byly propojeny trhy zboží, pracovníků, služeb a kapitálu“. Společným úsilím členských zemí byl vytvořen hospodářský prostor umožňující uplatňovat čtyři svobody – volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu. Tyto svobody se v zásadě podařilo naplnit. Danou skutečnost má smysl zdůraznit, protože v minulosti tyto svobody nebyly samozřejmostí – volnému pohybu bránila řada překážek. Například v období před druhou světovou válkou byl výrazně omezován zahraniční obchod, což bylo jedním z důvodů prohloubení světové hospodářské krize. Problematický byl i samotný pohyb osob přes hranice, o mobilitě kapitálu a služeb ani nemluvě. Překážky existovaly i po druhé světové válce, konečkoncům evropská integrace se prováděla s cílem jejich odbourávání a toto odbourávání se reálně podařilo naplnit.

Jako konečné cíle programu vnitřního trhu se uvádějí dva – ekonomický a politický:

- zvýšit a udržet ekonomickou prosperitu, a to odstraněním překážek, které brání využití ekonomického potenciálu jeho účastníků, a na tomto základě zvyšovat životní úroveň a kvalitu života; lze se domnívat, že tohoto cíle se podařilo dosáhnout;
- přispět ke „stále užšímu svazku evropských národů“, jak se říká v preambuli Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957, což pomůže odstranit staleté politické soupeření na evropském kontinentu, jež opakovaně vyúsťovalo v krvavé konflikty. Skutečnost, že členské země Evropské unie mezi sebou, pokud byly členy EU, nevedly válku, je důležitá. Často se na ni zapomíná.

Celkově můžeme charakterizovat projekt vnitřního trhu jako program dalekosáhlé liberalizace doprovázený dohodnutými pravidly. Program vzájemného otevření trhů předpokládal odstranění všech dosavadních omezujících národních bariér, desítek a stovek národních předpisů, a na jejich místě zavedení společně dohodnuté evropské právní úpravy umožňující volný pohyb po celém vnitřním trhu. Legislativa vnitřního trhu tvoří podstatnou část evropského práva – v roce 2014 šlo zhruba o 2000 směrnic a 1000 nařízení. Jejich přijetí, zavedení a respektování v domácím právním řádu je závazek, který přebírá každá členská země EU. Orientace ve znění směrnic a nařízení je však pro laiky i odborníky složitá, právní řád EU rozhodně není přehledný. Vzniká tak velká pravděpodobnost, že nějaké ustanovení evropského práva bude porušeno. Tato složitost jde ve své podstatě proti logice vnitřního trhu – brání přístupu jednotlivých subjektů na daný trh. Přes tuto složitost lze evropskou integraci v oblastí vnitřního trhu považovat za relativně úspěšnou – podstatně snížila bariéry obchodu a dalších vztahů mezi členskými státy.

Konečkoncům i již výše citovaný Marek Mora v rozhovoru pro týdeník *Respekt* č. 6/2017 říká: „Ptali jste se mě na konkrétní věci, vůči kterým mám výhrady. Když od nich poodstoupíme, o smysluplnosti toho projektu nepochybuji. EU je pořád tím ostrovem bezpečí a prosperity, jakým byla na počátku. Víra v to, že se dokážeme v míru dohodnout, je mezi západními politiky opravdu silná – i v těch nejvypjatějších chvílích krizí, kdy se bouchalo do stolu a odcházelo z místnosti, se do ní zase všichni vraceli, protože věřili, že se u toho stolu nakonec dohodnou. Česko ve svých dějinách nemělo lepší nabídku než být součástí tohoto světa... Ale podívejte se na Nizozemsko – přes dvacet let extrémně liberální multikultúrní země, která je sebevědomá a bohatá. A najednou volí Wilderse? Jejich přístup k Unii se dramaticky změnil. Co se tam děje? Už brexit je pro mě obrovskou ztrátou. Chceme ztratit i Nizozemsko? Podle mě bychom se nad tím vším měli vážně zamyslet, jinak se nám Unie může rozsypat... Jedna z cest určitě je být daleko realističtější v tom, čeho jsme schopni v rámci Unie dosáhnout. Nestavět tu laťku příliš vysoko, nevytvářet politickou Evropskou komisi a neříkat, jako to dělá

Juncker, že je přímo voleným předsedou Evropské komise. Máte pocit, že jste volili Junckera?“

Každé opatření, každý proces, ať už v jakékoliv variantě, má své přínosy a náklady. Prohlubování evropské integrace nebo existence eura má také své přínosy a náklady. Kdyby byl například zrušen schengenský prostor nebo omezen volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu, rovněž to bude mít své přínosy a náklady. Lidé přitom mohou zvolit variantu, která je pro ně ve smyslu tvrdých, statistických dat méně výhodná. Problémem je, že mohou zvolit a následně realizovat pouze jednu variantu. Přínosy a náklady ostatních variant zůstanou potom do značné míry neznámé – dané varianty se nerealizovaly, takže jejich přínosy a náklady nejsou přesně známy, jsou to pouze odhady. Další problém spočívá v tom, že lidé při svém uvažování neberou v úvahu pouze tvrdá, statistická data. Mohou například preferovat menší integraci, i když jejím důsledkem bude, že budou moci spotřebovávat méně statků. Větší hodnotu pro ně může mít větší bezpečnost, menší počet cizinců v zemi a podobné jevy, které lidé mohou s menší integrací spojovat.

Zastavení procesu evropské integrace, respektive jeho omezení by s velkou pravděpodobností vedlo ke zmenšení nabídky statků a k větším nákladům. Pokud však lidé danou variantu preferují, nelze argumentovat pouze tvrdými, statistickými daty. Varianta menší integrace může lidem přinášet větší užitek než varianta větší integrace. Zdá se, že v současnosti je varianta menší integrace preferována. Ve výše uvedených citacích Marek Mora i Václav Klaus upozorňují na to, že v Evropské unii neexistuje dobrovolná ochota pomáhat zemím, které se ocitly v problémech (ať už vlastní, nebo cizí vinou). Jak už jsme výše rovněž konstatovali, v EU spíše absentuje povědomí evropského lidu. Občané členských zemí EU se cítí být spíše občany svých národních států než evropskými občany. Prohlubování evropské integrace má v této situaci pravděpodobně celkově vyšší náklady než její neprohlubování.

5. Závěr

Více než 60 let existence evropského práva prozatím nevedlo k tomu, že by většina obyvatel EU vzala myšlenku evropské integrace za svou, požadovala neustálé prohlubování této integrace a protestovala proti pokusům tuto integraci zastavit nebo zvrátit. Naopak se ukazuje, že myšlenka prohlubování evropské integrace vyvolává v nemalé části obyvatel členských zemí EU odpor (praktickým projevem tohoto odporu je brexit). Historická zkušenost ukazuje, že samotné právo nemůže změnit mentalitu evropských národů, respektive že ji v daném čase změnit nedokázalo. Nelze samozřejmě vyloučit, že ke změně mentality dojde v delším historickém čase. Pokud však obyvatelé členských zemí EU prohlubování evropské integrace většinou nepodporují, nemá smysl integraci prohlubovat proti jejich vůli. Nepodporování hlubší integrace přitom může mít z pohledu obyvatel člen-

ských států EU racionální důvody – větší integrace pro ně může znamenat větší konkurenci, nutnost vynakládat větší úsilí, aby získali prostředky pro své živobytí, hrozbu možné větší kriminality, střet s pro ně neznámými osobami, zvyky apod. Integrace musí být přirozený, autentický proces.

Jak konstatujeme výše v textu, Evropská unie nepochybně prokázala svůj smysl. Prokázala ho ale i v situaci, kdy fungovala jako „pouhá“ zóna volného obchodu, respektive celní unie. Návrat k tomuto stavu by samozřejmě znamenal, že náklady řady aktivit by vzrostly a výnosy z nich klesly. Pokud však lidé nějaký podobný stav preferují, jsou sice argumenty o důsledcích tohoto stavu smysluplné, avšak neměly by bránit tomu, aby byl daný stav nastolen. Praktická zkušenost s nějakým menším rozsahem integrace navíc může vést k tomu, že myšlenka hlubší evropské integrace opět začne být populárnější, tedy že ji občané členských zemí EU vezmou za svou.

Literatura a prameny

1. Ariely, D. (2009): *Jak drahé je zdarma*. Praha: Práh
2. Furubotn, E. G., Richter, R. (2005): *Institutions and Economic Theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press
3. Klaus, V. (2016): *Má EU nějakou dobrou budoucnost?* Klaus.cz, 26. 10. 2016 (<https://www.klaus.cz/clanky/4009>)
4. *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. Úřední věstník Evropské unie, 2010/C 83/01, 30. 3. 2010
5. *Přepískli jsme to. Rozhovor s Markem Morou*. Respekt, 2017, roč. 28, č. 6, s. 46–49
6. Tichý, L. a kol. (2014): *Evropské právo*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck
7. Voigt, S. (2008): *Institucionální ekonomie*. Praha: Alfa nakladatelství
8. Wawrosz, P. (2016 a): *Nedostatečnost právního rámce EU pro řešení krizí*. Scientia et Societas, roč. 12, č. 4, s. 22–34, ISSN 1801-7118
9. Wawrosz, P. (2016 b): *Úspěchy a neúspěchy evropské integrace pohledem práva EU*. Scientia et Societas, roč. 12, č. 2, s. 17–31, ISSN 1801-7118

**Evropská unie v nových podmínkách:
kam směřuje její vývoj?**

Záznam přednášek
a diskuse
z vědeckopopularizační konference

Dopolední blok

Faktory ovlivňující podobu evropské integrace,
důsledky brexitu pro Evropskou unii
a vztahy mezi jejími členskými státy,
pozice Evropské unie ve světové ekonomice a politice,
možnosti a meze dalšího rozšiřování EU,
změny v architektuře hospodářské a měnové unie

Moderátor
Jiří Malý
ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM KONFERENCE

DOPOLEDNÍ BLOK

ZAHÁJENÍ KONFERENCE	48
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Velká Británie na cestě z EU: budou evropské státy potřebovat Evropskou unii?	49
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Vývojové metamorfózy postavení státu v procesu integrace Evropy	61
<i>Dr. h. c. prof. Ing. Milan Šikula, DrSc.</i> , Ekonomický ústav Slovenské akademie věd	
Příležitosti a rizika vyplývající z případného dalšího rozšiřování EU	66
<i>Ing. Vladimír Němec</i> , ředitel Odboru pro všeobecné záležitosti EU, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky	
Reforma hospodářské a měnové unie: výsledky a výhled do budoucna	72
<i>Ing. Zdeněk Čech, Ph.D., M.A.</i> , ekonomický poradce, Zastoupení Evropské komise v České republice	
DISKUSE	77

ZAHÁJENÍ KONFERENCE

Jiří Malý

Dobrý den, dámy a pánové, dovoluji mi, abych vás přivítal na dnešní vědecko-popularizační konferenci na téma *Evropská unie v nových podmínkách: kam směřuje její vývoj?* Jmenuji se Jiří Malý, jsem ředitelem Institutu evropské integrace při NEWTON College a také manažerem projektu, v jehož rámci se tato konference koná. Jedná se o projekt s názvem *Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace*, který realizuje NEWTON College. V letech 2009 až 2012 byl projekt spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od září roku 2012 do srpna roku 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti. Dnešní konference je spolupořádána a spolufinancována soukromou vysokou školou NEWTON College a Evropským hnutím v České republice.

Výše uvedený projekt realizujeme již osmým rokem a v jeho průběhu jsme se zabývali aktuálními tématy z oblasti evropské integrace, aktuálně řešenými otázkami a problémy souvisejícími s Evropskou unií. V současné době je jedním z nejviditelnějších a nejvíce zmiňovaných problémů brexit, neboli vystoupení Velké Británie z Evropské unie. K zahájení vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU došlo 29. března 2017. S tímto procesem jsou spojeny další záležitosti týkající se budoucnosti celé Evropské unie. Evropská komise vydala nedávno *Bílou knihu o budoucnosti Evropy*, která uvádí různé scénáře budoucího vývoje Evropské unie. Nabízí spektrum různých scénářů od prohloubení integrace zbylých 27 členských států EU až po oslabení integrace nebo zmenšení počtu oblastí, v nichž by se členské státy integrovaly. Otazník na konci názvu dnešní konference vyjadřuje určitou nejasnost, kam bude další vývoj evropské integrace směřovat, jaký scénář se nakonec bude realizovat – jestli to bude nějaký scénář z *Bílé knihy* Evropské komise, nebo nějaký úplně jiný scénář.

Jako obvykle všichni účastníci konference obdrží certifikát, který vám zašleme přibližně do jednoho měsíce. Dále vám do tří měsíců zašleme souhrnnou publikaci, která bude obsahovat výkladový text k tématu dnešní konference a také přepis všech přednášek a diskusních příspěvků, které na dnešní konferenci zazní. To je z mé strany na úvod vše a nyní budu pokračovat svou přednáškou.

VELKÁ BRITÁNIE NA CESTĚ Z EU: BUDOU EVROPSKÉ STÁTY POTŘEBOVAT EVROPSKOU UNII?

Jiří Malý

Můj příspěvek má název *Velká Británie na cestě z EU: budou evropské státy potřebovat Evropskou unii?* Dne 23. června 2016 proběhlo referendum o členství Velké Británie v Evropské unii, ve kterém se většina hlasujících vyslovila pro vystoupení Velké Británie z EU. Referenda se zúčastnilo 72,2 % voličů. Z nich 51,9 % hlasovalo ve prospěch brexitu, tedy pro odchod Velké Británie z Evropské unie. Výsledky referenda byly v jednotlivých zemích Spojeného království odlišné. Pro vystoupení z EU se vyslovila většina hlasujících v Anglii (53,4 %) a ve Walesu (52,5 %), naopak pro setrvání v Evropské unii byla většina hlasujících v Severním Irsku (55,8 %) a ve Skotsku (62 %). Ve Skotsku a v Severním Irsku však žije pouze malá část obyvatel Spojeného království, proto jejich hlasování nedokázalo zvrátit výsledek referenda za celé Spojené království, který byl ve prospěch brexitu.

Ukázalo se, že odpůrci členství Velké Británie v EU měli účinnější kampaň před referendem než zastánci setrvání Velké Británie v Evropské unii. Příznivci členství Velké Británie v EU argumentovali hlavně ekonomickými výhodami zapojení Velké Británie do jednotného vnitřního trhu EU a zároveň varovali před ekonomickými riziky nebo negativními ekonomickými šoky v případě vítězství zastánců brexitu v referendu.

Odpůrci členství Velké Británie v Evropské unii měli emocionálnější kampaň. V evropské integraci viděli zátěž pro britskou ekonomiku, poukazovali na negativní důsledky, nákladnost a nepotřebnost předpisů EU a byrokracie EU pro britskou ekonomiku. Zdůrazňovali však i jiné záležitosti než pouze ekonomické. Vyzývali k obnově suverenity Velké Británie a k návratu rozhodování zpět do rukou britských občanů, britského parlamentu a britské vlády. Požadovali účinnější kontrolu a snížení imigrace do Velké Británie. V neposlední řadě poukazovali na příspěvky, které Velká Británie platí do rozpočtu Evropské unie, ve výši přes 16 miliard eur ročně. Argumentovali úsporou těchto plateb do rozpočtu EU v případě, že Velká Británie z Evropské unie vystoupí. Nakonec tedy argumenty odpůrců členství v EU oslovily voliče více a ti většinou hlasovali ve prospěch odchodu Velké Británie z Evropské unie.

Jeden den po referendu, 24. června 2016, rezignoval na post předsedy britské vlády i předsedy Konzervativní strany David Cameron. Dne 11. července 2016 se novou předsedkyní Konzervativní strany stala Theresa Mayová a o dva dny později, 13. července 2016, byla Theresa Mayová jmenována novou britskou premiérkou.

Je důležité si připomenout, že výsledek referenda ve prospěch brexitu nebyl právně závazný, takže britská vláda a britský parlament s ním mohly naložit podle svého uvážení – buď ho respektovat, nebo ho odmítnout. Výsledek referenda také nezahájil formální proces odchodu Velké Británie z EU.

Formální postup vyjednávání o vystoupení členské země z EU řeší článek 50 Smlouvy o Evropské unii. Uvádí se v něm následující: „*Každý členský stát se v souladu se svými ústavními předpisy může rozhodnout z Unie vystoupit. Členský stát, který se rozhodne vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. S ohledem na pokyny Evropské rady Unie sjedná a uzavře s tímto státem dohodu o podmínkách jeho vystoupení, s přihlédnutím k rámcí jeho budoucích vztahů s Uní... Smlouvy přestávají být pro dotyčný stát použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost, nebo nedojde-li k tomu, dva roky po oznámení jeho záměru vystoupit, nerozhodne-li Evropská rada jednomyslně po dohodě s dotýčným členským státem o prodloužení této lhůty...*“ Z článku 50 Smlouvy o Evropské unii vyplývá, že formální proces odchodu členského státu z EU je zahájen oznámením jeho záměru vystoupit z EU Evropské radě a že existuje základní dvouletá lhůta na vyjednání dohody o vystoupení členského státu z Evropské unie. Pokud se během této dvouleté lhůty nepodaří dohodu o vystoupení z EU uzavřít, může dojít buď k prodloužení této lhůty, nebo k odchodu dotyčného členského státu z EU bez dohody.

Velká Británie oznámila svůj záměr vystoupit z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii dne 29. března 2017. Cesta od samotného referenda k formálnímu spuštění procesu brexitu tedy trvala více než devět měsíců a byla lemována řadou událostí. Nejprve se objevil požadavek na opakování referenda ze strany příznivců zachování členství Velké Británie v EU. Předpokládali, že v opakovaném referendu by kampaň argumentačně zvládli lépe a přesvědčili by voliče, aby se většinově vyslovili pro členství Velké Británie v Evropské unii. Ze Skotska, ve kterém se voliči vyslovili pro setrvání v EU, se ozýval požadavek nerespektovat výsledek referenda a zůstat v Evropské unii. Skotská první ministryně Nicola Sturgeonová začala požadovat vypsání nového referenda o nezávislosti Skotska na Velké Británii. Nezávislé Skotsko pak mělo zůstat členským státem Evropské unie. Připomínám, že předcházející referendum o nezávislosti Skotska se konalo v roce 2014 a 55,3 % hlasujících v něm nezávislost Skotska odmítlo. Ani podle současných průzkumů nemá nezávislost Skotska podporu většiny voličů a v případném referendu by zřejmě opět zvítězila strana, která chce zůstat ve svazku Spojeného království.

Dále se objevil požadavek, aby britská vláda zahájila oficiální vyjednávání o brexitu v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii až po obdržení souhlasu britského parlamentu. Byla podána žaloba k Vrchnímu soudu Anglie a Walesu, aby rozhodl, kdo má konečnou pravomoc rozhodnout o spuštění celého procesu brexitu. Projednávání žaloby trvalo několik měsíců a britská vláda se rozhodla ještě před zveřejněním rozsudku oznámit, že bude výsledek referenda respektovat. Dne 20. července 2016 britská vláda uvedla, že Velká Británie se

vzdává svého předsednictví Rady EU, které bylo plánováno na druhé pololetí roku 2017. Byl to takový první signál, že Velká Británie již se svým členstvím v Evropské unii nepočítá. Britská premiérka Theresa Mayová začala hovořit o tom, že oficiální vyjednávání o brexitu hodlá zahájit koncem března 2017. Dnes už víme, že se tak skutečně stalo, že tento časový plán byl dodržen. Britská vláda opakovaně oznámila, že dnem vystoupení Velké Británie z EU se nespustí žádné legislativní zemětřesení, že veškeré právní předpisy EU zůstanou ve Velké Británii v platnosti a budou se měnit, upravovat nebo rušit postupně podle potřeby.

Theresa Mayová už 11. července 2016 vydala jednoznačné politické prohlášení, že stojí za výsledkem referenda: „*Jsou zde demokraticky zvolení politici, kteří vážně navrhuji, že by vláda měla hledat cestu, jak ignorovat výsledek referenda a nechat Velkou Británii v Evropské unii. Nemohu to říct jasněji: Brexit znamená brexit a pokusíme se, aby přinesl úspěch. Neuskuteční se žádné pokusy zůstat v Unii nebo se k ní znovu připojit zadními vrátky, ani žádné další referendum. Země zvolila opuštění Evropské unie a já jako premiérka zajistím, abychom ji opustili.*“ Už v tomto prohlášení naznačovala možnou cestu k úplnému opuštění Evropské unie, kterému se říká tvrdý brexit. To znamená, že Velká Británie si nezachová žádné atributy členství v EU jako například určitou formu přístupu na jednotný vnitřní trh EU, kterou má Norsko a Island.

Postoj britské vlády k brexitu a k budoucím vztahům s Evropskou unií britská premiérka Theresa Mayová dále rozvedla ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativní strany v Birminghamu dne 2. října 2016: „*Brexit znamená brexit a my ho proměněme v úspěch. Výsledek referenda byl jasný. Byl legitimní. Budeme věřit britskému lidu. Velká Británie opustí Evropskou unii... Velká Británie se po odchodu z EU stane opět nezávislou a suverénní zemí. Zákony se už nebudou dělat v Bruselu, ale ve Westminsteru. Tyto zákony nebudou interpretovat soudci v Lucemburku, ale soudy v této zemi... Podoba vztahů s EU bude zcela nová a nelze o ní uvažovat s ohledem na minulost ani jako o švýcarském či norském modelu. S Uníi bude chtít Velká Británie setrvat v partnerském a obchodním vztahu a spolupracovat především v otázkách bezpečnosti... Po brexitu bude moci Velká Británie znovu rozhodovat o svých vlastních záležitostech včetně způsobu kontroly imigrace.*“ Britská premiérka zde opět naznačuje cestu k tvrdému brexitu.

Směřování k tvrdému brexitu nakonec začali ve svých vyjádřeních potvrzovat i vedoucí představitelé Evropské unie. Například 13. října 2016 předseda Evropské rady Donald Tusk prohlásil: „*Jedinou možnou alternativou pro tvrdý brexit je žádný brexit. Bez ohledu na to, že nyní tomu nikdo nevěří. Celá kampaň ve prospěch brexitu ukázala, že Velká Británie touží po absolutní svobodě, zrušení právních předpisů EU a odmítnutí volného pohybu osob z ostatních členských zemí EU a že nechce přispívat do společného rozpočtu EU. Takový přístup má následky. Pro pozici britské vlády i celý vyjednávací proces. To v podstatě znamená radikální oslabení vztahů s EU. Což je věc, kterou lze pojmenovat jako tvrdý brexit.*“ Z toho vyplývá, že i orgány EU začaly akceptovat směřování k tvrdému brexitu,

tedy k úplnému vystoupení Velké Británie z Evropské unie včetně jednotného vnitřního trhu.

Britská premiérka Theresa Mayová stanovisko britské vlády dále rozvedla a konkretizovala dne 17. ledna 2017, když představila pozici Velké Británie při vyjednávání o brexitu. Potvrdila, že Velká Británie odejde z jednotného vnitřního trhu Evropské unie, protože chce obnovit kontrolu nad britskými hranicemi, zastavit volný pohyb pracovních sil a výrazně omezit migraci pracovníků z členských zemí EU do Velké Británie. Odchod z jednotného vnitřního trhu EU rovněž umožní vyvážení Velké Británie z pravomocí Soudního dvora EU, který dohlíží na dodržování veškerých pravidel Evropské unie včetně pravidel jednotného vnitřního trhu EU, a radikální snížení plateb Velké Británie do společného rozpočtu Evropské unie. Zároveň britská premiérka ve svém vystoupení nastínila i odchod z celní unie, kterou mezi sebou vytvářejí členské země EU, když oznámila, že Velká Británie chce s ostatními státy světa uzavírat vlastní obchodní dohody, což v rámci celní unie není možné. Tento krok samozřejmě bude znamenat zavedení cel v obchodu mezi Velkou Británií a členskými státy Evropské unie podle pravidel Světové obchodní organizace. Britská premiérka však vyjádřila názor, že by bylo možné se tomu alespoň částečně vyhnout sjednáním nové dohody o volném obchodu s Evropskou unií. Budoucnost ukáže, nakolik je tato dohoda reálná a hlavně jak rychle a v jaké podobě se jí podaří vyjednat. Velká Británie o ni zájem má. Představitelé Evropské unie se k tomu zatím staví spíše vlažně a odsouvají jednání o těchto otázkách někam do budoucna, až Velká Británie vystoupí z Evropské unie.

Zároveň probíhalo jednání britských soudů ve věci, jestli může o zahájení vyjednávání o brexitu rozhodnout britská vláda sama, nebo až po obdržení souhlasu britského parlamentu. Dne 3. listopadu 2016 vydal rozsudek Vrchní soud Anglie a Walesu, v němž potvrdil, že k zahájení vyjednávání o brexitu je nutný souhlas britského parlamentu. Britská vláda s tímto rozsudkem nesouhlasila, a proto se proti němu odvolala k Nejvyššímu soudu Spojeného království. Nejvyšší soud Spojeného království vydal své rozhodnutí 24. ledna 2017. V něm potvrdil stanovisko Vrchního soudu Anglie a Walesu, že k zahájení vyjednávání o brexitu je nutný souhlas britského parlamentu. Zároveň Nejvyšší soud Spojeného království rozhodl, že k zahájení vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU není nutný souhlas regionálních parlamentů Skotska, Walesu a Severního Irsku. To je velmi důležité. Takže například Skotsko, které v referendu hlasovalo většinově pro setrvání v EU, a proto chtělo klást procesu brexitu různé překážky, nemůže zahájení vyjednávání o brexitu zastavit nebo zvrátit.

V návaznosti na rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království britská vláda připravila návrh zákona o oznámení záměru Velké Británie vystoupit z Evropské unie. Tento zákon byl 8. února 2017 schválen Dolní sněmovnou britského parlamentu. Byl schválen bez dodatků, ve znění předloženém britskou vládou. Britská vláda tak bude mít volné ruce k tomu, aby mohla jednat o brexitu

s příslušnými orgány EU podle svého uvážení. Zákon byl schválen velmi výraznou většinou, pro jeho přijetí bylo 494 poslanců, proti zákonu bylo 122 poslanců.

O měsíc později, 7. března 2017, byl zákon schválen také horní komorou britského parlamentu, Sněmovnou lordů, avšak se dvěma dodatky, které omezily vyjednávací prostor britské vlády. Sněmovna lordů chtěla, aby Velká Británie i po vystoupení z Evropské unie garantovala práva občanů členských zemí EU, kteří už ve Velké Británii žijí. Dále Sněmovna lordů požadovala, aby o konečné dohodě o vystoupení Velké Británie z Evropské unie hlasoval britský parlament. Proti tomu se však postavila většina poslanců v Dolní sněmovně. Podle jejich názoru nelze ve Velké Británii garantovat práva občanů členských zemí EU, když není známo, jak budou po brexitu garantována práva občanů Velké Británie v členských státech Evropské unie. Proti druhému dodatku argumentovali tím, že kdyby Evropská unie nabídla Velké Británii nevýhodnou dohodu o vystoupení, je možné z Evropské unie vystoupit i bez dohody, proto nelze dopředu britskou vládu zavazovat podmínkou, že musí předložit britskému parlamentu ke schválení vyjednanou dohodu o vystoupení.

O šest dní později, 13. března 2017, tento zákon opět projednala a schválila Dolní sněmovna i Sněmovna lordů. Sněmovna lordů se svých dvou dodatků vzdala a obě parlamentní komory zákon schválily ve stejné podobě – bez dodatků, ve znění předloženém britskou vládou. Následně 16. března 2017 zákon podepsala britská královna Alžběta II., a zákon tak vstoupil v platnost. Protože zákon zůstal bez dodatků, ve znění předloženém britskou vládou, může britská vláda při vyjednávání o brexitu zvolit strategii podle svého uvážení.

Dne 29. března 2017 pak britská vláda oznámila Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU. Tím bylo v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii zahájeno oficiální vyjednávání o brexitu. Britská premiérka Theresa Mayová oznámila tuto skutečnost tentýž den v projevu k britským poslancům: „*Stálý zástupce Spojeného království při Evropské unii Tim Barrow předal na základě mého pověření předsedovi Evropské rady Donaldu Tuskovi dopis, v němž jsme oznámili, že vláda aktivuje článek 50 Smlouvy o Evropské unii. Velká Británie na základě přání svých občanů opouští Evropskou unii. Jedná se o historický moment. Budeme rozhodovat o vlastní budoucnosti. Už není cesty zpět.*“ Britská vláda tedy nepředpokládá, že by mohl být tento proces zastaven.

Pro Evropskou unii představuje brexit zcela novou zkušenost, protože v dosavadní historii se Evropská společenství a posléze Evropská unie pouze rozšiřovala o nové členské státy. Nyní přichází odchod členského státu, jedná se o dezintegrační krok. Shodou okolností jsme letos, 25. března 2017, oslavili 60 let od podpisu Římských smluv, kterými bylo založeno mimo jiné Evropské hospodářské společenství, které patřilo k základním stavebním kamenům evropské integrace. Také jsme letos, konkrétně 7. února 2017, oslavili 25 let od podpisu Maastrichtské smlouvy, která založila Evropskou unii. A dále 13. prosince 2017 uplyne 10 let od podpisu Lisabonské smlouvy, což je poslední verze zakládajících smluv

EU, podle níž Evropská unie funguje dodnes. V letošním roce plném různých výročí podpisů velmi důležitých integračních dokumentů tak Evropská unie čelí úplně nové zkušenosti, nikoli přijímání nového členského státu, ale odchodu členského státu, navíc velkého.

Často se setkáváme s názorem, že Velkou Británií bude brexit bolet, že to pro ni bude mít negativní důsledky, ale přitom se zapomíná na to, že bezbolestně to nebude ani pro Evropskou unii. V roce 2015 Velká Británie vytvářela 17,5 % hrubého domácího produktu Evropské unie, žilo v ní necelých 13 % obyvatel EU a odváděla téměř 12 % plateb do společného rozpočtu Evropské unie. Z uvedených statistik vyplývá, že Evropská unie přijde o třetí nejlidnatější členský stát, který má v rámci EU druhou největší ekonomiku a který je čtvrtým největším a navíc čistým plátcem do společného rozpočtu Evropské unie.

Brexit bude mít také vliv na pozici Evropské unie v rámci světové ekonomiky. Jestliže porovnáme dlouhodobý vývoj podílů největších ekonomik na světovém hrubém domácím produktu v paritě kupní síly, zjistíme, že setrvale roste podíl Číny. Zatímco v roce 2007 Čína tvořila 11 % velikosti světové ekonomiky, v roce 2015 to bylo již 17,3 %. Čína je tedy podle tohoto ukazatele největší světovou ekonomikou. V této souvislosti je nutné podotknout, že kdybychom velikost ekonomik měřili jako hrubý domácí produkt v běžném směnném kurzu, Čína by nebyla na prvním, ale na druhém místě na světě. Budeme však pokračovat v porovnání velikosti ekonomik na základě hrubého domácího produktu v paritě kupní síly. Podle tohoto ukazatele se podíl Spojených států amerických na velikosti světové ekonomiky snížil z 21,6 % v roce 2007 na 15,8 % v roce 2015. Podíl Evropské unie včetně Velké Británie (EU-28) rovněž poklesl, a sice z 22,5 % v roce 2007 na 16,9 % v roce 2015. Vystoupením Velké Británie z EU se podíl Evropské unie (EU-27) na velikosti světové ekonomiky dále sníží, a to na 14,5 % podle údajů z roku 2015. Dojde tedy k oslabení postavení Evropské unie v mezinárodních ekonomických vztazích.

Rovněž je důležité si uvědomit, že Velká Británie má dlouhodobě v porovnání s průměrem EU vyšší hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, tedy vyšší ekonomickou úroveň, dále vyšší růst reálného hrubého domácího produktu, tedy rychlejší tempo ekonomického růstu, a také nižší míru nezaměstnanosti. Naopak rozpočtový deficit a veřejný dluh má Velká Británie vyšší, než je průměr Evropské unie. Odchodem Velké Británie z EU se tedy změní průměrné hodnoty uvedených indikátorů v Evropské unii. Po brexitu bude mít Evropská unie v průměru nižší ekonomickou úroveň, nižší tempo ekonomického růstu a vyšší míru nezaměstnanosti, zároveň se v průměru EU sníží rozpočtový deficit a veřejný dluh.

Je důležité si uvědomit, že tento vývoj bude mít dopad mimo jiné i na čerpání finančních prostředků z rozpočtu EU Českou republikou v příštím programovém období, tj. po roce 2020. Protože se sníží hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly v průměru EU, posune se ekonomická úroveň České republiky

i jednotlivých českých regionů blíže k průměru Evropské unie, takže Česká republika a některé její regiony už nebudou splňovat podmínky pro čerpání některých dotací z fondů EU. Zároveň budou v rozpočtu Evropské unie chybět platby od Velké Británie. Takže v programovém období po roce 2020 už Česká republika nebude čistým příjemcem finančních prostředků z rozpočtu EU v takové míře, jako je tomu dnes. Rozdíl mezi tím, co z rozpočtu EU Česká republika přijímá a co do něj odvádí, se oproti současnosti s největší pravděpodobností významně sníží.

Skutečnost, že si je Evropská unie vědoma toho, že pro ni brexit může mít nepříznivé důsledky, odráží i Římské prohlášení, které Evropská unie přijala 25. března 2017 k 60. výročí podpisu Římských smluv. V Římském prohlášení se mimo jiné praví: „*Evropskou unii učiníme silnější a odolnější prostřednictvím ještě větší jednoty a vzájemné solidarity a dodržováním společných pravidel. Jednota je nezbytností i naší svobodnou volbou. Pokud bychom jednali jen každý za sebe, zatlačí nás dynamika světového vývoje do pozadí. Společně však máme šanci tuto dynamiku ovlivňovat a hájit naše společné zájmy a hodnoty. Budeme postupovat společně, v případě potřeby různým tempem a s různou intenzitou, avšak stejně jako dříve budeme kráčet stejným směrem, v souladu se Smlouvami, přičemž další země budou mít i nadále možnost připojit se později. Naše Unie je jednotná a nerozdělitelná.*“

Vidíme, že v tomto dokumentu se velmi zdůrazňuje jednota Evropské unie. Bezprostřední reakcí EU na brexit je vlastně výzva, aby zbylých 27 členských států zůstalo v Evropské unii a postupovalo jednotně, byť v některých případech rozdílným tempem. Obsah Římského prohlášení je však rozporuplný a vyvolává otázky. Je Evropská unie skutečně nerozdělitelná, když byl zahájen proces vystoupení jednoho jejího členského státu, navíc v souladu se zakládajícími smlouvami EU? Může být jednota Evropské unie zároveň nezbytností a svobodnou volbou? Bude opravdu zbylých 27 členských států EU postupovat společně, když mohou zároveň v případě potřeby postupovat různým tempem a s různou intenzitou? Není obsah Římského prohlášení tak rozporuplný, jako je rozporuplná budoucnost Evropské unie?

Myslím si, že instituce EU a představitelé EU jsou poněkud vystrašeni, protože brexit ukazuje, že Evropská unie, respektive současná podoba evropské integrace má alternativu. Zastánci členství Velké Británie v EU už před referendem varovali, jaké bude mít brexit pro Velkou Británii negativní ekonomické důsledky. Avšak dnes, více než devět měsíců po referendu, vidíme, že žádná ekonomická katastrofa ve Velké Británii nenastala, britská ekonomika nezkolabovala. Jestliže Velká Británie zvládne brexit i období po brexitu bez závažných problémů, bez ekonomických a sociálních ořesů, může být vystoupení z EU dokonce alternativa lákavá. Důležité také je, že odchodem Velké Británie, tedy velké země, která se vyslovovala proti dalšímu prohlubování evropské integrace, která neměla jednotnou evropskou měnu, která nechtěla politickou a fiskální unifikaci Evropské unie,

se změny mocenské poměry jak mezi velkými a menšími členskými zeměmi EU, tak mezi členskými státy s různými názory na další směřování Evropské unie, na podobu a hloubku evropské integrace. Tyto skutečnosti mohou vyvolat rozpory nebo pnutí mezi členskými státy EU, jejichž důsledky v tuto chvíli nedokážeme plně dohlédnout. Některé členské země EU pak mohou začít uvažovat o následování příkladu Velké Británie. Podle mého názoru v důsledku brexitu Evropská unie čelí riziku, že Velká Británie nebude jediná, nýbrž první země, která vystoupí z EU. Toto riziko bude tím větší, čím příznivější nebo čím méně problémový bude ekonomický, sociální a další vývoj Velké Británie po jejím odchodu z Evropské unie.

Jestliže se bavíme o budoucnosti EU, je nutné kromě samotného brexitu vzít v úvahu i další problémy a krize, kterým Evropská unie v posledních letech čelí. Bohužel se ukázalo, že EU nedokáže tyto problémy a krize účinně řešit. Evropská unie nedokázala vyřešit dluhovou krizi v Řecku a v některých dalších zemích eurozóny, nedokázala vyřešit problémy finančního sektoru v některých členských státech EU, nedokázala vyřešit migrační krizi ani s ní související zhoršenou bezpečnostní situaci a nárůst počtu teroristických útoků v řadě zemí EU. Evropská unie spíše jen zmírňuje průběh a následky těchto problémů a krizí, avšak neodstraňuje jejich příčiny. To podle mého názoru ohrožuje evropský integrační proces mnohem více než samotný brexit.

Připomenu některé problémy a krize, které ohrožují Evropskou unii. Jako první se budeme zabývat dluhovou krizí v eurozóně. Dluhová krize od roku 2010 postupně zasáhla pět členských států eurozóny – Řecko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Kypr. Od počátku byla vyloučena možnost vystoupení těchto problémových zemí z měnové unie. Zakládající smlouvy EU takový postup ani nenabízejí. V zakládajících smlouvách EU je zakotvena možnost vystoupení z Evropské unie, ale neřeší se v nich proces vystoupení z eurozóny. Opuštění eurozóny by tedy byl dezintegrační krok, který by byl v rozporu se zněním zakládajících smluv EU i s politikou orgánů Evropské unie. Koneckonců už v lednu 2010 komisař EU pro hospodářské a měnové záležitosti Joaquín Almunia na Světovém ekonomickém fóru v Davosu prohlásil: „*Řecko v žádném případě nevystoupí z eurozóny. Bylo by šílené snažit se řešit problémy, které má Řecko, mimo eurozónu.*“ Je to krásný emocionální výrok, ale postrádá jakoukoli věcnou argumentaci.

Evropská unie tedy přijala různá opatření k řešení dluhové krize v eurozóně, aby pět výše uvedených problémových zemí nezbankrotovalo a zůstalo v měnové unii. Řecku, Irsku, Portugalsku, Španělsku a Kypru byla poskytnuta finanční pomoc ve formě úvěrů prostřednictvím záchranných mechanismů eurozóny. Podmínkou poskytnutí finanční pomoci bylo zavedení úsporných rozpočtových opatření v zemích, které finanční pomoc přijaly. Celkový objem finanční pomoci činil 498,2 miliardy eur. Řecko dostalo finanční pomoc celkem třikrát a ještě ji čerpá, ukončení čerpání se předpokládá v srpnu 2018. Příští rok v srpnu tedy uvidíme,

jestli se Řecko bude moci vrátit na finanční trhy, nebo jestli se bude muset schvalovat nějaká čtvrtá pomoc. Ostatní čtyři země dostaly finanční pomoc jednou a její čerpání již ukončily. Teď musí finanční pomoc, která měla formu úvěrů, splácet. Uvidíme, jestli toho budou dlouhodobě schopny.

Dále byla doplněna a zpřísněna rozpočtová pravidla pro země eurozóny – byl přijat tzv. six pack, two pack, byl novelizován článek 136 Smlouvy o fungování Evropské unie, čímž byla v zakládajících smlouvách EU zakotvena možnost poskytnutí finanční pomoci zemím eurozóny v problémech, a také byla podepsána a schválena Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii. To všechno určitým způsobem doplnilo a zpřísnilo pravidla pro rozpočtový dohled nad zeměmi eurozóny. Dále byly zavedeny některé prvky bankovní unie.

Na řešení dluhové krize v eurozóně se rovněž podílí Evropská centrální banka, která začala v březnu 2015 provádět tzv. kvantitativní uvolňování měnové politiky. To spočívá v nákupu cenných papírů, zejména státních dluhopisů, členských států eurozóny Evropskou centrální bankou. Tím se uměle zvyšuje poptávka po těchto dluhopisech, zvyšuje se jejich cena a klesají jejich výnosy. To členským státům eurozóny snižuje dluhovou službu, tedy platby úroků z veřejného dluhu, a celkově tak usnadňuje splácení jejich dluhů. Objem nákupu cenných papírů si Evropská centrální banka stanovila na 60 až 80 miliard eur měsíčně. Je to cílový objem nákupu, který Evropská centrální banka plní. Tato politika Evropské centrální banky byla už několikrát prodloužena – původně měla skončit v září 2016, pak byla prodloužena do března 2017 a následně až do konce roku 2017. Proto se postupně zvyšoval celkový objem nákupu cenných papírů Evropskou centrální bankou až na současných velmi vysokých 2300 miliard eur, tedy na 2 biliony 300 miliard eur.

Jakým způsobem opatření na řešení dluhové krize v eurozóně zafungovala? Řecko mělo před krizí, v roce 2007, veřejný dluh 103,1 % HDP. V roce 2010, když Řecko přijalo první finanční pomoc, byl řecký veřejný dluh už 146,2 % HDP a v roce 2016 dosahoval téměř 180 % HDP. Po šesti letech řešení dluhové krize má tedy Řecko mnohem vyšší veřejný dluh než na začátku krize.

Irsko mělo v roce 2007 veřejný dluh 23,9 % HDP. Následně veřejný dluh Irska kvůli krizi irského bankovního sektoru prudce vzrostl až na 119,5 % HDP v letech 2012–2013. Poté začal irský veřejný dluh poměrně rychle klesat, v roce 2016 představoval 75 % HDP. Dosavadní vývoj tedy svědčí o tom, že Irsko zřejmě dluhovou krizí překonalo, je schopno splácet a snižovat svůj veřejný dluh. To je způsobeno tím, že má konkurenceschopnou, exportně výkonnou a rychle rostoucí ekonomiku. Přesto irský veřejný dluh zůstává trojnásobný v porovnání s obdobím před krizí.

Portugalsko mělo před krizí, v roce 2007, veřejný dluh 68,4 % HDP, v roce 2016 to bylo přes 130 % HDP. Portugalský veřejný dluh zatím neklesá, na úrovni kolem 130 % HDP stagnuje od roku 2013. Obdobně je tomu v případě Španělska a Kypru, ani jejich veřejný dluh se zatím nesnižuje. Španělský veřejný dluh v roce

2007 činil 35,5 % HDP, v průběhu krize se do roku 2014 vyšplhal na 100 % HDP a od té doby zůstává v blízkosti této úrovně. Veřejný dluh Kypru v roce 2007 představoval 53,5 % HDP, do roku 2014 vzrostl na více než 107 % HDP a na této úrovni setrvává dodnes.

V této souvislosti stojí za zmínku ještě Itálie. Ta nebyla postižena dluhovou krizí, nepřijala žádnou finanční pomoc. Její veřejný dluh však setrvalé roste – v roce 2007 činil 99,8 % HDP, v roce 2016 to už bylo téměř 133 % HDP. Současné problémy bankovního sektoru v Itálii přitom mohou vyústit v další zvyšování italského veřejného dluhu.

Z uvedených údajů plyne, že dluhovou krizi v eurozóně se přes všechny proklamace zatím nepodařilo vyřešit. V průběhu řešení dluhové krize dokonce veřejné dluhy v zemích, které byly dluhovou krizí postiženy, dále výrazně narostly. V posledních dvou až třech letech významně klesá pouze irský veřejný dluh, naopak veřejné dluhy dalších problémových zemí eurozóny zůstávají velmi vysoké a nesnižují se. Problémem jsou nevykonné a nekonkurenceschopné ekonomiky těchto zemí, kterým nevyhovuje jednotná měna euro – je pro ně příliš silná a dále snižuje jejich konkurenceschopnost. Naopak například pro Německo je jednotná měna euro příliš slabá, takže dále podporuje jeho již tak velkou konkurenceschopnost a ekonomickou výkonnost. Proto se ekonomické rozdíly mezi státy eurozóny neustále zvětšují.

K podobným závěrům dospějeme, podíváme-li se na vývoj migrační krize. Ta probíhá od roku 2015 a orgány EU o ní intenzivně jednájí. Účinné řešení však bohužel nepřichází. Trend rostoucí imigrační vlny do EU je přitom podle statistických dat patrný již mnohem delší dobu než od roku 2015. V letech 2008–2010 bylo v Evropské unii zaznamenáno zhruba čtvrt milionu žadatelů o azyl ročně. V roce 2013 to však už bylo přes 400 000 a v roce 2014 přes 600 000. To se ale ještě o migrační krizi nehovořilo. V roce 2015 stoupl celkový počet žadatelů o azyl v EU na 1 322 800 osob a v roce 2016 se jen nevýznamně snížil na 1 258 900 osob. Přes všechna prohlášení orgánů EU o řešení migrační krize je výsledkem přetrvávající velmi vysoký počet žadatelů o azyl v EU.

Opatření přijatá Evropskou unií jsou nerealistická a neúčinná. Evropská unie rezignovala na plnění a vymáhání vlastních pravidel v oblasti imigrace, azylu a ochrany vnější hranice schengenského prostoru. Evropská unie nedokáže zajistit účinnou kontrolu osob a účinný dohled nad překračováním vnější hranice schengenského prostoru, což je v rozporu s právem EU. Evropská unie nedokáže zajistit dodržování vlastního Dublinského nařízení, které upravuje podmínky a postupy při podávání žádostí o azyl v EU a snaží se zamezit účelovému přemisťování žadatelů o azyl z jedné členské země EU do druhé. Evropská unie naopak schválila hlasováním kvalifikovanou většinou kvóty na přerozdělování imigrantů mezi členské státy EU. Na jejich základě mělo být mezi členské země Evropské unie přerozděleno 160 000 imigrantů, avšak reálně se za jeden a půl roku existence kvót (k 22. březnu 2017) podařilo přerozdělit pouze 14 759 imigrantů. To uka-

zuje na nefunkčnost celého systému, protože přerozdělování odmítají jak členské státy EU, tak samotní imigranti.

Naopak poměrně účinná opatření přijaly samostatně některé členské státy EU, například Maďarsko a Rakousko, i některé balkánské státy mimo Evropskou unii. Maďarsko postavilo na svém úseku vnější hranice schengenského prostoru hraniční bariéru, čímž zajistilo účinnou ochranu vnější hranice. Následně došlo k razantnímu snížení počtu žadatelů o azyl v Maďarsku. Rakousko zase ve spolupráci s balkánskými státy přijalo opatření, která výrazně omezila imigraci po balkánské trase.

Opatření přijatá na úrovni národních států jsou tedy účinnější než ta, která byla přijata na úrovni EU. Nevýhodou opatření zavedených jednotlivými státy je samozřejmě to, že nemohou být komplexní – snižují imigraci pouze v zemích, které tato opatření realizují, nikoli v celé Evropské unii. Výsledkem jsou změny trasy imigrace – omezení imigrace přes Balkánský poloostrov a nárůst počtu imigrantů směřujících do EU přes Středozemní moře a Itálii. Proto se celkový počet žadatelů o azyl v Evropské unii nijak výrazně nesnížil.

Všechny zmíněné problémy a krize EU mají samozřejmě politické důsledky. V členských státech EU rostou volební preference a zlepšují se volební výsledky politických stran, které mají kritický nebo odmítavý postoj k Evropské unii. Negativně pro Evropskou unii vyznívají v poslední době také výsledky referend, ve kterých se voliči vyslovují k otázkám spojeným s EU. Kromě již rozebíraného referenda o členství Velké Británie v Evropské unii, v němž se většina hlasujících vyslovila pro odchod Velké Británie z EU, se totiž v roce 2016 konala i další referenda spojená s tematikou evropské integrace. V Nizozemsku se 6. dubna 2016 konalo referendum o dohodě o přidružení mezi Evropskou unií a Ukrajinou, v němž 61 % hlasujících tuto asociační dohodu odmítlo. V Maďarsku pak 2. října 2016 proběhlo referendum o kvótách na přerozdělování imigrantů mezi členské státy EU, přičemž 98,4 % hlasujících se vyslovilo proti těmto kvótám.

Na Evropskou unii však v budoucnu nebudou mít vliv pouze záležitosti spojené s brexitem nebo s průběhem či řešením různých krizí v EU. Evropskou unii ovlivní i nastupující rozsáhlá technologická změna, které se říká čtvrtá průmyslová revoluce. Jedná se o komplexní robotizaci pracovně náročných výrobních procesů, nástup umělé inteligence, zavádění inteligentních výrobních systémů, masivní rozvoj 3D tisku, internetu věcí atd. Podle předpokladů by čtvrtá průmyslová revoluce měla vést ke zkrácení výrobních a dodavatelských řetězců z organizačního i geografického hlediska, k dalšímu snížení potřeby pracovních sil, zejména těch nízkonákladových, a tedy i k dalšímu snížení podílu pracovních nákladů na celkových výrobních nákladech. Zároveň dojde ke zvýšení významu dopravních nákladů. Výroba se bude přesouvat blíže ke spotřebitelům, bude docházet k tzv. lokalizaci výroby.

Podle analýz americké společnosti Stratfor to bude znamenat, že bude docházet k přesouvání výroby z nově industrializovaných a rozvojových zemí zpět do

vyspělých států. V důsledku toho ve vyspělých státech dojde k nárůstu výrobních kapacit, naopak nově industrializované a rozvojové země s výjimkou Číny budou čelit poklesu výrobních kapacit a úbytku zejména nízkonákladových pracovních míst. V případě Číny by důsledky čtvrté průmyslové revoluce měly být podobné jako u vyspělých států. Proto by na makroekonomické úrovni mohla čtvrtá průmyslová revoluce přinést obnovení růstu podílu vyspělých států na světovém hrubém domácím produktu a pokračování růstu podílu Číny. Naopak nově industrializované a rozvojové země s výjimkou Číny mohou čelit poklesu svého podílu na světovém hrubém domácím produktu.

Co to může znamenat pro budoucnost Evropské unie? Jestliže se bude výroba přesouvat blíže ke spotřebitelům, jestliže bude docházet k lokalizaci výroby, jestliže se budou zkracovat výrobní a dodavatelské řetězce z organizačního i geografického hlediska, jestliže poklesne význam pracovních nákladů a vzroste význam dopravních nákladů na celkových výrobních nákladech, pak bude v porovnání se současností menší potřeba dopravovat výrobky nebo jejich komponenty z jedné země do druhé, produkty se budou v jednotlivých státech ve větší míře než dnes vyrábět pro domácí trh. V porovnání se současností by se měla snížit provázanost národních ekonomik, měl by být méně potřebný mezinárodní obchod. V důsledku toho by pak mohla poklesnout potřeba dohod o volném obchodu, celní unie EU nebo jednotného vnitřního trhu EU. Čtvrtá průmyslová revoluce tak může snížit význam Evropské unie v podobě, jak ji dnes známe. To může následně členské země EU motivovat k tomu, aby nově definovaly svůj vztah k Evropské unii. Potom však vyvstává otázka: Budou za těchto nových podmínek evropské státy potřebovat Evropskou unii? Odpověď přinese až budoucnost. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Další přednášku bude mít pan Dr. h. c. prof. Ing. Milan Šikula, DrSc. z Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd. Ve svém příspěvku s názvem *Vývojové metamorfózy postavení státu v procesu integrace Evropy* nám ukáže širší souvislosti vývoje evropské integrace i současných problémů Evropské unie. Prosím, předávám slovo.

VÝVOJOVÉ METAMORFÓZY POSTAVENÍ STÁTU V PROCESU INTEGRACE EVROPY

Milan Šikula

Vážené dámy a pánové, děkuji za pozvání na tuto konferenci, která se koná v době, kdy si připomínáme 60. výročí podpisu Římských smluv – Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství a Smlouvy o založení Evropského společenství pro atomovou energii. Rád bych při této příležitosti ukázal vývoj evropské integrace za uplynulých šedesát let v poněkud jiném světle, než je obvyklé.

Abych mohl analyzovat hlubší příčiny současného stavu Evropské unie, je nutné objasnit úlohu Evropské unie v dosavadním unipolárním systému globálního vládnutí, kde byly jediným dominantním globálním aktérem Spojené státy americké. Z tohoto hlediska bych se pokusil odpovědět na otázku, do jaké míry Evropská unie byla a je suverénním aktérem globálních procesů, respektive jestli Evropská unie je, nebo není pouhým nástrojem dominantního globálního aktéra – USA. Také bych chtěl ukázat kumulaci nových vnějších a vnitřních faktorů, jejichž působení dovedlo Evropskou unii na historické rozcestí, na kterém sama musí udělat strategické rozhodnutí, jakým směrem bude pokračovat ve svém vývoji. Změnily se totiž podmínky její existence – především se nacházíme v historickém bodu zlomu, kdy existují předpoklady k přechodu od unipolárního k multipolárnímu systému globálního vládnutí, v němž bude světový vývoj rovnocenně ovlivňovat více silných hráčů.

Krizové procesy v Evropské unii jsou podle mého názoru derivátem mnoho-rozměrné globální krize. To znamená, že Evropská unie není zcela svéprávným, samostatným subjektem, který suverénně rozhoduje o svém směřování. Její vývoj zásadním způsobem ovlivňuje dominantní globální aktér – Spojené státy americké. Formování Evropské unie probíhalo v době rozvíjejícího se unipolárního systému globálního vládnutí, který se začal výrazně projevovat již po druhé světové válce a pak ještě silněji od 80. let 20. století v souvislosti s intenzivním nástupem globalizačních procesů.

Globální krize, která se projevila jako finanční a ekonomická krize v letech 2008–2009, ve skutečnosti zatím neskončila, ale pouze se transformovala do jiných forem. Jinými slovy, příčiny a projevy krize se postupně mění a tím, že se neřeší, vznikají další nové krizové situace, které se opět neovládají. Vzniká tak jakási dynamická interakce mezi neřešenými problémy a nedostatečně účinnými nástroji, jejímž výsledkem je široké spektrum krizí, které se vzájemně podněcují a dále šíří.

Toto spektrum krizí přitom zasahuje různé země a světové regiony odlišným způsobem, s různou intenzitou. To podporuje transformaci dosavadního unipolárního systému globálního vládnutí na systém multipolární. Tento proces můžeme pozorovat na reálných statistických datech. Dlouhodobě roste podíl nově industrializovaných a rozvojových zemí na světovém hrubém domácím produktu, naopak klesá podíl rozvinutých států. Tento vývoj se přitom urychlil a prohloubil právě po světové finanční a ekonomické krizi z let 2008–2009. Od roku 2014 je podíl Číny na světovém hrubém domácím produktu v paritě kupní síly vyšší než podíl USA. Dlouhodobě roste také podíl Číny na světovém exportu high-tech výrobků – v současnosti již přesahuje 25 %. Váhy a význam jednotlivých zemí a světových regionů se tedy mění nejen z hlediska kvantitativních, ale i kvalitativních ukazatelů. To indikuje velmi výrazné posuny ve struktuře světové ekonomiky, které samozřejmě zasahují i Evropskou unii.

Hlubší pohled do historie evropské integrace, který nám může pomoci objasnit vývoj, úlohu i současný stav Evropské unie, obsahuje do češtiny přeložená kniha, jejímž autorem je Gerhard Wisnewski. Kniha má název *Kdo tahá za nitky moci* a podtitul *Bilderberg – spiknutí špiček z ekonomiky, politiky a médií*. Ukazuje se v ní, jak po druhé světové válce představitelé různých vlivných mezinárodně působících institucí a představitelé Spojených států amerických začali připravovat a organizovat integrační proces v Evropě.

Hlavní úlohu v tomto procesu hráli představitelé Evropské ligy pro hospodářskou spolupráci (European League for Economic Cooperation – ELEC), založené v roce 1946, a Amerického výboru pro sjednocenou Evropu (American Committee on United Europe – ACUE), založeného v roce 1948 a financovaného mimo jiné z Rockefellerovy nadace. Ti společně utvářeli program evropské integrace. V obou případech se přitom jednání účastnil zakladatel Evropského hnutí a představitel Bilderbergu J. H. Retinger. Skupinu Bilderberg proto můžeme považovat za klíčového aktéra, který stál u zahájení integračního procesu v Evropě po druhé světové válce a podporoval i další rozvíjení a prohlubování evropské integrace.

Skupina Bilderberg pořádá každoročně za utajovaných podmínek setkání vlivných představitelů světové ekonomiky a politiky. Z těchto setkání se nevydávají žádné oficiální informace a závěry, ale vycházejí z nich pouze všeobecné spekulace a dohady, o čem účastníci jednali. Následně mají účastníci setkání za úkol vytvářet podmínky k zavádění dojednaných záležitostí do praxe. Vystává potom otázka, jakým způsobem Bilderberg pohlíží na postavení národních států v mezinárodních vztazích a jaký má názor na smysl evropské integrace. To odhaluje například argumentace J. H. Retingera, který se domníval, že je třeba evropské státy spojit do většího celku, aby se zabránilo konfliktům mezi nimi a aby byly snáze ovladatelné z jednoho centra.

Historické pozadí reálných podmínek, příčin a jednání aktérů integrace Evropy odhalilo úzkou součinnost Bilderbergu a USA. Spojené státy americké už od

počátku realizace programu evropské integrace tento proces podporovaly, spolupracovaly na něm a pomáhaly mu. Můžeme za těchto okolností chápat Evropskou unii jako rovnocenného suverénního aktéra globálního vládnutí? Bohužel nikoli. Spojené státy americké si prostřednictvím evropského integračního procesu, vzniku Evropských společenství a později Evropské unie, zajistily své dominantní postavení a vliv jak v Evropě, tak ve světě.

V unipolárním systému globálního vládnutí jsou dominantním aktérem Spojené státy americké. Tento dominantní aktér působí na vývoj Evropy tak, aby se Evropská unie nemohla stát reálným soupeřem, ale aby byla pouze nástrojem k upevnování moci a vlivu dominantního aktéra. Toto podřízené postavení Evropské unie vůči Spojeným státům americkým se paradoxně ještě zvýraznilo v posledních letech, kdy došlo ke zvětšení ekonomického významu a globálního vlivu nových hráčů, jako jsou Čína a další, což vytváří předpoklady k přechodu od unipolárního k multipolárnímu systému globálního vládnutí. Aby se tento přechod zpomalil nebo zastavil, je Evropská unie využívána s pomocí různých metod a opatření jako nástroj proti oslabování pozic odcházejícího dominantního aktéra – Spojených států amerických. Dopady těchto metod a opatření na Evropskou unii, eurozónu a jejich členské státy jsou však mnohdy negativní.

Evropská unie se dostala do stavu, kdy čelí souběhu několika krizí. Přetrvává dluhová krize v Řecku, není dořešena ani dluhová krize v některých dalších státech eurozóny. K řešení dluhové krize v některých zemích eurozóny byla totiž pod tlakem Německa zvolena opatření, která jsou neúčinná a škodlivá. Jako garant realizace těchto opatření byl přizván – opět pod tlakem Německa – Mezinárodní měnový fond, v němž přitom mají nejsilnější postavení a vliv Spojené státy americké.

Některé země Evropské unie mají slabý, nestabilní finanční sektor – nejvíce problematická je z tohoto hlediska v současné době Itálie, která je zároveň druhou nejzadluženější zemí Evropské unie. Není vyřešena migrační krize, řada členských zemí EU čelí zhoršené bezpečnostní situaci, zvyšuje se v nich četnost teroristických útoků.

V krizi se ocitly vztahy Evropské unie a Ruska, a sice kvůli krizi a konfliktu na Ukrajině, který přitom pomohly vyvolat Spojené státy americké. Evropská unie se v tomto případě stala pouhým nástrojem politiky USA. Když se podíváme na období deseti až patnácti let před vypuknutím ukrajinské krize, dynamicky se rozvíjel vzájemný obchod mezi Evropskou unií a Ruskem. Zvyšoval se podíl Ruska na celkovém zahraničním obchodu Evropské unie, zatímco podíl Spojených států amerických klesal. To samozřejmě Spojeným státům americkým jako globálnímu aktérovi, který si chce zachovat svou dominantní pozici, nevyhovovalo. Spojené státy americké se pokusily přetáhnout Ukrajinu z ruské do své vlastní sféry vlivu a využily k tomu spory kolem podpisu dohody o přidružení mezi Evropskou unií a Ukrajinou, které vyústily v konflikt

mezi Ukrajinou a Ruskem. Evropská unie a proces přibližování Ukrajiny k EU se tak staly nástrojem prosazování zájmů USA. Spojené státy americké využily situaci a kvůli krizi a konfliktu na Ukrajině zavedly protiruské sankce. Pod tlakem Spojených států amerických pak protiruské sankce zavedla i Evropská unie. Rusko odpovědělo zavedením protisankcí. Analýzy pak ukázaly, že sankce poškodily zejména Rusko a Evropskou unii, nikoli však Spojené státy americké.

V mnohem větší míře než v minulosti se dnes v Evropské unii objevují dezintegrační postoje a tendence, jejichž nejviditelnějším projevem je brexit. Problémy Evropské unie tedy opravdu zásadně narostly a budou se muset konečně řešit.

Evropská unie se tak ocitla na historickém rozcestí, na kterém bude muset učinit strategické rozhodnutí, jakým směrem bude pokračovat ve svém vývoji. Na tomto rozcestí se ocitla jednak v důsledku nahromadění problémů a krizí, s nimiž se potýká, jednak v důsledku kumulace nových vnějších a vnitřních faktorů, které na ni působí. Mezi vnitřní faktory patří narůstající deficit legitimacy centralizovaného rozhodování v EU a také nevyváženost konstrukce měnové unie, která dlouhodobě vytváří nerovnováhu uvnitř eurozóny a způsobuje existenci dvou typů členských států eurozóny – zemí s přebytkovým hospodařením a zemí s deficitním hospodařením. K vnějším faktorům náleží postupné formování multipolárního systému globálního vládnutí, z toho plynoucí kvalitativně nová škála možností globálního vývoje a adaptace a také vystupňované destruktivní působení dosavadního dominantního globálního aktéra – Spojených států amerických – kvůli jeho snaze zastavit nebo zpomalit proces ztráty svého vlivu.

V tomto novém prostředí, za nových podmínek, může vývoj Evropské unie pokračovat dvěma zásadně odlišnými směry. První směr je pasivně rezignační. Evropská unie zůstane v nesvéprávné, podřízené pozici vůči Spojeným státům americkým a zároveň zůstanou v nesvéprávném, podřízeném postavení i členské státy vůči Evropské unii. Evropská unie v takovém případě ztratí možnost stát se plnohodnotným globálním aktérem. Nakonec se ztratí i pozitivní efekty evropské integrace a dojde k rozkladu integračního procesu a k zániku Evropské unie.

Druhý směr je zásadně reformní. Evropská unie se vymaní z nesvéprávného, podřízeného postavení vůči Spojeným státům americkým a zároveň dojde k určité emancipaci členských států v rámci EU i k zrovnoprávnění členských států navzájem. Byl by důsledně legitimizován mechanismus fungování integračního procesu, byl by vytvořen systém, který by dokázal v rámci EU vyvažovat a sladit zájmy jednotlivých členských států. Evropská unie by mohla začít všestranně využívat prostor a možnosti multipolárního systému globálního vládnutí pro potřeby rozvíjení strategie, která by z Evropské unie učinila klíčového globálního aktéra.

Jakým směrem se Evropská unie nakonec vydá, to teprve uvidíme. Ovlivní to však fungování evropských zemí, v nichž žijeme, Evropy jako celku i světa. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Velice děkuji panu profesoru Milanu Šikulovi za jeho rozbor historických souvislostí, současného stavu i variant budoucího vývoje postavení Evropské unie a jejích členských států v globálních ekonomických a dalších vztazích. Dále vystoupí pan Ing. Vladimír Němec, ředitel Odboru pro všeobecné záležitosti EU na Ministerstvu zahraničních věcí České republiky. Jeho přednáška má název *Příležitosti a rizika vyplývající z případného dalšího rozšiřování EU*. Prosím, máte slovo.

PŘÍLEŽITOSTI A RIZIKA VYPLÝVAJÍCÍ Z PŘÍPADNÉHO DALŠÍHO ROZŠÍŘOVÁNÍ EU

Vladimír Němec

Dobrý den, dámy a pánové, moje přednáška bude mít tři okruhy. Nejprve uvedu základní pojmy a zhodnotím současný stav příprav na další rozšiřování EU včetně politických aspektů. Dále se budu zabývat vyhlídkami aspirantských zemí. V poslední části svého vystoupení nastíním budoucnost celého procesu rozšiřování Evropské unie.

Nejprve tedy uvedu základní pojmy a současná fakta. Členství v Evropské unii znamená pro jednotlivé státy příležitosti, ale také rizika. Podle mého názoru příležitosti plynoucí z členství v EU jsou stále vyšší než rizika. Avšak zároveň je nutné dodat, že příležitosti postupně klesají, zatímco rizika rostou.

Použil jsem slovo aspirantské státy. Znamějšší, zaběhnutější je spíše pojem kandidátské státy. Kandidátské státy jsou ty státy, které obdržely od Evropské unie status kandidáta členství. Rozdělujeme je na dvě skupiny – na státy, které již vedou jednání o členství v EU, to je Černá Hora, Srbsko a Turecko, a na státy, které ještě o členství v EU nezačaly jednat, to je Makedonie od roku 2005 a Albánie od roku 2014. Dále pak existuje skupina států, které ještě nemají status kandidáta členství, ale aspirují na členství v Evropské unii – to je Bosna a Hercegovina, která vloni podala přihlášku do EU, a Kosovo, které zatím přihlášku nepodalo.

Nyní se zmíním o politice rozšiřování a jejím vývoji v celkovém kontextu vývoje Evropské unie. Evropská unie, respektive předtím Evropská společenství, zažila sedm vln rozšiřování z původních šesti na dnešních 28 členských států. Vlny rozšiřování byly různého rozsahu, v různých geopolitických a geografických kontextech. V současnosti se tedy nacházíme v osmé vlně, která zahrnuje západní Balkán a Turecko. Pro současnou vlnu rozšiřování je charakteristické, že se postupuje výrazně pomaleji a mnohem opatrněji než kdykoliv v minulosti. A důležité také je, že zatímco dříve bylo vždy jasné, že Evropská unie chce nějaký stát přijmout a ten kandidátský stát má zájem vstoupit do EU, dnes vůbec nevidíme konec. Na rozdíl od minulosti je to trochu jiné a jedná se o určitý mix všech možných pohledů a názorů. Současná situace neumožňuje, tak jako v minulosti, zopakovat určitý automatismus, kdy se nepochybovalo a šlo se jasně za určitým cílem.

Stačí to porovnat s přístupovým procesem České republiky. Nám to trvalo od roku 1989 patnáct let, než jsme vstoupili do Evropské unie. Od podání přihlášky do EU v roce 1996 jsme na členství čekali osm let. Doba to byla také celkem dlouhá, ale po celé období byla vize vstupu do EU jasnější, než je tomu u kandidátských států v současnosti.

Jaký je vztah České republiky k politice rozšiřování EU? Rozšiřování EU stále zůstává jednou z našich hlavních priorit. Není to z nějaké nostalgie nebo soucitu, ale je to spíše projev určitého dospělého postoje v rámci Evropské unie. Jestliže si vezmeme v úvahu veškeré vnější působení Evropské unie, její politiky, například politiku sousedství se svou východní a jižní dimenzí, která je jakousi mladší sestrou politiky rozšiřování, dále společnou zahraniční a bezpečnostní politiku nebo společnou obchodní politiku, tak vidíme, že politika rozšiřování EU v podstatě postupuje úspěšně. Většina kroků, které v jejím rámci Evropská unie učinila, téměř vždy posilovala její prestiž a zvyšovala její váhu na globální scéně. Bohužel v současné době téma rozšiřování EU není úplně tím aktuálním, je evidentně ve stínu krizí, které Evropská unie prožívá a prožívá. Přestože je politika rozšiřování EU v určitém útlumu, je stále pro Evropskou unii důležitá. Není totiž třeba polevovat tam, kde je oboustranný zájem. Ať už dopadne brexit nebo debata o budoucnosti Evropské unie jakkoliv, historická a ekonomická logika integrace se stejně prosadí. Důležité je, že se musí ujasnit míra a hloubka integrace, co je EU schopna dělat a co v rámci Evropské unie potřebujeme.

Stále si myslím, že bychom neměli při posuzování politiky rozšiřování EU podléhat nějakým euroskeptickým nebo eurokritickým názorům, ale měli bychom se spíše snažit spolupracovat a hledat správný stupeň integrace. Je to cosi, co je svým způsobem přirozené a podle mého názoru se to prosadí oproti případnému soupeření mezi jednotlivými státy. Je třeba říct, že příslib budoucího členství v EU má pro aspirantské země stále silný motivační efekt, i když v současné době ten efekt poněkud klesá. Politika rozšiřování EU ve své podstatě působí na postupnou transformaci, demokratizaci a stabilizaci těch států, které usilují o členství v EU nebo které již jsou ve stádiu vyjednávání o členství. Tento efekt můžeme pozorovat na konkrétních příkladech některých zemí západního Balkánu. Naše pozice je dokonce taková, že vyzýváme Evropskou komisi, aby proces záměrně nezpomalovala, aby kandidátské nebo aspirantské země neztrácely evropskou perspektivu. Politiku rozšiřování EU můžeme také vnímat jako nástroj pro dosažení bezpečnosti a stability Evropské unie a jejích členských států. Tyto země budou, ať se stane cokoli, nadále našimi partnery při zvládnutí například migrační krize. Navíc musíme mít na paměti, že v regionech sousedících s EU, včetně Balkánu, mají kromě Evropské unie své politické a ekonomické zájmy i jiné regionální mocnosti, jako jsou například Rusko a Turecko či některé arabské země.

Současnost je také poznamenána chybou, kterou udělala dnešní Junckerova Evropská komise na začátku svého mandátu. Deklarovala, že během jejího mandátu žádná nová země do Evropské unie nevstoupí. Toto prohlášení bylo opakované, mělo evidentně demotivující účinek jak na veřejnost, tak na politické představitele kandidátských zemí a možná nahrálo určitému zneužívání ze strany odpůrců evropské integrace. Domnívám se, že by to byla pravda, nebylo třeba ji až tak deklarovat.

Politika rozšiřování EU je naplňováním cíle a smyslem evropské integrace. Není to nějaký politický výmysl nebo něčí přání. Článek 49 Smlouvy o Evropské unii říká zcela jasně, že o členství v EU může požádat každý evropský stát, který uznává hodnoty, jako jsou lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát, lidská práva, pluralismus, tolerance, solidarita atd., a zavazuje se k jejich podpoře. Proto jednáme například s Tureckem, které v dlouhé historii svého přistupování k Evropské unii svůj zájem o EU mnohokrát deklarovalo. Brexit nebo otázky spojené s odchodem Velké Británie z Evropské unie přeměrovaly naši pozornost někam jinam. Česká republika jako dlouhodobý zastávce procesu rozšiřování EU se však snaží a bude se snažit i nadále, aby odchod Velké Británie z EU nezpůsobil žádné škody v procesu rozšiřování EU. Současně musí platit, že tempo přistupových rozhovorů musí vycházet ze stavu kandidátských zemí. Je nutné podotknout, že situace v těchto zemích není příliš dobrá, neboť určitá vlna populismu a nacionalismu má velmi negativní vliv na myšlenku evropské integrace.

O čem není pochyb, je evropská příslušnost zemí západního Balkánu. Integrace západního Balkánu je klíčová pro bezpečnost jak České republiky, tak celé Evropské unie. V současné době je tato oblast určitým nárazníkem proti toku migrace, i když nedokonalým.

Projekt EU je nedokončen, a to i geograficky. Evropská unie stále ještě hledá své hranice. Otázka je, kdy a jestli vůbec budou stabilizované. Na jedné straně Evropská unie státy přitahuje, i když v poslední době její přitažlivost poněkud slábne, na druhé straně jsou tady země, které by klidně mohly vstoupit do Evropské unie téměř okamžitě, ale těm se zdá, že by jim integrace nepřinesla žádný prospěch. Mezi takové státy patří například Norsko nebo Švýcarsko. Navíc s odchodem Velké Británie z EU a například i s tím, že Island v roce 2015 požádal, aby přestal být kandidátskou zemí, se nám vize geografické stability či stability hranic EU vzdaluje.

Dále se budu zabývat možnostmi budoucího přistupování jednotlivých zemí k EU. Řada problémů dává za pravdu Evropské komisi, že opravdu není možné do roku 2019 žádnou novou zemi do EU přijmout. Vzhledem k tomu, že není vůbec žádná vize, kdy a jak by k dalšímu rozšíření mělo dojít, je zřejmé, že rozšíření EU nebude možné ani brzy po roce 2019. Ne všechny členské státy EU podporují v současnosti další rozšiřování Evropské unie. Některé velké státy EU jako Německo a Francie by například raději viděly Turecko pouze v privilegovaném partnerství, nikoliv jako řádného člena Evropské unie. Přistoupení Srbska komplikuje pohled pobaltských států a Polska, které mají výhrady k jeho přílišnému sblížení s Ruskem. Kosovo nebude podpořeno státy, které jsou ohroženy separatismem, jako je například Španělsko, a státy, které nemají úplně nejlepší sousedské vztahy, jako jsou například Řecko a Bulharsko. Asi není třeba rozvádět, proč Kypr nepodporuje přistoupení Turecka nebo proč má Chorvatsko výhrady vůči Srbsku atd. Nelze se divit, že jaksi dochází fantazie, jak rozšíření EU udělat,

jestli přijmout státy do Evropské unie v rámci nějaké skupiny, nebo pouze jednotlivě. Těžko se dá vůbec něco předvídat. Přijmutí například jen Černé Hory, která je z hlediska přístupových rozhovorů nejlépe připravená země, ale nemá dostatečné kapacity pro implementaci dohodnutých opatření, by bylo spíše symbolické bez většího politického vlivu na Evropskou unii a její okolí.

Jak jsem řekl, Srbsko nemá snadnou pozici. Přesto dosahuje pokroku, který dělá v přípravě na evropskou integraci, a je za něj opakovaně chváleno Evropskou komisí. Politická situace v Srbsku je víceméně příznivá. V loňském roce zde proběhly parlamentní volby a výsledkem je proevropské složení srbského parlamentu. Nedávné srbské prezidentské volby vyhrál rovněž proevropský kandidát, což jsou obě příznivé okolnosti. Dále přes všechna traumata, která to pro něj znamená, se Srbsko snaží spolupracovat s Kosovem a je také za rozvíjející se dobré vztahy chváleno. Tento pokrok oceňujeme i my a myslíme si, že je třeba udržovat vazbu mezi těmito dvěma zeměmi. Problémy jsou, jak jsem zmínil, s Chorvatskem, které Srbsku hrozí blokováním jak klíčových kapitol, tak těch, kterými začíná a končí vyjednávání o členství v EU. Důvody samozřejmě souvisejí s následky konfliktů na Balkáně, s válečnými zločiny apod. Další problém Srbska je v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, jejíž závěry a opatření by kandidátské státy měly postupně přijímat. Srbsko tak činí v nejnižší míře ze všech kandidátských států. Příčinou je postoj Srbska k událostem na Krymu a na Ukrajině a k sankcím vůči Rusku. Srbsko se k politice Evropské unie v této oblasti příliš nepřipojuje. Srbské historické reminiscence jsou zřejmé, je nutné je chápat a přílišný tlak v této oblasti by mohl působit kontraproduktivně.

Makedonie má, jak jsem již říkal, status kandidátské země od roku 2005, ale stal se z ní téměř beznadějný případ. Makedonie má obrovské vnitropolitické problémy, které se dlouhá léta nedaří řešit, a zdá se, že na jejich vyřešení nikdo nemá účinný prostředek. Bosna a Hercegovina má také celou řadu vnitřních problémů a její připravenost je velice nízká. Naopak Albánie se postupně v připravenosti dostává do popředí. Je u ní viditelný pokrok. Má sice ještě celou řadu nedostatků, kvůli kterým nemůže postupovat rychleji, ale přesto Evropská komise doporučila zahájit jednání o přistoupení k EU. Albánie se tak stává premiantem. Ne každému se to líbí, ale je to realita.

Případ Turecka jsem si nechal na konec. Jeho cesta do Evropské unie je velice dlouhá. Turecko podepsalo asociální dohodu již v roce 1963. Žádost o členství podalo v roce 1987, status kandidátské země získalo v roce 1999 a o členství v EU začalo vyjednávat v roce 2005. Takže vidíme, že Turecko prožívá něco jako nekonečné přistoupení. Letos máme první výročí podepsání prohlášení mezi EU a Tureckem, jehož hlavním cílem bylo řešení migrační krize. Mám k dispozici údaj, že se podařilo výrazně zmenšit tok migrantů přes Turecko do Řecka. Tím se podařilo uzavřít balkánskou migrační trasu a v tomto směru prohlášení splnilo svůj účel. Co se však nepodařilo splnit, je vízová liberalizace a oživení přistupo-

vých rozhovorů. Pokud jde o vřizovou liberalizaci, tam je evidentně chyba na straně Turecka a jeho vztahu k protiteroristickému zákonu.

V samotném procesu přistoupení Turecka k EU byl učiněn pokus o oživení přístupových rozhovorů tím, že byla otevřena další kapitola vyjednávání. Pak však v Turecku přišel pokus o puč a všechno, co po něm následovalo. Turecko se dostalo na úplně jinou dráhu, takže aniž by Evropská unie mluvila o zastavení nebo přerušení přístupových rozhovorů, tak k tomu prakticky došlo. Většina kapitol vyjednávání, které Turecku zbývá otevřít, je blokována buď Kyprem, nebo samotnou Evropskou unií, a těch několik kapitol, myslím, že jsou tři, které by EU byla ochotna otevřít, Turecko nechce nebo nemůže otevřít z důvodu své nepřipravenosti. Dá se říct, že celá tato situace samozřejmě nahrává tomu, že se v Turecku stává z Evropské unie takový otloukánek, což je podobné, i když v jiném kontextu, jako ve Velké Británii. Dokonce v Turecku existuje určitá hrozba vyhlášení referenda, jestli má pokračovat v rozhovorech s Evropskou unií. Může se to zdát poněkud zvláštní, protože podpora Evropské unie byla v minulosti v Turecku vysoká, vyšší než v mnoha členských zemích EU, ale vzhledem k tomu, že v poslední době tato podpora klesá a dnes se pohybuje v rozmezí 30–40 %, tak to zase příliš překvapující není. Jen pro srovnání – v České republice je v současnosti podpora Evropské unie kolem 30 %.

Důležité pro atmosféru vzájemných vztahů EU a Turecka je, že Evropský parlament přijal na konci loňského roku rezoluci, ve které vyzývá k přerušení rozhovorů o přistoupení Turecka k EU. Rakousko dokonce zablokovalo závěry Rady EU, ve kterých mu vadil jakýkoliv text, který se týkal otevírání dalších kapitol vyjednávání. Stále sice platí, že Turecko potřebuje Evropskou unii a Evropská unie potřebuje Turecko, ale perspektiva členství Turecka v EU není moc dobrá. Řada členských států EU je skeptická a odmítá pokračovat v rozhovorech s Tureckem, ale zatím většina členských států stále vidí spíše přínosy v pokračování rozhovorů a spoléhá na to, že prostřednictvím jednání dosáhne určitého vlivu a tlaku na Turecko.

V poslední části svého vystoupení si dovoluji trochu spekulovat o dalších vyhlídkách politiky rozšiřování EU. Můžeme uvažovat v podstatě o třech variantách. První je pokračování rozšiřování EU tak, jak jsem naznačoval, aniž by byl znám cíl a jasné vyústění tohoto procesu. Samozřejmě by tato varianta mohla být reálná pouze v případě, kdyby se EU poučila z chyb při řešení finanční, dluhové nebo migrační krize. Zároveň by EU nemohla provádět ústupky nebo dělat nějaká geopolitická gesta novým členským zemím při plnění přístupových kritérií. Přijímat nepřipravené země v podstatě nepřichází v úvahu. Nejsou přípustné chyby, kterých se EU dopouštěla v minulosti, zejména pak ve dvou posledních vlnách rozšíření.

Druhá varianta spočívá v definitivním zastavení rozšiřování EU. Odrážela by skutečnost, že Evropská unie vlastně dosáhla určitého limitu rozšiřování a již nemá kapacitu jít do větší hloubky integrace a zároveň přijímat nové členské státy.

Státy kandidující nebo aspirující na členství v EU jsou však na takové úrovni, že by se nemožností přijetí do EU ještě více diverzifikovaly. Troufám si říct, že by se tím zcela jistě destabilizoval daný region. Některé země, na které jsem upozorňoval, jako například Bosna a Hercegovina, by úplně ztratily kotvu demokracie. V případě Srbska by také vznikala obrovská rizika. Takže definitivní zastavení politiky rozšiřování EU by vedlo k oslabení proevropských demokratických cest a k posílení nacionalismu v zemích na Balkáně i v Turecku. Pokud by k zastavení rozšiřování EU došlo až po osmé vlně, to znamená po přijetí států západního Balkánu, mělo by to velmi negativní vliv na země současného východního partnerství, zejména na Ukrajinu. Ukrajina, pokud by definitivně ztratila evropskou perspektivu, by se pravděpodobně vrátila k partnerství se svým východním sousedem – Ruskem. Takže to by byly důsledky případného definitivního zastavení této politiky.

Třetí varianta, zatím samozřejmě v rovině hypotetické, je nabídnout zemím kandidujícím nebo aspirujícím na členství v EU jakýsi hybridní status. Bylo by to něco více než asociální dohoda, ale méně než členství v Evropské unii. Umožňoval by jim částečnou účast v některých politikách EU. Nějaké příklady v současné době již máme. Jsou to například schengenský prostor, vnitřní trh nebo jednotná měna euro, které jsou bez problémů využívány i některými zeměmi mimo EU a jsou vlastně jakýmsi krokem k integraci. Zdá se tedy, že by takové uspořádání mohlo být určitým řešením pro Turecko nebo Ukrajinu. Samozřejmě by se muselo vše ošetřit ve smlouvách, protože současné smlouvy tuto variantu vzniku dvou kategorií členství neumožňují.

Na závěr bych řekl, že politika rozšiřování EU má smysl, protože je součástí zajištění dlouhodobé bezpečnosti a stability Evropské unie. Vráťím-li se k začátku mé přednášky, tak příležitostí plynoucích z členství v EU je dnes opravdu méně než v minulosti. Rizika bohužel přibývají, zejména kvůli krizím, kterým Evropská unie čelí, a mají evidentně dopad i na politiku rozšiřování EU. Rizika však přibývají jak s politikou rozšiřování EU, tak bez ní, takže vyhýbat se politice rozšiřování EU nedává velký smysl. Myslím si, že rizika v Evropské unii máme a budeme mít, ať už bude politika rozšiřování EU jakákoliv. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji panu řediteli Vladimíru Němcovi za jeho obšírný výklad a zhodnocení různých aspektů, variant a perspektiv politiky rozšiřování EU. Poslední přednášku v rámci dopoledního bloku bude mít pan Ing. Zdeněk Čech, Ph.D., M.A., ekonomický poradce ze Zastoupení Evropské komise v České republice. Jeho vystoupení má název *Reforma hospodářské a měnové unie: výsledky a výhled do budoucna*. Prosím, předávám slovo.

REFORMA HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNIE: VÝSLEDKY A VÝHLED DO BUDOUČNA

Zdeněk Čech

Dobrý den, dámy a pánové, v úvodu své přednášky bych chtěl říci, že souhlasím s tím, že Evropská unie je na rozcestí. Na druhé straně bych situaci Evropské unie neviděl až tak negativně. Evropská komise prostřednictvím svého předsedy pana Junckera předložila 1. března 2017 *Bílou knihu o budoucnosti Evropy*, v níž navrhla pět možných scénářů budoucího vývoje EU, které by měly být mezi členskými státy diskutovány a dále rozpracovávány. Později se k nim ještě vrátíme.

Byla zde zmiňována velká frekvence krizí v EU, ale je nutné si uvědomit, že ani v minulosti se Evropská unie krizím nevyhnula. Například krize Evropského měnového systému v 90. letech minulého století měla výrazný dopad na ekonomiku členských států EU. Při řešení současných krizí od roku 2008 – nejprve finanční krize, posléze dluhové krize – sice reagovala Evropská centrální banka různými speciálními operacemi, ale centrální banky po celém světě, včetně amerického Fedu a japonské centrální banky, reagovaly na krize rovněž ne zcela standardně. Byla zde kritizována těžkopádnost a neefektivita evropských institucí, ale dle mého soudu v porovnání s mnohými institucemi státní správy na národní úrovni fungují evropské instituce velice dobře a efektivně. Často se při porovnávání zapomíná, že v rozhodovacím procesu v EU má například Evropská komise relativně omezené kompetence a musí se pohybovat jen v rámci vymezených pravomocí. Rozhodování a provádění politik dále komplikují sdílené kompetence, při kterých, jako například v hospodářské politice, Evropská komise navrhuje opatření, ale rozhodují jednotlivé členské státy. Čili do značné míry záleží na tom, jestli a jak členské země EU chtějí určitý problém řešit.

Pokud jde o vývoj eurozóny, nedávný průzkum ukázal, že v posledních deseti letech průměrný HDP na obyvatele v eurozóně rostl o 1,9 % ročně, zatímco v USA rostl o 2,4 % ročně. Rozdíl je 0,5 procentního bodu ročně v neprospěch eurozóny. Je dobré se podívat, kde tento rozdíl může vznikat. Zmíněný výzkum se zabýval rovněž časem stráveným v práci. Zatímco průměrný Američan stráví v pracovním procesu ročně kolem 1750 hodin, Evropan kolem 1600 hodin. Pokud to tedy vztáhneme na produktivitu práce, tak v posledních deseti letech rostla produktivita práce v eurozóně a v USA podobným tempem. Problémem eurozóny je, že v ní jsou mezi jednotlivými státy velké rozdíly v konkurenceschopnosti. Vedle států, které se v mezinárodním srovnání konkurenceschopnosti pohybují na světové špičce, jsou v eurozóně i státy s nízkou úrovní konkurenceschopnosti. Samo-

zřejmě i v rámci Spojených států amerických jsou rozdíly. Například oblast Detroitu má nižší konkurenceschopnost než řada jiných oblastí v USA.

Z ekonomického hlediska si Česká republika stojí v rámci EU velmi dobře. Tento stav úzce souvisí s integrací České republiky do evropských struktur. Růst české ekonomiky je čím dál více svázán a synchronizován s jádrem EU. Česká ekonomika je jasně napojená na ekonomiku EU, což je dle mého názoru dobře. Česká republika má v současnosti nejnižší míru nezaměstnanosti ze všech zemí Evropské unie. Samozřejmě nějaké problémy jsou, ale dívejme se na to nějakou rozumnou optikou, jak se opravdu daří české ekonomice. Česká ekonomika dosáhla relativně významného úspěchu v plnění indikátorů vnitřní a vnější ekonomické rovnováhy a konkurenceschopnosti za posledních pět nebo šest let. Jedná se o soubor čtrnácti ekonomických indikátorů, které sleduje a vyhodnocuje Evropská unie, a Česká republika v jejich plnění velmi dobře obstála.

V další části své přednášky bych chtěl ukázat, proč se objevila nutnost reformy hospodářské a měnové unie a jak tato reforma může ovlivnit hospodářský vývoj eurozóny. Jako externí pozorovatelé můžeme vnímat různé vlivy na vývoj v eurozóně. První výrazný vliv měla probíhající finanční a ekonomická krize. Druhý faktor je zřejmý od samého počátku a týká se základů, na jakých byla hospodářská a měnová unie postavena. Proto se ukázala potřeba udělat řadu zlepšení, ale k tomu je nutný konsensus členských států.

Evropská unie má před sebou řadu socioekonomických výzev. Jednou ze závažných je stárnutí populace. Evropa stárne a myslím si, že Česko bude stárnutím populace relativně silně zasaženo po roce 2030. Další výzvou je imigrace a s ní úzce spojená otázka vnitřní bezpečnosti. Situaci v Evropské unii také ovlivňují a mnohdy komplikují velké ekonomické rozdíly mezi jednotlivými členskými státy, jejich různá míra zadluženosti, zaměstnanosti, investic apod. Jde o to, aby se do pracovního procesu zapojilo co nejvíce lidí. Zejména ve státech na jihu EU je relativně nízká participace obyvatel na trhu práce a je v nich vysoká míra nezaměstnanosti, zejména mladých občanů. V oblasti investic na tom EU také není příliš dobře, neboť je v současné době přibližně 300 miliard eur pod dlouhodobým normálem. S tolik potřebným posílením investičních aktivit pak úzce souvisí zvyšování produktivity práce.

Další věc, která výrazně ovlivňuje fungování Evropské unie, je její relativně malý rozpočet. Velikost rozpočtu EU se pohybuje kolem 1 % HDP. Porovnáme-li to s rozpočty jednotlivých členských států, které mají objem kolem 45 % HDP, je rozpočet EU nesusměřitelně, výrazně menší. A to i při vědomí, že cíle a úkoly národních rozpočtů jsou odlišné od těch unijních. Rozpočet EU je víceméně ukotven na zmíněném 1 % HDP a v současné době není možná dohoda mezi členskými zeměmi, že by rozpočet EU mohl nějak růst. Mnozí z vás mají v paměti, jak vášnivé debaty byly vedeny při sestavování minulého rozpočtu EU. Odchodem Velké Británie z Evropské unie bude značně ovlivněno sestavování rozpočtu EU na další programové období po roce 2020, protože Velká Británie je čistým plát-

cem do rozpočtu EU. Po roce 2017 budou probíhat rozpočtové kalkulace a ty přesněji ukážou na rozsah vlivu brexitu.

Určitou naději do budoucna vzbuzuje hospodářská situace v členských státech EU. Evropská unie jako celek od roku 2013 zaznamenává hospodářský růst. Řada zemí EU zastavila pokles reálného hrubého domácího produktu a dostala se do kladných čísel, jejich hospodářský růst je kolem 2 % ročně. Předpoklad hospodářského růstu na období 2017–2018 je pro eurozónu 1,5–1,7 %. Stále však je problém s velkými rozdíly tempa růstu hrubého domácího produktu mezi jednotlivými zeměmi EU. Průměr hospodářského růstu celé Evropské unie nebo eurozóny je důležitý, ale schovává velké rozdíly mezi jednotlivými členskými státy.

Situaci komplikují země s největšími veřejnými dluhy – Řecko, Itálie a Portugalsko. Udržitelnost veřejných financí některých států EU závisí mimo jiné na tom, kým je veřejný dluh držen. Například velká část italského veřejného dluhu je držena domácími subjekty, což určitým způsobem stabilizuje situaci na finančních trzích. Obecně platí, že pokud drží většinu dluhu zahraniční investoři, může dojít k unáhlenému hromadnému chování, které ne vždy odpovídá danému stavu. V takových zemích jsou pak rizika daleko větší.

Pokud roste reálná ekonomika, tedy pokud roste reálný hrubý domácí produkt, poměr dluhu k HDP se snižuje. Důležitým ukazatelem v tomto kontextu je také potenciální růst ekonomiky, což je tempo ekonomického růstu, které není doprovázeno nějakými většími makroekonomickými nerovnováhami – není ani vysoká nezaměstnanost, ani vysoká inflace, ani významná vnější nerovnováha, ekonomika se nepřehřívá. Obvykle ekonomiky rostou právě okolo nějakého takového trendu, okolo svého potenciálního tempa růstu, někdy jsou nad ním, někdy pod ním. V 90. letech minulého století byl potenciální růst ekonomiky EU kolem 3 % ročně, ale v současné době je to kolem 1 % ročně. Takže z hlediska vývoje dluhového indikátoru – poměru dluhu k HDP – se situace zhoršuje. Snížení potenciálního růstu ekonomiky je pro snižování dluhu nebo pro dluhovou udržitelnost špatná zpráva. Samozřejmě situaci ještě více komplikuje současná nízká inflace. Nízká inflace také nenapomáhá snižování poměru dluhu k HDP. Důležitým faktorem pro snižování dluhové zátěže v EU je tedy nastartování strukturálních reforem a posílení ekonomického růstu, zejména ve slabších ekonomikách, včetně ekonomiky řecké. Současná dynamika ekonomiky EU tedy nepřispívá dramatickým způsobem ke zmenšení dluhové zátěže, ale zvýšení ekonomického růstu v EU je během na delší trať.

Hloubka nebo závažnost krize byla umocněna interakcí mezi rostoucím veřejným dluhem, slabou reálnou ekonomikou a nestabilním bankovním sektorem. Problém nastal v tom, že prvotní bankovní nebo finanční krizi začaly jednotlivé vlády řešit tím, že začaly zachraňovat ztrátové banky a zároveň snižovat jiné veřejné výdaje, což vedlo k oslabení reálné ekonomiky. Když je oslabená reálná ekonomika, zvyšuje se nezaměstnanost, zvýší-li se nezaměstnanost, zhoršují se parametry bank, protože mají více nesplacených úvěrů, a pokud mají více nespla-

cených úvěrů, je vyšší pravděpodobnost, že banky budou ztrátové a budou žádat státy o určitou formu záchrany. Čili je to takový začarovaný kruh, ve kterém se však ukazuje, že řešením je přerušit závislost bank na státech.

Nyní se budu věnovat slabinám v architektuře hospodářské a měnové unie. Jejich odstranění by mělo omezit nežádoucí vliv interakcí mezi bankami a členskými státy a posílit hospodářský růst. V roce 2015 Evropská komise vydala tzv. Zprávu pěti prezidentů. Zpráva se zabývá reformou hospodářské a měnové unie. Poukazuje na skutečnost, že je třeba zvýšit flexibilitu různých parametrů ekonomiky eurozóny, aby lépe splňovala podmínky optimální měnové oblasti, a že je nutné posílit finanční podporu slabých, problémových ekonomik eurozóny v době krize. Zpráva navrhuje vytvořit hospodářskou, finanční, fiskální a politickou unii. Klíčovou podmínkou úspěšného fungování hospodářské a měnové unie je silná bankovní unie a sdílení rizik soukromým sektorem. Předpokládané dokončení všech kroků je v roce 2025.

Evropská komise navrhla v první fázi zavedení čtyř opatření ke zlepšení fungování hospodářské a měnové unie. Prvním opatřením je systém úřadů pro dohled nad konkurenceschopností členských států eurozóny. Tyto úřady by monitorovaly situaci a vydávaly doporučení, aby nedocházelo ke snižování konkurenceschopnosti zemí eurozóny. Dále byla na podzim 2016 založena Evropská fiskální rada, která je poradním orgánem Evropské komise ve fiskálních záležitostech – dohlíží na aplikaci fiskálních pravidel v rámci eurozóny a koordinuje již zvolené národní fiskální rady členských států tak, aby nedocházelo k nadměrnému zadlužování členských zemí eurozóny.

Dále Evropská komise navrhuje dokončit bankovní unii. Bankovní unie má tři pilíře. Jeden pilíř posiluje dohled nad bankovním sektorem prostřednictvím evropského bankovního dohledu, který se již podařilo vytvořit. Druhý pilíř, který se také daří naplňovat, se týká restrukturalizace bank v potížích, kdy jsou vlastníci a management banky více zapojeni do řešení případného bankrotu banky. To by mělo pomoci přerušit závislost bank na členských státech. Třetí pilíř se týká evropského systému pojištění vkladů. Myslím si, že tento pilíř je velice důležitý, ale dohoda mezi členskými státy na něm stále není.

Poslední opatření navrhované Evropskou komisí je konsolidace zastoupení eurozóny u Mezinárodního měnového fondu. To se také zatím nepodařilo mezi členskými státy domluvit.

Jak už jsem řekl na začátku své přednášky, Evropská komise prostřednictvím svého předsedy pana Junckera předložila 1. března 2017 *Bílou knihu o budoucnosti Evropy*. Jedná se vlastně o začátek určitého procesu, kdy by se členské státy EU měly vyjádřit, jak si představují budoucnost Evropské unie. Za tím účelem by měly probíhat debaty, kterých by se měli účastnit také občané členských států EU.

V *Bílé knize o budoucnosti Evropy* je navrženo pět možných scénářů budoucího vývoje EU, které by měly být mezi členskými státy diskutovány a dále rozpracovávány. První scénář je pokračování fungování Evropské unie tak, jak funguje

dnes. Druhý scénář je zúžení fungování Evropské unie pouze na jednotný vnitřní trh. Třetí scénář je určitá forma vícerychlostní Evropské unie, kdy členské státy, které chtějí, se integrují více. Čtvrtý scénář je, že by Evropská unie měla zmenšit rozsah svých pravomocí, ale svěřené pravomoci by měla vykonávat efektivněji. A poslední, pátý scénář směřuje k tomu dělat v Evropské unii mnohem více společně v rámci všech členských států, tedy směřuje k větší integraci celé EU.

Předpokládám, že budeme pořádat k těmto návrhům občanské dialogy, na které budou jezdit komisaři EU, bude možné debatovat na sociálních sítích apod. Vyzývám vás, abyste se těchto debat zúčastnili, neboť je to budoucnost, která se týká nás všech. Názory a postoje bude pan předseda Juncker reflektovat v září tohoto roku v projevu o stavu Evropské unie. Výsledky tohoto procesu budou projednány vrcholnými představiteli členských států EU na zasedání Evropské rady v prosinci 2017. Tyto změny by pak měly být součástí nějaké debaty k volbám do Evropského parlamentu v roce 2019. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Děkuji panu Zdeňku Čechovi za jeho přednášku a nyní můžeme přikročit k diskusi. Má někdo z vás nějakou otázku nebo připomínku k dosavadním vystoupením?

Lukáš Valeš

Líbí se mi, že přednášky na této konferenci jsou názorově pestré, že se zde představují různé pohledy na současný i budoucí vývoj EU. Myslím si, že posluchači si mohou různé pohledy porovnat a na základě toho si mohou utvořit svůj názor. Chtěl bych položit otázku panu Čechovi. Víme, že objem rozpočtu Evropské unie je 1 % HDP a že jednotlivé členské státy žádné vyšší příspěvky do rozpočtu EU přinejmenším v nejbližší době dávat nebudou. Aby přitom hospodářská a měnová unie dobře fungovala, měl by se její rozpočet podobat rozpočtu federativního státu jak svou strukturou, tak svým objemem. Například ve Spojených státech amerických je velikost federálního rozpočtu zhruba 20 % HDP, což je ale dvacetinásobně větší objem, než má současný společný rozpočet EU. Aby mohl společný rozpočet hospodářské a měnové unie efektivně působit jako nástroj vyrovnávání ekonomických a sociálních rozdílů mezi jejími různými státy a regiony, musí mít velikost srovnatelnou s federálním rozpočtem USA, nikoli velmi malý objem jako současný společný rozpočet EU. Jak chce Evropská unie docílit toho, aby eurozóna fungovala efektivně, když posílení společného rozpočtu EU nebo zavedení silného společného rozpočtu eurozóny přinejmenším v nejbližší budoucnosti není možné? Jak chce Evropská unie vyrovnávat velké ekonomické a sociální rozdíly mezi členskými státy eurozóny? Na jedné straně jsou v eurozóně země s velmi vysokou konkurenceschopností a vysokou ekonomickou úrovní jako Německo nebo Nizozemsko, na druhé straně jsou ale členy eurozóny i země s mnohem nižší konkurenceschopností a nižší ekonomickou úrovní jako Řecko, Portugalsko, Španělsko, Itálie nebo Kypr. Přitom mezi těmito dvěma skupinami členských států eurozóny neprobíhá žádná konvergence, jejich ekonomické úrovně a konkurenceschopnost se nesblížují, ale naopak mezi nimi spíše probíhá divergence – rozdíly mezi nimi se zvětšují. Přesto obě tak rozdílné skupiny zemí mají jednu měnu a je v nich prováděna stejná měnová politika. Má Evropská unie představu, jak tento zásadní problém evropské ekonomiky bude řešen?

Zdeněk Čech

Samozřejmě eurozóna v tomto ztrácí z hlediska optimality měnové oblasti. Hlavními podmínkami existence optimální měnové oblasti jsou za prvé fiskální

prostředí nebo fiskální parametry, které jste zmínil, a za druhé mobilita pracovních sil. Z hlediska fiskální politiky vidíme, že jsme v Evropské unii stále omezeni tou velikostí společného rozpočtu 1 % HDP, a z hlediska mobility pracovních sil také stále přetrvávají nějaké bariéry. Mobilita pracovních sil je v rámci Evropské unie nižší než například ve Spojených státech amerických. Nicméně jsou zde možnosti, které byly naznačeny ve zmiňované Zprávě pěti prezidentů zabývající se reformou hospodářské a měnové unie. V otázce mobility pracovních sil se rýsuje možnost řešení pomocí schémat pro evropskou spolupráci při řešení nezaměstnanosti, pro evropské pojištění v nezaměstnanosti apod. To samozřejmě naráží na řadu problémů z hlediska legislativ jednotlivých členských zemí, které nebude úplně jednoduché harmonizovat. Řešení nezaměstnanosti na evropské úrovni bude během na delší trať. Jednou z dalších možností je vytvořit nějaký evropský investiční fond, který by pomáhal řešit nějaké náhlé potřeby určitého členského státu. Na základě nějakého impulsu by tak docházelo k intervenci tohoto investičního fondu.

Určitým žádoucím směrem se Evropská unie posouvá díky Evropskému fondu pro strategické investice, který byl založen při Evropské investiční bance a který už intervnuje. Fond je velice úspěšný tam, kde bankovní nebo státní financování úplně nefunguje. Dále je důležité dokončení bankovní unie, u které stále chybí celounijní schéma pro pojištění vkladů a kde je třeba ještě dále pracovat na takových detailech, aby v případě nesnází banky byly co nejvíce postiženy privátní subjekty. V bance musí být dostatečně velké množství aktiv, aby mohla být v případě pádu banky odepsána a aby banky nemusely být zachraňovány jednotlivými členskými státy z jejich veřejných rozpočtů. Jestli to bude stačit, to nejsem schopen odhadnout, ale předpokládám, že myšlení v evropských institucích půjde tímto směrem.

Milan Šikula

Mám jednu poznámku k poměru dluhu k HDP, o němž se tu hovořilo. Tím, že statistici začali do HDP započítávat i odhad černé a šedé ekonomiky, vlastně poměr dluhu k HDP zlepšili, protože se zvýšil jmenovatel v tomto ukazateli.

Druhá připomínka se týká globální krize. Osobně tvrdím, že zatím neskončila. Když si vezmeme přívlasky, které od roku 2007 postupně dostávala, tj. od hypoteční krize přes finanční a ekonomickou krizi až po dluhovou krizi, sociální krizi nebo politickou krizi, je otázka, jestli krize opravdu skončila. Podle mého názoru příčina té krize je v tom, že pokračuje polarizace příjmů, stále se zvětšují příjmové rozdíly ve společnosti a to vede ke snižování poptávky u rozsáhlých vrstev obyvatelstva. A když není poptávka, tak samozřejmě nejsou ani investice, protože výrobci nemají nasmlouvané dodávky zboží atd. Spojené státy americké byly epicentrem té krize. Jejich zadluženost od roku 1970 do roku 2010 vzrostla 3,5násobně. Rostla přitom zadluženost všech sektorů ekonomiky – finančních institucí, nefinančních firem, domácností i státu. Jen americké domácnosti

v tomto období dosáhly zadluženosti na úrovni celého amerického HDP. Největší zadluženosti paradoxně dosáhl finanční sektor. Jinými slovy, příčina krize byla v tom, že se nedostatečná reálná poptávka v ekonomice začala v čím dál větší míře nahrazovat různými formami zadlužování ve finanční sféře. Takže můžeme vymýšlet všechno možné, ale pokud nestoupne reálná poptávka v ekonomice, tedy pokud nevzroste reálná koupěschopnost obyvatelstva, tak žádné řešení krize nevykouzlíme.

Další poznámku bych měl ke čtvrté průmyslové revoluci. Snižování počtu zaměstnanců v různých oborech kvůli zavádění nejnovějších technologií není spekulace, to je už dnes tvrdá realita. S tím však souvisí celá řada problémů. Objevila se myšlenka základního nepodmíněného příjmu, který by měl být každému vyplácen, aby se tak řešily důsledky velkého úbytku pracovních míst. Je však otázkou, jak velkou míru přerozdělování by to vyžadovalo, jak vysoký by měl základní nepodmíněný příjem být a hlavně jaké by byly jeho společenské důsledky. Podle některých analýz může do dvaceti let zaniknout až 47 % současných pracovních míst. Ale pokud budeme každému dávat stejný základní nepodmíněný příjem, vzniká otázka, jakým způsobem budeme motivovat těch zbývajících 53 % zaměstnaných, kteří budou muset svou profesi dále vykonávat. Zároveň se objeví úplně nové typy sociálně-ekonomických problémů. Nemůžeme si myslet, že se všichni lidé budou ve svém nově nabytém volném čase vzdělávat, kultivovat, věnovat se studiu, umění, kultuře apod. Vznikne velké riziko společenské destabilizace a degradace člověka. Mohou se objevit nové patologické společenské jevy a hrozby pro budoucí ekonomický a politický vývoj. Jinými slovy, čtvrtá průmyslová revoluce není jen technicko-organizační záležitost, ale je to širokospektrální ekonomický a společenský jev, kterému bude nutné věnovat velkou pozornost.

Jiří Malý

Chtěl bych doplnit, že sice i v minulosti Evropská unie čelila krizím, ale současné krize EU se od nich odlišují tím, že se jich nahromadilo několik najednou a mají mnohem horší důsledky. Například v Řecku se od roku 2008 snížil reálný hrubý domácí produkt o více než čtvrtinu. To se v minulosti nikdy nestalo. Navíc takový výsledek není normální v mírových dobách, to se děje ve válečných konfliktech. Nikdy v minulosti se také nestalo, aby nějaká členská země měla veřejný dluh téměř 180 % HDP jako dnes Řecko a souběžně další dvě členské země veřejný dluh přes 130 % HDP jako dnes Itálie a Portugalsko. Tento stav se samozřejmě netýká celé Evropské unie. Velmi špatných ekonomických výsledků dosahují jen některé členské země EU, jiné se naopak vyvíjejí příznivě, například Německo nebo Česká republika. Avšak v tom je základní problém Evropské unie – ekonomické a sociální rozdíly mezi členskými státy narůstají, to vede k pnutí uvnitř Evropské unie, respektive eurozóny, a celkově se zhoršuje funkčnost měnové unie i EU. Navíc je tento vývoj v rozporu s prohlášeními zakládajících smluv

Evropské unie, v nichž se hovoří o vyváženém hospodářském růstu a vysoce konkurenceschopném hospodářství členských států, o plné zaměstnanosti, o trvalé konvergenci hospodářské výkonnosti členských států, o solidaritě mezi členskými státy apod. Ve skutečnosti máme „solidární“ Evropskou unii se společným rozpočtem v rozsahu 1 % HDP, který nic neřeší, a divergující hospodářskou výkonnost členských států. Navíc těm členským zemím, které mají závažné problémy, poskytujeme finanční pomoc ve formě úvěrů, čímž jen dále zvyšujeme jejich již tak vysoké veřejné dluhy. Realita je tedy bohužel mnohdy v rozporu s proklamacemi zakládajících smluv EU.

Chtěl bych ještě položit otázku panu řediteli Němcovi. Evropskou unii opouští Velká Británie jako vyspělá členská země. Island, který také patří k vyspělým státům, vzal zpět svou přihlášku do EU. Naopak perspektivu členství, i když nikoli brzkou, Evropská unie nabízí zemím západního Balkánu, Turecku a někdy možná i Ukrajině. Co to může znamenat pro budoucnost Evropské unie z hlediska její celkové stability, ekonomické výkonnosti a rozdílů mezi členskými zeměmi?

Vladimír Němec

Stabilita Evropské unie dnes není nijak zářivá a těžko se s tím dá v současnosti něco dělat. Dovoluji si jen tvrdit, že proces rozšiřování EU tak, jak dosud probíhá, má stále svůj smysl. Ano, brexit, stažení přihlášky Islandu do EU a naopak potenciální rozšíření EU o další, spíše chudší země může vychýlit ekonomickou dráhu vývoje Evropské unie ve směru nižšího výkonu, nižší úrovně. Avšak pořád jsou tady bezpečnostní a geopolitická hlediska. Pokud na Balkáně přestane Evropská unie působit, tak tam bude dominovat, i když je to trochu zjednodušeně řečeno, buď islám, nebo Rusko. Staví se tam mešity, plynou tam katarské a saúdskoarabské peníze, je tam aktivní Turecko, ale i Rusko, jsou tam různé enklávy, prostě je to pořád sud se střelným prachem. Proto bychom Balkán neměli opustit s naší soft politikou, která na něj působí převážně pozitivně. Je to v našem zájmu, je to v zájmu naší bezpečnosti.

Jiří Malý

Myslím si, že touto odpovědí můžeme naši diskusi zakončit. Nyní si uděláme přestávku na oběd.

Odpolední blok

Podmínky a překážky dlouhodobé udržitelnosti eurozóny,
snahy o prohlubování integrace zemí eurozóny
a jejich výsledky,
bankovní daně v Evropské unii,
evropská integrace versus evropská identita,
rizika pro stabilitu Evropské unie

Moderátor

Jiří Malý

ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM KONFERENCE

ODPOLEDNÍ BLOK

- Má smysl usilovat o prohlubování a dokončení
hospodářské a měnové unie?** 85
Ing. Petr Zahradník, MSc.,
Evropský hospodářský a sociální výbor
- Otazníky nad vývojem finančních trhů v Evropské unii** 91
Ing. Karel Mráček, CSc., člen předsednictva
Asociace výzkumných organizací;
Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.
- DISKUSE** 95
- Může právo EU změnit mentalitu evropských národů?
Aneb o smyslu Evropské unie** 98
Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní;
Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.
- Potenciální rizika pro stabilitu EU – případ možného rozšíření
o země západního Balkánu** 101
Ing. Ivana Dostálová, Institut evropské integrace,
NEWTON College, a. s.
- Výzvy pro evropskou hospodářskou a měnovou unii** 105
prof. Ing. Juraj Sipko, Ph.D., MBA., ředitel Ekonomického ústavu
Slovenské akademie věd;
Evropský hospodářský a sociální výbor

MÁ SMYSL USILOVAT O PROHLUBOVÁNÍ A DOKONČENÍ HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNIE?

Jiří Malý

Dámy a pánové, budeme pokračovat odpoledním blokem naší konference. První přednášku v rámci odpoledního bloku bude mít pan Ing. Petr Zahradník, MSc., který vystoupí za Evropský hospodářský a sociální výbor. Název jeho příspěvku zní *Má smysl usilovat o prohlubování a dokončení hospodářské a měnové unie?* Prosím, máte slovo.

Petr Zahradník

Příjemné odpoledne, děkuji za pozvání. Ve svém vystoupení bych chtěl odpovědět na docela zásadní otázku, zda má smysl usilovat o prohlubování a dokončení hospodářské a měnové unie, a také předložit určitá doporučení do budoucna, což zvláště v současné době – a zdaleka nejen v České republice – je záležitost značně citlivá. Odpověď na uvedenou otázku bude zřejmě spojena s řadou úvah o smyslu Evropské unie jako takové a ukáže nám i různé alternativy. Přiznám se, že moje odpověď na tuto otázku je jednoznačně kladná. Nicméně ihned dodám – ale za předpokladu, že pořád jak pro Českou republiku, tak pro Evropskou unii bude považována za velkou a zásadní hodnotu funkčnost jednotného vnitřního trhu. Tím svým *ale* poukazuji i na určité, v současné době velmi viditelné, projevy destrukce nebo příznaky podlomení prostředí jednotného vnitřního trhu. Týká se to občas oblasti volného pohybu pracovníků, občas oblasti úmyslného nedokončování procesu volného pohybu služeb, případně některých dalších oblastí. Za předpokladu, že Evropská unie bude sama sebe z hlediska prostředí jednotného vnitřního trhu jaksi destruovat, tak kladná odpověď na tuto otázku v podstatě nedává smysl. Jednotný vnitřní trh je tmel, který může Evropu spojit. Kdyby tato otázka byla položena před deseti lety, tak si troufám tvrdit, že je to tmel rozvojový, vývojový a perspektivní. V současné době mám obavu, jestli se už nejedná o tmel víceméně existenční a možná potřebný k poslednímu hojení integrace před tím, než nastane nějaká další vývojová etapa.

Myslím si, že Evropa je určitě na své fatální křižovatce a že má smysl udělat poměrně zásadní rozhodnutí. Je třeba najít jakéhosi společného jmenovatele členských států EU, a to i za cenu toho, že by to vedlo k tzv. Evropě *à la carte*. Tento pojem se vztahuje k myšlence nejednotné metody integrace, která umožní různým členským státům různé rychlosti a podoby integrace nebo i vytváření různých účelových aliancí. Nicméně bude zachován právě onen základní společný jmenovatel. Když Evropa *à la carte* zajde příliš daleko, tak bude v podstatě nynější Evropská unie rozdrobena na určité zájmové bloky a mám pocit, že i v tomto případě odpověď na otázku, má-li smysl usilovat o prohlubování a dokončení hospodářské a měnové unie, přestává mít význam. Myslím si, že shodneme-li se v rámci EU na tom, že jednotný vnitřní trh je perspektivní a že je to zmiňovaný tmel, který ekonomicky prospívá a přináší Evropské unii více kladných než záporných efektů, tak o prohlubování a dokončení hospodářské a měnové unie má určitě smysl usilovat a činit potřebné kroky.

Osobně si však nejsem úplně jist, zda některé kroky, které provázejí proces prohlubování a dokončování hospodářské a měnové unie, jsou nutné a podstatné pro vytváření homogenního a kompaktního celku. Je zcela neoddiskutovatelnou pravdou, že konstrukční vady, které v hospodářské a měnové unii existovaly a které odhalila krize, byly fatální. Porovnávat podmínky hospodářské a měnové unie v současné době se stavem v letech 2008 nebo 2009, kdy začaly první záchranné kroky, aby se ekonomika eurozóny nějakým způsobem vzpamatovala z první fáze krize, je téměř nemožné.

Pokud to hodně zobecním, hospodářská a měnová unie za to necelé desetileté období v první fázi spíše jen reagovala na krizi a následně v druhé fázi spíše dolaďovala a doplňovala řešení důsledků právě uplynulé krize, což by mohlo pomoci i při řešení krizí budoucích. Proto ve velmi zobecněné podobě to, čím hospodářská a měnová unie za toto období prošla, můžeme nazvat obdobím posilování správy ekonomických záležitostí.

Do roku 2008 se instrumentárium hospodářské a měnové unie v podstatě opíralo o sadu maastrichtských makroekonomických konvergenčních kritérií, následně doplněných o Pakt stability a růstu. Pakt stability a růstu ve své původní podobě byl však v průběhu první dekády tohoto milénia francouzským a německým úsilím rozředěn a stal se zcela neúčinným. Neplnil smysl, který byl do tohoto instrumentária vtělen. Fiskální disciplína se nedodržovala nejen před vstupem do měnové unie, ale i v průběhu členství jednotlivých států v měnové unii. V eurozóně sice na jedné straně existuje společná měnová politika Evropské centrální banky nebo společná legislativa v oblasti bankovníctví a kapitálového trhu, ale na druhé straně je tu velmi malý rozpočet Evropské unie v ekvivalentu 1 % HDP, který je zcela nedostatečný z hlediska funkčních a efektivních fiskálních transferů. Prostředí měnové unie tak v podstatě můžeme definovat jako nehomogenní.

Spojené státy americké ani řada dalších národních států nejsou homogenními ekonomickými celky, nicméně tmel nebo pojítko, které je drží při sobě, je spojeno s rozpočtovými, respektive fiskálními transfery. Takovéto transfery jsou však v Evropské unii v podstatě ve zcela zanedbatelném rozsahu nebo jsou v oblastech, které jsou spíše okrajové než nějak zásadní. Posílená správa ekonomických záležitostí v Evropské unii, jako reakce na krizi, se projevila vznikem možná až příliš košatého systému dohledu nad rozpočtovými a hospodářskými politikami členských států a zavedením nového rozpočtového harmonogramu. Je důležité, že některá z těchto opatření se týkají všech členských zemí Evropské unie, nicméně ještě důležitější je, že všechna tato opatření jsou koncipována především pro země eurozóny. Členským státům EU, které stojí mimo eurozónu, je pak dána možnost výběru, zda se chtějí takových opatření účastnit. Mám však pocit, že zemím, které jsou mimo eurozónu, už v podstatě nezbude nic jiného, než se „dobrovolně“ účastnit a připojit se k eurozóně. Pokud by si zvolily druhou možnost, tj. nepřipojit se k opatřením, potom se vlastně dobrovolně stanou opravdu druhořadými členskými státy Evropské unie. Zdá se mi, že tato doba již přichází.

Nejvýznamnější institucionální inovace z hlediska koordinace rozpočtových a hospodářských politik je tzv. evropský semestr. Podle mého názoru je to velmi užitečný nástroj jak z hlediska jeho pravidelnosti a transparentnosti, tak z hlediska vyhodnocování výsledků a interakce mezi institucemi Evropské unie a členskými státy. V této souvislosti je užitečné zmínit, že ukazatele v rámci evropského semestru, které se týkají České republiky, pro naši zemi vůbec nevycházejí špatně. Ba přesně naopak. V rámci tzv. specifických doporučení, respektive na základě předtím zpracovaných národních programů reforem, existuje test, který má v současné době čtrnáct ukazatelů vnitřní a vnější ekonomické rovnováhy a konkurenceschopnosti. Česká republika byla v podstatě jedinou členskou zemí EU, která byla v roce 2017 vyhodnocena jako země, která nemá fatální problémy ani v jednom z těchto čtrnácti ukazatelů. Ani v jednom případě nebyl u nás vyžadován nějaký zásadní zásah nebo nějaká zásadní reakce.

Nyní bych se zastavil u posledního vývoje správy ekonomických záležitostí v EU. Počátek posílení správy ekonomických záležitostí v EU v podstatě spadá do roku 2012, kdy byla vyhlášena cílová iniciativa prohloubení a završení hospodářské a měnové unie. Nejdříve byl zveřejněn velmi schematický, spíše stručný plán na vytvoření prohloubené a skutečné hospodářské a měnové unie a v současnosti již má určité časové obrysy do konce roku 2025. Byla formulována krátkodobá, střednědobá a dlouhodobá opatření, která mají vést právě k prohloubení a završení hospodářské a měnové unie. Některá z nich již byla splněna, některá vedla do slepé uličky a některá na svou realizaci teprve čekají. K prozatím nenaplněným vizím patří například vytvoření dohody o víceletém finančním rámci po roce 2020 z hlediska dlouhodobé perspektivy. Nástroje pro konvergenci a konkurenceschopnost a vnější zastoupení eurozóny rovněž nebyly naplněny. V současné době je tento proces v podstatě na začátku, očekává se, že v červnu letošního roku se objeví první náměty, jak bude víceletý finanční rámec pojatý, jaká bude jeho podoba a principy.

Jak jsem zmiňoval v souvislosti s fiskálními transfery v rámci hospodářské a měnové unie, rozpočtové kapacity eurozóny jsou s ohledem na její potřeby nedostatečné. Tento problém rezonuje evropskou hospodářskou politikou v posledních minimálně dvou letech. Diskutuje se vytvoření autonomního rozpočtu eurozóny. Pokud k tomu dojde, zřejmě to bude znamenat dost důrazné oddělení zemí eurozóny od zbytku Evropské unie.

V říjnu 2015 vydáním Zprávy pěti prezidentů došlo k dalšímu posílení procesu, který o tři roky dříve odstartoval Návrh prohloubené a skutečné hospodářské a měnové unie. Návrh prohloubené a skutečné hospodářské a měnové unie, který schválila Evropská komise v roce 2012, se opírá o přesvědčení, že hospodářská a měnová unie se již po krizi nachází v podstatně příznivější kondici a může se zaměřit na řešení jejích následků a na nápravu dosavadního systému. Sebevědomí Evropské unie se zvýšilo, ale současně si uvědomuje, že eurozóna stále není ideálně vybavena na to, aby byla dokončena a mohla plnohodnotně fungovat. Proto

v říjnu 2015 došlo ke zveřejnění Zprávy pěti prezidentů s názvem Dokončení evropské hospodářské a měnové unie. V jejím rámci bylo vyhlášeno pět kroků, které by měly vést k tomu, že eurozóna bude po konstrukční stránce lepší a dokonalejší. Osobně si nejsem úplně jist, zda všech těchto pět kroků je nutných a správných k tomu, aby eurozóna byla silnější a odolnější vůči budoucím krizím.

Prvním krokem je vnější zastoupení eurozóny, jehož cílem je mít jednotné zastoupení především v Mezinárodním měnovém fondu. Má-li euro sehrávat adekvátní roli plnohodnotné globální měny, musí být v globálním systému jednotným způsobem zastoupeno, stejně jako jsou zastoupeny ostatní klíčové světové měny. To, že v současné době například v rámci Mezinárodního měnového fondu jsou zájmy eurozóny zastupovány primárně jednotlivými členskými státy, které navíc sedí v různých uskupeních Mezinárodního měnového fondu, rozhodně není v pořádku. Cílem je vytvořit jednotné zastoupení eurozóny v rámci Mezinárodního měnového fondu do roku 2025. Mezinárodní měnový fond je pojímán jako pilotní projekt, ale vnější zastoupení eurozóny by se mělo týkat i dalších mezinárodních finančních nebo ekonomických organizací a institucí.

Druhým krokem je vytvoření finanční unie. To je spojeno především s dokončením bankovní unie. Zde je hlavním cílem vytvoření společného systému pojištění vkladů, což je stále velmi citlivá záležitost. Dalším cílem je praktické spuštění unie kapitálových trhů.

Třetím krokem je přepracování evropského semestru. Zejména se jedná o zjednodušení ve smyslu eliminace duplicit tzv. six packu, two packu a Fiskálního kompaktu a jejich zahrnutí do nějakého jednotného dokumentu místo dnešních četných směrnic a nařízení. Přepracování evropského semestru se také týká zásadních témat spojených se zaměstnaností a sociálními záležitostmi a s tím souvisejícím tzv. evropským pilířem sociálních práv. Zde bych ale byl velmi opatrný, aby prosazování sociálních záležitostí nebylo až příliš velkorysé. Například v rámci evropského pilíře sociálních práv je diskutována záležitost tzv. minimálního evropského příjmu a nalézání vhodného zdroje, který by tento minimální evropský příjem financoval. Hovoří se o tom, že například Evropský sociální fond by nebyl úplně špatným zdrojem, který by jaksi kompenzoval příjmové nerovnosti v rámci celé Evropské unie. Za předpokladu, že by minimální evropský příjem byl 1000 eur, což se může z pohledu České republiky zdát poměrně dost, ale z pohledu sedmnácti nebo osmnácti zemí západu, severu a jihu EU je to pakatel, vyjde dodatečný náklad pro EU na 300 miliard eur ročně. Za předpokladu, že bychom zvýšili minimální evropský příjem na 1500 eur, bylo by to 450 miliard eur ročně. Podotýkám, že celý rozpočet Evropské unie je v současnosti 150 miliard eur ročně. Jinými slovy, hrát se sirkami ohledně těchto témat mi připadají velmi nezodpovědné.

Čtvrtým krokem je vznik vnitrostátních rad konkurenceschopnosti. I když v některých zemích něco takového již existuje, zavádění těchto nástrojů mi nepřijde příliš smysluplné. Že by to byla nutná podmínka k lepší a odolnější eurozóně,

tím si nejsem vůbec jist. Myslím si, že evropský semestr a jeho jednotlivé instrumenty už obsahují dost jakýchsi testů, které jsou schopny zohlednit ukazatele konkurenceschopnosti v jednotlivých členských státech. Jsou to například jednotkové náklady práce, různé indikátory finanční stability a další.

Pátý krok – Evropská fiskální rada – mi naopak nepřijde jako špatná záležitost. Nevnímám ji jako poradní orgán, ale jako adekvátní rozhodovací a exekutivní entitu vůči například Evropské centrální bance. Potřebu takové entity umocňuje skutečnost, že průměrný veřejný dluh v Evropské unii je stále vyšší než 80 % HDP a i přes viditelný pokles míry rozpočtového deficitu – v porovnání s realitou před třemi nebo čtyřmi roky – není pořád fiskální situace a fiskální pozice členských států EU zdaleka ideální.

Plán dokončení evropské hospodářské a měnové unie je ve Zprávě pěti prezidentů rozfázován na tři etapy až do roku 2025. Pak by měla být eurozóna podobu, o které jsou vedeny nynější diskuse.

V listopadu 2016, kdy byl zahájen proces evropského semestru 2017, dokumenty Evropské unie obsahovaly dva poměrně zásadní inovativní nástroje, o kterých se diskutovalo. První z nich je tzv. pozitivní orientace, která v podstatě říká, že eurozóna by měla využít toho, že existuje relativně dost likvidních finančních zdrojů a fiskální situace se lepší, a přitom investice stále neodpovídají tomu, aby byly schopny zajistit dlouhodobou prosperitu Evropské unie. Velmi silná diskuse je vedena na téma toho, aby pozitivní fiskální impuls byl schopen motivovat i soukromé finanční zdroje v jednotlivých členských státech. Je to inovace poměrně zásadní, která vede k tomu, že místo dotačního principu se veřejné zdroje stanou jakýmsi garančním fondem. Ten pak umožní alokaci privátních investic.

Druhý inovativní nástroj, tzv. symetrické řešení problému běžného účtu platebních bilancí, je opět velmi důležitý pro homogenitu eurozóny. Osobně s ním mám problém. Opravdu si nejsem jist, že osmiprocentní nebo devítiprocentní přebytek běžného účtu platební bilance Německa je stejně zásadní prohřešek jako pětadvacetiprocentní deficit běžného účtu platební bilance libovolného státu jižní nebo jihovýchodní Evropy. Shodneme se asi na tom, že v obou případech existuje nějaká nerovnováha, ale podoba a příčiny této nerovnováhy jsou v obou případech tak fatálně odlišné, že si myslím, že to ani nemá smysl zdůrazňovat, a trestat oba dva případy v podstatě stejným způsobem mi přijde úplně nesmyslné. Tato skutečnost vychází z toho, že země jižního křídla EU říkají, že Německo má osmiprocentní nebo devítiprocentní přebytek na jejich úkor a že kdyby tento přebytek snížilo, tak i jejich deficit bude menší. Možná je to částečně pravda, ale rozhodně to neodhaluje příčinu. Jinými slovy, tato cesta také nevede úplně tím nejlepším směrem. Tento instrument eurozóny spolu s instrumentem evropského pilíře sociálních práv, o němž jsem již také hovořil, dávají podnět k velmi intenzivní diskusi. Je to velmi horké téma.

V současnosti se objevují i debaty o vytvoření jakéhosi autonomního rozpočtu pro eurozónu. Pokud by vznikl rozpočet eurozóny tak, že by se vyčlenilo ze stá-

vajícího rozpočtu Evropské unie zhruba 88 %, což by odpovídalo podílu eurozóny na ekonomické síle Evropské unie po odchodu Velké Británie, tak by rozpočet pouze pro nečlenské státy eurozóny vycházel zcela odlišně než v současnosti. Mezi nečlenskými státy eurozóny by Česká republika byla třetí nejbohatší zemí. Jinými slovy, na kohezní politiku a na vše, co by bylo spojeno s evropskými fondy, bychom mohli zapomenout. A když tuto otázku položíte vysokému představiteli Evropské komise, on vám bezelstně odpoví, že i toto řešení je možné. Nevěřím, že takto radikální řez nastane, nicméně jsem přesvědčen, že existují velmi silné zájmy, aby k něčemu podobnému alespoň v nějaké kompromisní podobě došlo. Máme se opravdu v této věci na co těšit.

Na otázku položenou v úvodu, zda má smysl usilovat o prohlubování a dokončení hospodářské a měnové unie, jednoznačně odpovídám ano. Doufám, že se mi podařilo mou jednoznačně kladnou odpověď v mém vystoupení dostatečně zdůvodnit. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji panu Petru Zahradníkovi za jeho obsáhlý příspěvek a zevrubné vysvětlení daného tématu. Dále v odpoledním bloku vystoupí pan Ing. Karel Mráček, CSc., náš kolega z Institutu evropské integrace při NEWTON College a také člen předsednictva Asociace výzkumných organizací. Jeho přednáška má název *Otázky nad vývojem finančních trhů v Evropské unii*. Prosím, máte slovo.

OTAZNÍKY NAD VÝVOJEM FINANČNÍCH TRHŮ V EVROPSKÉ UNII

Karel Mráček

Dobré odpoledne, dámy a pánové. Ve svém vystoupení se budu nejprve věnovat bankovním daním. Finanční sektor může být a také bývá předmětem sektorového zdanění. Sektorové zdanění bank bylo zavedeno hlavně po globální finanční krizi z let 2008–2009, neboť jejím hlavním viníkem byly banky. Jednotlivě se sektorové daně objevovaly v Evropě i dříve, například v Belgii začátkem 90. let minulého století byly použity v průběhu bankovní transformace, ale velké využití bankovních daní je spojeno až s obdobím globální finanční krize, respektive po této krizi. Takto získané finanční prostředky by měly sloužit jako určitá kompenzace nákladů a rezerva pro záchranu bank v případě opakující se krize.

Především levicové vlády se často snaží dosáhnout větší sociální spravedlnosti. Ve vztahu k finančnímu sektoru pak zavádějí různá fiskální opatření, která jsou politicky motivovaná, ale jejich dopad na ekonomiku nemusí být příliš dobrý. Na druhé straně je nutné zdůraznit, že banky jsou svým způsobem privilegované. Například na bankovní služby není uvalena daň z přidané hodnoty. V České republice je většina bank v rukou zahraničních vlastníků. Jejich realizované zisky a dividendy jsou pak odváděny do zahraničí. V této souvislosti bylo také v České republice diskutováno zavedení bankovní daně, aby alespoň trochu kompenzovala odliv zisků do zahraničí. Bankovní daně nejsou využívány jen v Evropě, ale jsou zavedeny i v zemích mimo Evropu. Například v Austrálii existuje daň z objemu aktiv finančních institucí, Jižní Korea má daň z objemu bankovních devizových půjček apod.

Zavedení bankovní daně provází řada záměrů. Patří mezi ně internalizace systémového rizika a odstranění externalit, snížení budoucího rizika pro společnost, motivace bankovního sektoru ke kumulaci vlastních zdrojů a eliminace nežádoucího chování manažerů a vlastníků bank. Samozřejmě je otázka, jestli jsou výnosy z bankovní daně účelově využívány k naplňování nějakého záchranného bankovního fondu, nebo jestli jsou pouze využívány k financování deficitu státního rozpočtu. Zavedení bankovní daně má samozřejmě diferencovaný dopad na jednotlivé bankovní instituce. Záleží na jejich velikosti, rizikovitosti obchodního modelu, struktuře aktiv apod.

Bankovní daň byla postupně zavedena v některých členských státech Evropské unie od roku 2009. V roce 2009 ji zavedlo Švédsko, v roce 2010 Maďarsko. Celkem osm zemí EU má bankovní daň od roku 2011 – jedná se o Velkou Británii, Německo, Rakousko, Slovinsko, Litvu, Rumunsko, Portugalsko a Kypr. V roce

2012 zavedlo bankovní daň Nizozemsko, Belgie a Slovensko, v roce 2013 Finsko a Itálie. Od roku 2016 existuje bankovní daň v Polsku, v roce 2015 ji naopak Finsko zrušilo.

Při zavádění bankovních daní byly využity jejich různé typy, které se liší základem daně. Základem bankovní daně mohou být rozvahové položky, například pasiva snížená o vlastní kapitál a pojištěné vklady (Belgie), pasiva snížená o vlastní kapitál a držbu vládních dluhopisů (Polsko), objem bankovních vkladů (Slovensko), vklady klientů a závazky z mezibankovního trhu (Švédsko), rizikově vážený objem bankovních aktiv (Francie) nebo veškerá aktiva (Maďarsko). V Rakousku má bankovní daň diferencovanou sazbu podle objemu aktiv, v Německu je zavedena progresivní daň na sumu závazků banky. Dále jsou využívány daně z finančních transakcí, například z objemu zobchodovaných finančních derivátů (Francie, Itálie, Maďarsko, Rakousko). Poslední z využívaných typů je dodatečná daň ze zisku nebo mezd bankéřů (byla zavedena v Rakousku a uvažuje se o ní ve Švédsku). U Rakouska je taková zajímavost, že tuto bankovní daň se rozhodlo dávat do fondu určeného výhradně na financování vzdělávání, vědy a výzkumu. Jejich trh na to reagoval pozitivně.

Ve státech EU, které zavedly bankovní daň, jsou výnosy z této daně buď příjmem státního rozpočtu, nebo se z nich naplňují různé záchranné, stabilizační a další speciální fondy. Česká republika bankovní daň nezavedla, takže z ní ani nevytváří žádný záchranný, stabilizační nebo podobný fond. Prostředky na případnou záchranu bank můžeme čerpat pouze ze státního rozpočtu, nikoli ze záchranného nebo stabilizačního fondu vytvořeného z prostředků bank.

Nyní se podíváme na to, jaké mohou být důsledky zavedení bankovní daně. V podmínkách zpřísňujících se regulace finančního sektoru, kdy existuje řada stabilizačních opatření na celoevropské úrovni, opakovaně se provádějí zátěžové testy bank apod., není příliš důvodů pro vyšší zdanění bank a finančních institucí jako ochrany před nepříznivými důsledky případné finanční krize. Dokonce se ukazuje, že záměr této ochrany je často zástupný a výnos z bankovní daně je obecným příjmem státního rozpočtu. Vyšší zdanění bankovního sektoru může vést ke zdražení úvěrů a snížení úročení vkladů. Zhoršená dostupnost úvěrů pak může vést až k poklesu tempa ekonomického růstu. V praxi se ukazuje, že zvyšující se náklady, plynoucí z přísnější regulace a bankovních daní, banky přesouvají na své klienty. Nejvíce postiženy jsou přitom spíše chudší domácnosti. Banky v reakci na zdanění cizích zdrojů sice zvyšují podíl vlastního kapitálu, ale za cenu zvýšení rizikovitosti aktiv. Vyšší daně mohou vést ke snížení kapitálové přiměřenosti bankovního sektoru, a tedy k nárůstu systémového rizika. To vede k obavám z nestability a má to samozřejmě také vliv na pohled zahraničních investorů.

V další části svého vystoupení se budu zabývat problematikou ukrytou pod zkratkou FinTech. Pojem FinTech je v podstatě zkrácení a spojení slov finance a technologie. Jedná se o propojení správy financí s technologickým sektorem, který zahrnuje internet, mobilní technologie, sociální technologie a mnoho dalších

informačních a komunikačních technologií. FinTech představuje veškeré činnosti na průsečíku moderních informačních a komunikačních technologií a tradičních finančních služeb.

Vývoj technologií je natolik rychlý, že tradiční vnímání finančního trhu výrazně zastarává. Expanze FinTechu probíhá natolik rychle, že ho nelze považovat za pouhý okrajový fenomén. Odehrává se zde současně dvojitý proces – vzájemné prorůstání bank a FinTechu a vznik nové konkurence tradičnímu bankovníctví.

FinTech umožňuje lepší přístup k finančním službám, rozšíření distribučních kanálů, usnadňuje tvorbu nových produktů a jejich přizpůsobení klientovi, zlepšuje řízení rizik i provádění analýzy finančních a klientských dat. Firmy působící v oblasti FinTechu mohou vyvíjet celé spektrum aktivit včetně poskytování platebních služeb a vydávání elektronických peněz nebo digitálních měn. V bankách, ale nejen v nich, je obrovské množství informací. V zájmu mnohých firem je sbírat data a zpracovávat je.

Nelze však přehlédnout jednu věc. Živnou půdou pro rozvoj FinTechu je také narůstající regulace tradičních poskytovatelů finančních služeb. Regulační břemeno stimuluje vznik institucí, které se nacházejí mimo regulovaný trh. Noví hráči na finančním trhu jsou mimo regulovaný trh. Současně není vůle nové hráče překotně regulovat, tendence je spíše tyto subjekty monitorovat. Ukvapená regulace by mohla působit proti inovačním pohybům ve finančním sektoru.

S rostoucím neregulovaným prostředím ve finančním sektoru však také stoupají rizika. Je ohrožena stabilita a důvěryhodnost finančního systému a roste riziko poškozování spotřebitelů. Zatím má však technologická inovace jednoznačný předstih před regulací.

Většina regulátorů na světě se řídí principem technologické neutrality. Zdůrazňují potřebu sledovat nová rizika a zároveň kladou důraz na potřebnost a užitečnost inovací ve finančním sektoru. Z pohledu Evropské centrální banky je podstatné, aby technologická inovace neohrožovala integraci trhu a nevytvářela nestabilitu. Regulátor by měl najít rovnováhu mezi podporou inovací a ochranou stability. Podle Evropského parlamentu příliš nebo málo regulace může škodit. Doporučuje proto více monitoringu vývoje finančního sektoru.

Bankovní systém čelí neustálému tlaku trhu a nově přichozích hráčů, kteří přicházejí s progresivními technologickými inovacemi. Banky se proto musí rozhodnout, zda mají soupeřit o udržení přímého kontaktu se svými klienty, nebo zda mají omezit svou roli pouze na poskytovatele bankovních služeb. Pro FinTech firmy je mnohem snadnější s bankami spolupracovat než s nimi soupeřit. Banky mají ke spolupráci dobré předpoklady a navíc mají důvěru veřejnosti. Podle poslední zprávy o světovém bankovníctví z roku 2016 využívá FinTech produkty nebo služby 63 % klientů z celého světa. Samozřejmě jsou s tím spojeny otázky kybernetické bezpečnosti a ochrany dat, rizika kompromitace nebo destrukce citlivých dat či systémů apod. Banky budou muset do oblasti kybernetické bezpečnosti stále více investovat.

V této souvislosti je třeba připomenout, že v roce 2016 vstoupila v platnost nová směrnice EU o platebních službách na vnitřním trhu (PSD2). Do roku 2018 ji musí členské státy implementovat do své národní legislativy. Jejím cílem je vytvořit jednotný integrovaný trh pro platební služby prostřednictvím standardizace pravidel regulace bank a nových poskytovatelů platebních služeb, kteří přicházejí na trh v důsledku digitalizace. Vytvářejí se tak pravidla pro nové hráče na finančním trhu, kteří nespravují platební účet zákazníka, ale nabízejí služby iniciování plateb a informování o účtu. Na základě PSD2 musí banky v EU otevřít rozhraní pro programování aplikací svého internetového bankovníctví třetím stranám. Znamená to, že ostatní banky a FinTech firmy mohou ve svých aplikacích využívat data, jež banky shromažďují o svých klientech (platební transakce, zůstatky, historie operací apod.), a mohou tak poskytovat platební služby. Důležité je dodat, že používat data o klientech mohou třetí strany pouze se souhlasem klienta, jehož se týkají. Výměnou za data budou FinTech firmy vstupující do rozhraní bank čelit větší regulaci a kontrole.

Nová evropská směrnice o platebních službách na vnitřním trhu (PSD2) zavádí pro uživatele online bankovníctví možnost zadávat platební příkazy nebo sledovat své výpisy z účtu prostřednictvím aplikací vyvinutých autorizovanými třetími stranami. Banky zpřístupní FinTech firmám některé funkcionality svých systémů a naopak FinTech firmy budou podléhat regulaci, a budou tak mít povinnosti v oblasti registrace či pojištění odpovědnosti za škodu. Noví hráči na trhu, pokud k tomu budou autorizováni, budou tedy schopni ovládat bankovní účty klientů, což pro banky představuje riziko ztráty úzkého vztahu s klienty. Banka nadále zůstane správcem účtu. V případě nějaké újmy z neautorizované transakce provedené poskytovatelem služby iniciování platby je banka povinna škodu klientovi kompenzovat a vůči poskytovateli ji vymáhat sama. Takže to je před námi a my jsme se de facto od reálné ekonomiky dostali do jakéhosi virtuálního světa finanční ekonomiky. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Děkuji panu Karlu Mráčkovi za jeho vystoupení k problematice finančních trhů v EU, bankovních daní a technologických inovací ve finančním sektoru. Nyní bych chtěl otevřít diskusi. Slyšeli jsme informace o Zprávě pěti prezidentů, o reformě hospodářské a měnové unie a o úvahách o případné reformě rozpočtu EU a o vytvoření autonomního rozpočtu eurozóny. Ono to všechno spolu souvisí, protože v zásadě hlavním problémem eurozóny jsou velké ekonomické rozdíly mezi jejími členskými státy, které se nedaří nějakým způsobem zmenšit nebo vyrovnat. Naopak, mezi některými zeměmi eurozóny se ekonomické rozdíly dokonce dále zvětšily. Ke zmenšení nebo vyrovnání rozdílů bychom skutečně potřebovali společnou fiskální politiku eurozóny, kterou však nemáme a mít nebudeme. A navíc se ještě možná rozdělí rozpočet EU na dvě části, pro země uvnitř a vně eurozóny, takže se ještě výrazněji změní proporce mezi členskými státy EU a změní se i způsob a míra přerozdělování mezi nimi. To mě vede k položení následujících otázek. Jakou vidíte budoucnost hospodářské a měnové unie právě z hlediska přetrvávajících ekonomických rozdílů mezi členskými státy? Existuje prostor pro zlepšení funkčnosti eurozóny? A jak velkou roli v tom může sehrát navrhovaný společný rozpočet eurozóny?

Petr Zahradník

V rámci svého vystoupení jsem se tématu společného rozpočtu Evropské unie, respektive eurozóny dotkl pouze letmo, ale rozpočtová diskuse se velmi silně rozjíždí a má několik zásadních parametrů, které, myslím, reagují na vaši otázku. První věc je potřeba tzv. flexibility, pod kterou se skrývá to, že jak výdajová, tak příjmová strana rozpočtu EU by měla reagovat na to, jaké priority Evropská unie má a jakým urgentním výzvám čelí.

Nejprve méně revoluční řešení. Vychází z předpokladu existence víceletého finančního rámce na období 2014–2020, že proběhla ekonomická krize, že probíhá migrační krize, respektive existuje nějaké zhoršené bezpečnostní prostředí apod. Vzhledem ke stavu a daným předpokladům jsou některé kapitoly rozpočtu EU těžce předimenzovány a naopak kapitola rozpočtu na bezpečnost, respektive na aktivity Evropské unie ve světě by potřebovala výrazně posílit. Jinými slovy, tím relativně měkkým řešením je schopnost realokovat prostředky rozpočtu EU z méně potřebných kapitol do těch urgentnějších.

Druhá, už radikálnější záležitost je výraznější přeskupení výdajové strany rozpočtu Evropské unie. Zhruba 47 % rozpočtu EU jde na kapitolu konkurenceschopnost a hospodářská, sociální a územní soudržnost, dalších 39 % jde na společnou zemědělskou politiku a dalších významných 6–7 % rozpočtu jde na administrativu. Tím jsme vyčerpali přes 90 % rozpočtu EU a zbývají nám obrazně řečeno drobky. Zcela vážně se hovoří o tom, že podoba společné zemědělské politiky, která přes deklarované změny v podstatě konzervuje stav ze 60. a 70. let minulého století, je přežitek a zvažuje se, jakým způsobem naložit s těmito prostředky. Takže u tohoto řešení se jedná o úplné převážení kapitol rozpočtu EU a o nové přeskupení položek v rámci rozpočtového koláče, jehož objem zůstává víceméně stejný.

Nicméně po dlouhé době se opět hovoří o možnosti emitování dluhopisů, které by mohly příjmovou stranu rozpočtu EU navýšit za předpokladu, že by to bylo zapotřebí. A dále se hovoří na téma společných daní EU, kde tím největším kandidátem je již zmiňovaná daň z finančních transakcí. Projekt společného zavedení daně z finančních transakcí v EU sice zkrachoval, tuto daň zavedly pouze některé členské země EU, nicméně v nařízeních o víceletém finančním rámci EU pořád jako možnost daně z finančních transakcí spolu s nějakou formou ekologické daně figuruje.

V souvislosti s tím se hovoří o tom, jak rozsáhlé by musely být fiskální transfery mezi členskými zeměmi EU, aby došlo k setření alespoň těch nejvýznamnějších rozdílů mezi státy Evropské unie. Hovoří se až o nějakých 6 % HDP, což je šestinásobné navýšení oproti současnosti. Částka 6 % HDP se může zdát jako stále příliš nízká, ale z dosavadního objemu společného rozpočtu EU ve výši 1 % HDP je to revoluce poměrně zásadní. Seriózní představitelé k tomu dodávají, držíme zároveň daňovou neutralitu, tedy sdílejme fiskální síly EU a členských států. Neboli o co více daní a dalších příspěvků zaplatí členské státy do společného rozpočtu EU, o to menší by měla být daňová zátěž v národních fiskálních soustavách jednotlivých států. Ti méně seriózní představitelé prohlašují, zachovejme daňovou zátěž na národní úrovni a ještě navýšme platby členských států do společného rozpočtu EU.

Osobně mám pocit, že například ve srovnání s federálním rozpočtem Spojených států amerických, který je nějakých 20 % HDP, je těch 6 % HDP pro rozpočet Evropské unie stále velmi nedostatečných, zejména s přihlédnutím k tomu, jaké transfery by měla EU obhospodařit. Myslím si, že tato debata má spoustu dimenzí a cest, je aktuální a bude ještě velice bouřlivá.

Jiří Malý

Měl bych ještě jeden dotaz. Vy jste také říkal, že v případě vytvoření autonomního rozpočtu pro eurozónu by Česká republika mohla přijít o dotace z evropských fondů. V dopoledním bloku dnešní konference jsme hovořili o tom, že po brexitu rozpočet EU přijde o značnou část příspěvků od významného čistého plát-

ce – Velké Británie – a zároveň se mírně sníží HDP na obyvatele v průměru EU, takže se Česká republika v tomto ukazateli průměru EU více přiblíží. To také zmenší nároky České republiky na čerpání dotací z evropských fondů. Jak tyto efekty změny pozici České republiky vůči rozpočtu EU? Nestane se nakonec Česká republika v příštím programovém období čistým plátcem do rozpočtu Evropské unie?

Petr Zahradník

Toto téma opět začíná být aktuální. V případě Kohezního fondu se členský stát EU kvalifikuje pro čerpání dotací, jestliže jeho HDP na obyvatele nepřekračuje 90 % průměru EU. Česká republika byla v roce 2015 na úrovni 87 % průměru EU. Statistický efekt plynoucí z brexitu je odhadován na přibližně 5–6 procentních bodů. Jinými slovy, po brexitu se HDP na obyvatele České republiky určitě dostane na hranici 90 % průměru EU, možná lehce nad ni. Otázka je, za jaký rok nebo za jaké období se budou brát údaje při určování tohoto kvalifikačního kritéria pro nárok na evropské dotace v programovém období po roce 2020. V případě dalších fondů EU je čerpání dotací vázáno na jednotlivé regiony a kvalifikačním kritériem pro možnost získání dotací je HDP na obyvatele daného regionu do 75 % průměru EU. Pak ještě existují přechodové regiony s HDP na obyvatele v rozmezí 75–90 % průměru EU. I zde se budou v příštím programovém období možnosti některých českých regionů získat evropské dotace snižovat, protože tyto regiony překročí zmiňované hranice 75 %, respektive 90 % průměru EU. Už nebudeme v té situaci jako dosud, kdy všechny mimopražské regiony České republiky mají plnohodnotný nárok na evropské dotace. Je zapotřebí se připravit na to, že pro některé české regiony bude platit jiný typ kohezní politiky. Pro Českou republiku tak bude v programovém období po roce 2020 k dispozici méně peněz z rozpočtu EU, budeme čelit výzvě panevropské soutěže projektů apod. To je určitě věc, která razantně nabývá na důležitosti.

Jiří Malý

Velice děkuji za vaše odpovědi. Dalším přednášejícím je pan Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., náš kolega z Institutu evropské integrace při NEWTON College, který rovněž působí na Vysoké škole finanční a správní. Jeho příspěvek má název *Může právo EU změnit mentalitu evropských národů? Aneb o smyslu Evropské unie*. Prosím, předávám slovo.

MŮŽE PRÁVO EU ZMĚNIT MENTALITU EVROPSKÝCH NÁRODŮ? ANEB O SMYSLU EVROPSKÉ UNIE

Petr Wawrosz

Jednoduchá odpověď na otázku z názvu mého vystoupení je, že samotné právo Evropské unie mentalitu evropských národů změnit nemůže a že nevede ani k vytvoření toho, čemu se říká politický národ, v našem případě evropský politický národ. Právo Evropské unie se dělí na primární právo, to jsou zakládající smlouvy EU, a sekundární právo, to jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska. Evropské právo určitě vytváří novou realitu. Na otázku, jestli právo může změnit lid, je odpověď jednoznačně záporná.

Rád bych tady zdůraznil, že Evropská unie je určitě v řadě věcí smysluplným projektem, a dokonce úspěšným projektem. V letošním roce, kdy se připomínají výročí podpisu různých významných evropských smluv, zdůrazňovat pouze ty špatné věci na EU je hrubou chybou. Určitě pozitivní je projekt jednotného vnitřního trhu ve všech oblastech, tj. v oblastech volného pohybu zboží, služeb, osob i kapitálu, i když u některých z nich ještě přetrvávají nějaké problémy. Kdybychom vzali například volný pohyb zboží a s ním spojené zvětšení trhu, zjistíme, že většina z nás z tohoto uspořádání těží. Česká republika je natolik malá země, že kdyby byl její zahraniční obchod se současnými členskými státy EU zatížen cly nebo jinými překážkami, byl by to pro ni velký problém. Myslím si, že i existence schengenského prostoru umožňující volný pohyb osob je přínosná a dnes ji bereme jako samozřejmost. Za ocenění rovněž – a možná především – stojí, že se v této části Evropy – v Evropské unii – neválčí a případné konflikty se řeší mírovou cestou. Nevím, jestli si tento přínos evropské integrace plně uvědomujeme.

Všechna tato pozitiva evropské integrace přesto nevedla ke vzniku evropského lidu, evropského politického národa. Proč? Odpověď na to do určité míry dává institucionální ekonomie a behaviorální ekonomie. Institucionální ekonomie říká, že ekonomika a společnost se kromě formálních, právních norem řídí také normami neformálními, což jsou zvyklosti, tradice, hodnoty apod. Behaviorální ekonomie zase uvádí, že ekonomika a společnost se kromě právních norem řídí rovněž normami společenskými, které představují to, co lidé v dané společnosti považují za správné nebo vhodné.

Ukazuje se, že období evropské integrace je stále příliš krátké na to, aby se změnily neformální nebo společenské normy, a že pouhá změna formálních, právních norem k ovlivnění dlouhodobě zažitých či zaběhnutých zvyklostí, tradic, postojů lidí, způsobu jejich uvažování nebo jednání apod. nestačí. To se týká všech evropských zemí. A proto, i když se Evropská unie snaží, aby byla homogenním

celkem, tak stále tím homogenním celkem není. Stále jsou mezi jednotlivými členskými státy EU velké rozdíly, a to nejen v konkurenceschopnosti nebo ekonomických ukazatelích, ale i v různých společenských, politických a kulturních záležitostech nebo otázkách. Čili vznik nějakého evropského lidu nebo evropského politického národa se v tuto chvíli jeví jako nemožný.

Evropská identita není nijak významně pocíťována. To se projevuje výrazněji v případech krizí. Můžeme diskutovat o tom, jestli si Řecko za své ekonomické problémy může, nebo nemůže samo, ale to je vedlejší. Kdyby existoval evropský lid, tak se Řecku v rámci EU pomůže nikoli jako dnes dalšími půjčkami, které už tak vysoký dluh této země dále zvyšují, ale přímými fiskálními transfery, případně částečným nebo úplným odpuštěním dluhu. To je však v ostatních členských státech EU naprosto neprůchodné. Solidarita v rámci jednotlivých členských zemí je mnohem silnější než mezi členskými státy EU navzájem.

Dále například při volbách do Evropského parlamentu neexistují žádné evropské politické strany, žádná evropská sociální demokracie, žádná evropská liberální strana apod. Občané volí do Evropského parlamentu národní politické strany, takže i volby do Evropského parlamentu v podstatě nějakým způsobem kopírují nebo odrážejí momentální situaci v jednotlivých členských státech. Není to tak, že by se ve volbách do Evropského parlamentu přednostně řešila evropská témata. Ne že by tam nebyla vůbec přítomna, ale nejsou tím rozhodujícím faktorem.

Jak jsem již říkal, Evropská unie má nepochybně mnoho kladů či přínosů, ale přesto nevzniká evropský lid ani pocit autentické evropské solidarity a identity. Nabízí se otázka: Co s tím? Je nutné říci, že každé řešení má své přínosy a náklady.

Evropská unie může jít cestou dalšího prohlubování evropské integrace a předpokládat, že lidé si na hlubší integraci zvyknou a přizpůsobí se jí. Praxe bohužel potvrzuje opak. Následkem neustále se prohlubující evropské integrace je spíše vzrůstající skepse až odpor k EU, nárůst podpory politických stran kritických vůči EU nebo odmítajících evropskou integraci. To pak vede k různým konfliktům mezi členskými státy EU, i když zatím jen ve slovní rovině nebo při jednáních v evropských institucích.

Samozřejmě lze jít i opačnou cestou a evropskou integraci omezit. Omezení integrace může mít různý rozsah. Může vypadat například tak, že bude zachován pouze jednotný vnitřní trh s volným pohybem zboží, služeb, osob a kapitálu. Anebo může být zachován pouze volný pohyb zboží. Může dojít k omezení volného pohybu osob kvůli obavám z imigrace, teroristických útoků atd. Omezení integrace samozřejmě může přinést nějaké náklady. Toto zvýšení nákladů se pak může promítnout do vyšších cen nebo zmenšení nabídky zboží či služeb, ale pokud si to většina lidí bude přát, tak to má smysl udělat. Jde o jejich preference, kterým je třeba v rámci demokratického politického procesu vyhovět.

V současnosti se možná ukazuje, že evropská integrace byla příliš překotná, příliš rychlá, že neformální a společenské normy se jí nedokázaly přizpůsobovat nebo na ni adekvátně reagovat. Projevuje se určitá nechuť nebo odpor k evropské

integraci a brexit je toho projevem. V této situaci se nabízí zvolnění či zmírnění tempa integrace, případně její zastavení, nebo i omezení. Aby měla Evropská unie smysl, nemůže se stále více integrovat proti vůli občanů. Naopak nastavení vhodné, pro většinu občanů přijatelné úrovně integrace může vést k tomu, že občané členských států EU budou evropskou integraci vnímat opět jako užitečnou a vezmou ji za svou. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji za tuto sondu do nálad evropských občanů, která ukázala, že nejen tvrdá, statistická data, nejen kalkulace přínosů a nákladů, ale i představy, postoje a přání evropských obyvatel rozhodnou o tom, jak se bude vyvíjet evropská integrace. Další přednášku bude mít paní Ing. Ivana Dostálová, naše kolegyně z Institutu evropské integrace při NEWTON College. Název jejího příspěvku zní *Potenciální rizika pro stabilitu EU – případ možného rozšíření o země západního Balkánu*.

POTENCIÁLNÍ RIZIKA PRO STABILITU EU – PŘÍPAD MOŽNÉHO ROZŠÍŘENÍ O ZEMĚ ZÁPADNÍHO BALKÁNU

Ivana Dostálová

Evropská unie dala zemím západního Balkánu v podstatě příslib, že mají perspektivu členství v EU, ale nestanovila žádný termín jejich vstupu do Evropské unie. Proto s vyjednáváním nikdo nespěchá. Do značné míry je to způsobeno tím, že Evropská unie má řadu vlastních problémů, které nyní řeší, a možná také proto, že jedna země západního Balkánu – Chorvatsko – byla v nedávné minulosti do EU přijata. Po vstupu Chorvatska do EU, ke kterému došlo 1. července 2013, se však ukázalo, že tato země trpí makroekonomickými nerovnováhami a v rámci rozpočtového dohledu se propadla do nápravných procedur. Nikdo o tom příliš veřejně nepsal, ale v institucích Evropské unie panovalo přesvědčení, že bude lepší nespěchat a spíše dbát na to, aby další přistupující země byly lépe připraveny.

Jako západní Balkán se označují následující země – Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora, Makedonie, Kosovo a Albánie. Mezi země západního Balkánu se nezařazuje Slovinsko, které je členským státem EU od roku 2004. Slovinsko se považuje za součást střední Evropy.

Ze zemí západního Balkánu je členským státem EU pouze Chorvatsko, a sice od roku 2013. Srbsko, Černá Hora, Makedonie a Albánie mají status kandidátských zemí. Srbsko a Černá Hora již vedou jednání o členství v Evropské unii, Makedonie a Albánie o členství v EU zatím nejednají. Bosna a Hercegovina podala přihlášku do EU, ale ještě nemá status kandidátské země.

Kosovo také nemá status kandidátské země a zatím ani nepodalo přihlášku do EU, členství v Evropské unii je však jeho cílem. Kosovo má ale problém, protože mnoho států odmítlo uznat jeho nezávislost, například z toho důvodu, že tyto státy mají problémy se svými národnostními menšinami a obávají se, že by tyto menšiny chtěly jednostranně vyhlásit nezávislost podobně jako Kosovo. Samostatnost Kosova neuznalo pět členských států EU – Slovensko, Rumunsko, Řecko, Kypr a Španělsko. Ze zemí západního Balkánu samostatnost Kosova neuznalo Srbsko a Bosna a Hercegovina. Nezávislost Kosova však neuznaly ani další státy, například Rusko kvůli historicky blízkým vztahům se Srbskem, dále Čína nebo Ukrajina.

Mezi zeměmi západního Balkánu i uvnitř nich existuje mnoho konfliktů, mnoho sporů zjevných i doutnajících. Dávat tyto země dohromady, aby přijímaly evropské standardy, je dost komplikovaný proces.

Například mezi Makedoníi a Řeckem existuje dlouhodobě spor kvůli názvu státu Makedonie. Trvá již od vyhlášení nezávislosti Makedonie v roce 1991.

Řecko nesouhlasí s tím, že se stát Makedonie nazývá stejně jako jeden z řeckých regionů, který s tímto státem sousedí. Navíc Řecko považuje název Makedonie za součást svého historického a kulturního dědictví. Řecko si proto přeje, aby si Makedonie zvolila jiný název státu, například Severní Makedonie, Horní Makedonie nebo Nová Makedonie. Makedonie však se svým přejmenováním nesouhlasí. Proto Makedonie ve svých vnitrostátních záležitostech, dokumentech a předpisech používá název státu Makedonie, ale v mezinárodních vztazích se pro Makedonii používá komplikovaný oficiální název Bývalá jugoslávská republika Makedonie (anglicky Former Yugoslav Republic of Macedonia – zkratka FYROM). Tento spor zatím zůstává i po tolika letech nevyřešen. Na druhé straně je zajímavé, že Řecko je největším investorem v Makedonii. V této oblasti se tedy problémy neprojevují.

Napětí mezi zeměmi západního Balkánu pramení i z dalších nevyřešených problémů. Jejich obyvatelstvo není národnostně ani nábožensky homogenní, proto mezi těmito státy i uvnitř nich existují národnostní, náboženské a teritoriální konflikty. Například v Albánii nebo v Bosně a Hercegovině žijí muslimové, pravoslavní i katolíci. Bosna a Hercegovina je navíc vnitřně značně dezintegrovaná země, která jen s velkými obtížemi funguje jako jeden státní útvar. Přetrvávají značné rozpory mezi jednotlivými administrativními částmi Bosny a Hercegoviny s převahou muslimského, srbského a chorvatského obyvatelstva, srbské oblasti občas vyjadřují své přání připojit se k Srbsku. Problém představuje také skutečnost, že asi 45 % Albánců žije v okolních zemích. Makedonie má obavy, aby její albánská menšina nechtěla odtrhnout teritorium, na kterém žije, a připojit ho k Albánii. Srbsko zase prohlašuje, že nikdy neuzná nezávislost své bývalé autonomní oblasti Kosovo.

Dalšími závažnými problémy zemí západního Balkánu jsou silná korupce, organizovaný zločin, obchodování s lidmi, zbraněmi, drogami apod., nižší životní úroveň a větší rozsah neformální ekonomiky v porovnání s průměrem EU a vůbec nesladěnost těchto zemí s evropskými standardy. Balkánské státy rovněž destabilizovala mohutná migrační vlna, která jejich územím prošla směrem do západní a severní Evropy v roce 2015 a počátkem roku 2016. Problémem také je, že několik set mladých mužů z Bosny a Hercegoviny, Albánie a Kosova odešlo na Blízký východ bojovat za Islámský stát.

V některých zemích západního Balkánu, zejména v Srbsku, Černé Hoře, Bosně a Hercegovině a Makedonii, je nesporný vliv Ruska. Mnohé země západního Balkánu proto lavírují mezi proruskou a proevropskou orientací. Proto se také Srbsko, Bosna a Hercegovina a Makedonie nepřipojily k protiruským sankcím, které přijala Evropská unie, USA a další státy Západu po vypuknutí konfliktu na východní Ukrajině a připojení Krymu k Rusku.

Evropská unie se neobává, že by mezi zeměmi západního Balkánu znovu propukly válečné konflikty nebo že by se v nich opět rozhořely občanské války, ale chce zmírnit konfliktnost v této oblasti pomocí dialogu například mezi Srbskem

a Kosovem nebo v Makedonii. Předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker před zvolením do své funkce v říjnu 2014 v projevu v Evropském parlamentu prohlásil: „*Co se týče rozšiřování EU, plně si uvědomuji, že to byl historický úspěch, který přinesl na náš kontinent mír a stabilitu. Nyní si ale Evropská unie musí dát pauzu, abychom si dali věci do pořádku. To znamená, že v letech 2014–2019, až budu předsedou Evropské komise, budou pokračovat probíhající jednání, zvláště se zeměmi západního Balkánu, které mají evropskou perspektivu, ale k dalšímu rozšíření EU v příštích pěti letech nedojde.*“ Toto prohlášení se pochopitelně nelíbilo vládám států usilujících o vstup do EU a vedlo to ke ztrátě jejich motivace činit kroky potřebné k dosažení budoucího členství v Evropské unii.

Postoj České republiky k integraci zemí západního Balkánu do EU je kladný. Česká republika tuto integraci podporuje zejména kvůli stabilitě a bezpečnosti tohoto regionu. Česká republika patří mezi státy, které na to upozorňují, a proto doporučuje a podporuje pokračování v jednáních o budoucím členství zemí západního Balkánu v EU.

Balkán lze v zásadě považovat za neuvěřitelně nejvíce rozvojenou region Evropy. Stabilita zde není velká, a kdyby země západního Balkánu vstoupily do EU, aniž by na to byly dostatečně připraveny, zvyšovalo by to politickou, ekonomickou a bezpečnostní nestabilitu Evropské unie. Na druhé straně oddalování jejich vstupu do EU může vést ke ztrátě jejich motivace, jejich vlády nebudou motivovány k přijímání reforem a opatření nutných k přiblížení se evropským standardům a k jejich budoucímu začlenění do Evropské unie. Mohla by se zvětšovat frustrace občanů a vznikat předpoklady pro oživování starých, nedořešených či zatím jen doutnajících konfliktů. Panují rovněž obavy, že by v této oblasti mohl dále zesilovat vliv Ruska, a to hlavně v pravoslavných zemích, dále vliv bohatých arabských států Perského zálivu, a to především v muslimských zemích, ale také vliv Číny. Čína investuje v různých oblastech světa a také na Balkáně, přičemž se zaměřuje hlavně na Srbsko. Srbsko také od Číny čerpá půjčky.

Zajímavé výsledky poskytuje srovnání států podle tzv. indexu štěstí (World Happiness Report 2017), ve kterém se jednotlivé země světa hodnotí podle jejich ekonomické úrovně, velikosti sociálních transferů, střední délky života ve zdraví, míry svobody rozhodování, míry korupce apod. Na prvních třech místech v tomto indexu jsou Norsko, Dánsko a Island. Česká republika se nachází na docela dobrém 23. místě. Země západního Balkánu jsou však na tom o poznání hůře. Nejlepší z nich – Srbsko – je na 73. pozici, Chorvatsko je na 77. místě, Kosovo na 78. místě a Černá Hora na 83. pozici. Bosna a Hercegovina se umístila na 90. příčce, Makedonie na 92. příčce a nejhorší z nich – Albánie – na 109. pozici. Jako úplně poslední země v tomto hodnocení skončila Středoafrická republika na 155. místě.

Balkánské země mohou čerpat půjčky od Mezinárodního měnového fondu. Pokud tyto země plní dohodnutý hospodářskopolitický program a dosahují požadovaných ekonomických výsledků, Mezinárodní měnový fond jim půjčku poskytne.

ne. Mezinárodní měnový fond pak průběžně sleduje plnění hospodářskopolitického programu a uvolňování jednotlivých tranší úvěru je závislé na dosahovaných ekonomických výsledcích. Albánie půjčku čerpala a nyní ji splácí, Bosna a Hercegovina půjčku dosud čerpá a řádně ji splácí. Černá Hora a Makedonie žádné půjčky nečerpají. Srbsko má od Mezinárodního měnového fondu schválenou preventivní půjčku, ale zatím ji nečerpá.

Ekonomická úroveň zemí západního Balkánu je rozdílná, plnění hospodářských reforem nebo postoj k reformám je také rozdílný. Ze zemí západního Balkánu, které nejsou v Evropské unii, má nejvyšší ekonomickou úroveň, měřenou jako hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, Černá Hora – odpovídá 42 % průměru EU. Následuje Srbsko a Makedonie s 36 % průměru EU, Albánie s 30 % průměru EU a nakonec Bosna a Hercegovina s 28 % průměru EU. Údaje za Kosovo nejsou k dispozici.

Země západního Balkánu čelí velmi vysoké míře nezaměstnanosti. Nejvyšší míra nezaměstnanosti je v Bosně a Hercegovině, konkrétně 44 %, a v Kosovu, kde činí 35 %. V Makedonii je míra nezaměstnanosti 23 %, v Černé Hoře 17 %, v Albánii 15 % a v Srbsku 14 %.

Na závěr zmíním jednu zajímavost. Černá Hora a Kosovo, které nejsou ani v Evropské unii, ani v eurozóně, používají jako svou měnu euro. Evropské unii to sice vadí, ale zatím to neřeší. Centrální banky Černé Hory a Kosova však nesmí vydávat eura – to může dělat pouze Evropská centrální banka. Černá Hora a Kosovo tak používají eura vydaná Evropskou centrální bankou. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji Ivaně Dostálové za její vystoupení. Poslední příspěvek na dnešní konferenci bude mít pan prof. Ing. Juraj Sipko, PhD., MBA., ředitel Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd, který je také členem Evropského hospodářského a sociálního výboru. Jeho přednáška má název *Výzvy pro evropskou hospodářskou a měnovou unii*. Prosím, předávám slovo.

VÝZVY PRO EVROPSKOU HOSPODÁŘSKOU A MĚNOVOU UNIÍ

Juraj Sipko

Ve své přednášce se zaměřím na výhled světové ekonomiky, vývoj běžného účtu platební bilance, divergenční procesy v oblasti zahraničního obchodu, výši veřejného dluhu a z toho vyplývající výzvy a závěry.

Nejprve se budu zabývat výhledem světové ekonomiky. Pro období 2017–2018 se předpokládá růst světové ekonomiky zhruba o 3,5 % ročně. Nejrychleji by měla růst ekonomika Indie, konkrétně tempem přes 7 % ročně, a ekonomika Číny – o více než 6 % ročně. Naopak ekonomiky Ruska a Brazílie by měly vykázat pouze 1 % roční růst. Skupina nově industrializovaných a rozvojových zemí jako celek by měla zaznamenat téměř 5% roční tempo ekonomického růstu. Naopak skupina rozvinutých zemí by měla vykázat ekonomický růst o 2 % ročně. V rámci této skupiny poroste nejrychleji ekonomika Spojených států amerických, a sice zhruba o 2,5 % ročně. Na druhé straně ekonomika eurozóny by měla vykázat jen slabší růst o 1,6 % ročně.

Dále se podíváme na vývoj běžného účtu platební bilance. Běžný účet platební bilance charakterizuje vnější rovnováhu, respektive nerovnováhu ekonomiky. V mezinárodním srovnání má dlouhodobě vysoký přebytek běžného účtu Singapur – v roce 2015 to bylo 21 % HDP, výhled na rok 2020 počítá se 14 % HDP. Dlouhodobě přebytkový běžný účet má také Japonsko – v roce 2015 byla výše jeho přebytku 3 % HDP a podobná úroveň se předpokládá i pro rok 2020. Naopak Spojené státy americké mají dlouhodobě deficit běžného účtu platební bilance – v roce 2015 představoval zhruba 2,5 % HDP, v roce 2020 by měl být vyšší než 3 % HDP.

Eurozóna jako celek má přebytek běžného účtu platební bilance – v roce 2015 činil 3 % HDP, v roce 2020 se předpokládá hodnota 2 % HDP. Avšak mezi státy eurozóny existují značné rozdíly. Německo vykazuje dlouhodobě vysoký přebytek běžného účtu – v roce 2015 to bylo 8,5 % HDP, ve výhledu na rok 2020 se předpokládá 7 % HDP. Také Irsko má přebytek běžného účtu – 3 % HDP v roce 2015 a 2 % HDP podle odhadu na rok 2020. Méně přesvědčivé výsledky vykazují Itálie, Španělsko, Portugalsko a Řecko. V roce 2015 činil přebytek běžného účtu Itálie 2 % HDP, ale v případě Španělska, Portugalska a Řecka to bylo méně než 1 % HDP. Ve výhledu na rok 2020 se počítá s přebytkem běžného účtu u Španělska v rozsahu 1,5 % HDP, avšak u Portugalska a Itálie pouze ve výši 0,5 % HDP. Řecko by mělo mít v roce 2020 dokonce mírný deficit běžného účtu platební bilance.

Rozdíly v bilancích běžných účtů mezi zeměmi eurozóny ukazují na odlišné úrovně konkurenceschopnosti těchto států. Německo má od vzniku evropské hospodářské a měnové unie nejlepší výsledky v této oblasti. Vykazuje dlouhodobě nejvyšší konkurenceschopnost, a proto má i dlouhodobě vysoký přebytek běžného účtu. Řecko naopak v eurozóně konkurenceschopnost ztratilo. Proto je Řecko nejvíce postiženo dluhovou krizí, má jen slabý přebytek běžného účtu a ve výhledu směřuje k deficitu běžného účtu. U Řecka neexistují předpoklady pro vnější ani vnitřní ekonomickou rovnováhu.

Poněkud jiným případem je Irsko. Irsko stejně jako Řecko čelilo dluhové krizi, avšak Irsko ji na rozdíl od Řecka dokázalo překonat a obnovilo svou konkurenceschopnost. Proto Irsko vykazuje relativně silný přebytek běžného účtu a mělo by si ho zachovat i nadále. Naopak přebytky běžných účtů Itálie, Španělska a Portugalska jsou jen slabé a na nízké úrovni by se měly udržet i v budoucnu. To ukazuje na slabší úroveň konkurenceschopnosti těchto států v porovnání s Německem, ale i s Irskem.

Rozdíly v konkurenceschopnosti mezi státy eurozóny však mají pro fungování měnové unie nepříznivé důsledky. Vytvářejí v rámci eurozóny nežádoucí asymetrie a dlouhodobé problémy, které není možné při existenci jednotné měny a jednotné měnové politiky jednoduše vyřešit nebo odstranit.

Nyní se budu věnovat divergenčním procesům v oblasti zahraničního obchodu. V posledních pěti letech můžeme pozorovat významné změny v podílu jednotlivých zemí eurozóny na světovém exportu. Největší přírůstek svého podílu zaznamenalo Lotyšsko, významně vzrostl rovněž podíl Estonska a Litvy, menší přírůstek podílu vykázalo Lucembursko. Další země čelily poklesu svého podílu na světovém exportu. Menší pokles svého podílu zaznamenalo Slovensko, Malta, Irsko, Portugalsko a Španělsko. Větší pokles podílu bylo možné pozorovat v případě Belgie, Nizozemska, Německa, Francie, Slovinska a Rakouska. Velmi výrazně poklesly podíly Itálie, Kypru, Řecka a Finska. Většina členských států eurozóny tedy čelila oslabení své pozice na světovém trhu, což je pro eurozónu, ale i pro celou Evropskou unii a její postavení ve světové ekonomice velmi nepříznivá zpráva.

Dále porovnáám výši veřejného dluhu v různých zemích nebo skupinách států. Japonsko má bezprecedentně nejvyšší veřejný dluh na světě – v roce 2015 dosahoval 246 % HDP, výhled na rok 2020 počítá s hodnotou 252 % HDP. Vysoký veřejný dluh mají rovněž Spojené státy americké – v roce 2015 byla jeho výše 105 % HDP, v roce 2020 by měl činit 106 % HDP.

Eurozóna jako celek na tom není o mnoho lépe – její veřejný dluh v roce 2015 představoval 93 % HDP, do roku 2020 se však předpokládá jeho snížení na 85 % HDP. Mezi státy eurozóny ale existují značné rozdíly. V současnosti má nejvyšší veřejný dluh ze zemí eurozóny Řecko – téměř 180 % HDP. Itálie a Portugalsko mají veřejný dluh vyšší než 130 % HDP, veřejný dluh přesahující 100 % HDP vykazuje rovněž Kypr a Belgie. Těsně pod hranicí 100 % HDP se nachází veřej-

ný dluh Španělska a Francie. Rakousko a Slovinsko mají veřejný dluh kolem 80 % HDP, Irsko a Německo kolem 70 % HDP, Finsko a Nizozemsko přes 60 % HDP. Pouze šest zemí eurozóny má veřejný dluh nižší než 60 % HDP, jak požaduje maastrichtské kritérium. Jedná se o Maltu, jejíž veřejný dluh se nachází těsně pod 60 % HDP, Slovensko s veřejným dluhem zhruba 50 % HDP, Litvu a Lotyšsko s veřejným dluhem přibližně 40 % HDP, Lucembursko, které má veřejný dluh zhruba 20 % HDP, a Estonsko, jehož veřejný dluh je nižší než 10 % HDP.

Je zajímavé, že novým členskými státy, které vstupovaly do EU v letech 2004–2013 a které měly a dosud mají v rámci EU nižší veřejné dluhy, při přístupových jednáních všichni diktovali a radili, jaké mají dělat ekonomické reformy, hospodářské politiky apod. Přitom staré členské země, které byly v EU už před rokem 2004, mají veřejné dluhy podstatně vyšší. Je nutné říci, že Pakt stability a růstu, který určuje maximálně přípustné hodnoty rozpočtového deficitu a veřejného dluhu v zemích eurozóny, nejčastěji porušují právě staré členské státy EU.

Pojďme k výzvám a závěrům vyplývajícím z výše uvedených skutečností. Eurozóna evidentně není optimální měnovou oblastí. Jednotná měnová politika Evropské centrální banky má proto v různých zemích eurozóny rozdílné účinky. Již existující ekonomické rozdíly mezi státy eurozóny se kvůli tomu dále prohlubují. To je pro hladké fungování a dlouhodobou udržitelnost eurozóny zásadní překážka.

Proč tomu tak je? Měnová politika je dnes jedinou jednotnou hospodářskou politikou pro země eurozóny. Ostatní hospodářské politiky, včetně politiky fiskální, jsou v rámci zemí eurozóny pouze koordinovány. Přitom měnová politika nemá sílu zvládnout všechny ekonomické problémy. Měnová politika nemůže být základem hospodářské politiky, ale měla by jen doplňovat či doladovat ostatní politiky. Měnová politika pracuje především s úrokovými sazbami, snižuje je, nebo je zvyšuje. Pokud je ekonomika přehřátá, centrální banka zvyšuje úrokové sazby, pokud jsou v ekonomice nevyužité kapacity, centrální banka snižuje úrokové sazby. Model, který je v současnosti v eurozóně, není dlouhodobě udržitelný, protože základem hospodářské politiky je měnová politika a Evropská centrální banka se stala jakýmsi institutem poslední záchrany. Všechny ostatní politiky zůstávají víceméně pasivní. Proto je třeba klást si otázku, do jaké míry a jak dlouho může Evropská centrální banka plnit funkci institutu poslední záchrany. Uprímně řečeno, Evropská centrální banka už vyčerpala prakticky všechny možnosti a zjistili jsme, že velmi expanzivní měnová politika, tedy snížení úrokových sazeb až do záporných hodnot, které se používá v současnosti, je dlouhodobě neúnosná záležitost. Vklady v bankách se zápornými výnosy jsou nemyslitelné. Čili podle mého názoru Evropská centrální banka má plnit svou úlohu v oblasti měnové politiky, ale nemůže plnit úlohu institutu poslední záchrany. Dlouhodobé ekonomické problémy, kterým čelí řada zemí eurozóny, musí řešit strukturální politika a také fiskální politika. Jsou tedy nutné strukturální a fiskální reformy.

Rovněž je nutná změna přístupu k ekonomickému řízení, respektive ke správě ekonomických záležitostí v eurozóně. I když v důsledku dluhové krize byla po roce 2010 přijata řada změn a opatření posilujících ekonomické řízení, respektive správu ekonomických záležitostí v eurozóně, stále jde o nedostatečný posun. Nezaručuje dlouhodobou udržitelnost eurozóny. Stále nám totiž v této oblasti něco chybí. Chybí nám mechanismy, které by z eurozóny učinily optimální měnovou oblast. K tomu by však bylo nutné vytvořit například dostatečně silný společný rozpočet eurozóny. K takovému kroku ale v členských státech eurozóny není politická vůle.

Co nás tedy čeká? Kromě samotných vnitřních problémů a vnitřního uspořádání eurozóny ovlivňuje eurozónu, respektive celou Evropskou unii i vývoj za jejími hranicemi, v globálním měřítku. Svět je stále více propojený, a proto s ním eurozóna, respektive Evropská unie sdílí stále více rizik. Čím ale máme více rizik, a pokud je ještě navíc neřešíme, tím budeme čelit větším a dalekosáhlejším důsledkům.

Nacházíme se ve 21. století a je na nás, zda dokážeme změnit své chování od primárního zaměření na materiální blahobyt k udržitelnosti vývoje na této planetě. To je základní dilema, před nímž lidstvo stojí. Zda takovou proměnou lidstvo dokáže projít, to dnes nedokážeme říci, ale víme, že by to bylo žádoucí. Jedná se o základní otázku a předpoklad pro udržitelnost budoucího vývoje. Myslím si, že zatím se v tomto směru příliš neudělalo, můžeme spíše pozorovat institucionální selhání na všech úrovních.

Pokud chceme mít v budoucnu dlouhodobě stabilní a udržitelný vývoj, musíme řešit i takové problémy, jako jsou neustále rostoucí příjmové a majetkové nerovnosti ve společnostech, a to jak v jednotlivých státech, tak ve světovém měřítku, nadměrná expanze finančního sektoru na úkor reálné ekonomiky apod. Projevem toho je například obrovský nárůst objemu různých finančních derivátů. Investice pak nesměřují do reálné ekonomiky, ale místo toho bují finanční, virtuální sektor ekonomiky. Dnes ti, kteří nejvíce vydělávají, platí nejmenší nebo žádné daně. Existují pro ně tzv. daňové ráje. V Evropské unii je takovým daňovým rájem například Lucembursko. Bez řešení těchto problémů není možné nastoupit cestu udržitelného rozvoje.

A jsou zde i další otevřené problémy a otázky. Například novou globální velmocí se stává Čína, což ještě před dvaceti, třiceti lety nikdo nepředpokládal. Jak to nakonec ovlivní Evropskou unii?

Evropská unie čelí bezprecedentní imigrační vlně, za poslední dva roky do EU přišlo asi 1,5 milionu imigrantů. Nechci vás strašit, ale v příštích deseti, patnácti letech jich může být 50–70 milionů. Je Evropská unie připravena na takový počet přistěhovalců, když nebyla připravena na podstatně menší počet?

A jak dopadne řecká dluhová krize? Řecko má v příštích 40 letech splácet 5–10 miliard eur ročně. Bude na to mít finanční prostředky? Anebo bude muset dojít k restrukturalizaci řeckého veřejného dluhu? Podle mého názoru řecký

veřejný dluh není udržitelný, není splatitelný, a proto může pomoci pouze jeho restrukturalizace. Dojde ale k ní? Bude to politicky průchodné? Nebo budou schváleny další balíky finanční pomoci pro Řecko? Německo a některé další země eurozóny tvrdí, že už to nechtějí dále financovat. O vývoji však nakonec nerozhodnou vlády těchto států. Ve skutečnosti totiž rozhoduje hlavní aktér, který stojí v pozadí, a tím je finanční sektor. Ten rozhoduje v klubu elit.

Na závěr si položíme otázku: Je současný model kapitalismu udržitelný? Střední třída, střední vrstva obyvatelstva se stále více posouvá k hranici chudoby. Tento stav je neudržitelný. A bohužel i současný systém, současný model kapitalismu se stává neudržitelným. Je nutná komplexní změna myšlení pro 21. století. Dovolím si vyslovit na závěr takové přání. Vytvořme pro budoucí generace takový model, který by umožnil i nadále všem spokojeně žít na této krásné planetě. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Dámy a pánové, dospěli jsme k závěru dnešní konference. Chtěl bych vám poděkovat za vaši účast a za pozornost, kterou jste nám věnovali. Děkuji také všem přednášejícím a diskutujícím za jejich vystoupení. Dále bych chtěl poděkovat dalším členům našeho realizačního týmu, panu Hynku Opoleckému a panu Václavu Votýpkovi, kteří se podíleli na organizaci této konference. Rovněž děkuji Evropskému hnutí v České republice a NEWTON College za finanční zajištění dnešní akce. Na závěr bych vás chtěl pozvat na občerstvení a číši vína. Ještě jednou vám děkuji za pozornost a na shledanou.

Evropská unie v nových podmínkách: kam směřuje její vývoj?

Souhrnná publikace z vědeckopopularizační konference
pořádané
dne 7. dubna 2017 v Brně, Rašínova 2,
vysokou školou NEWTON College, a. s.
a Evropským hnutím v České republice.

Vědeckopopularizační konference byla realizována
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2017

ISBN 978-80-87764-08-4